

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису

УДК 911.3

ДЕМОГРАФІЧНІ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма: Економічна географія

Спеціалізація: Управління розвитком регіону та просторове планування

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки 4 курсу

ОР «Бакалавр»

Сторожик Дарини Максимівни

Науковий керівник:

Провотар Наталія Іванівна,

к. геогр. н., доцент

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. НАУКОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ТА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНАХ.....	5
1.1. Сутність демографічних процесів та демографічного переходу.....	5
1.2. Сутність міграційних процесів та концепцій міграцій.....	10
1.3. Методика дослідження просторово-часових особливостей демографічних та міграційних процесів на регіональному рівні.....	14
РОЗДІЛ ІІ. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ДЕМОГРАФІЧНІ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ.....	16
2.1. Соціально-економічні чинники	16
2.2. Чинники безпеки та комфортності проживання.....	19
РОЗДІЛ ІІІ. ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ АНАЛІЗ ДЕМОГРАФІЧНИХ ТА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ.....	21
3.1. Регіональна диференціація природного руху населення.....	21
3.2. Регіональні відміни міграційних процесів	33
3.3. Демографічна та міграційна кризи в Україні.....	45
3.4. Аналіз опитування молоді щодо міграційних настроїв та інтерв'ювання біженців з України щодо мотивів та повернення.....	48
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ.....	..68

ВСТУП

Актуальність роботи зумовлена тим, що в Україні впродовж тривалого часу триває демографічна криза, тому періодичний аналіз демографічних процесів дуже важливий для розуміння поточної ситуації та дослідження динаміки змін. За останній час актуальності набула тема міграційних досліджень у зв'язку з погіршенням демографічної ситуації та війною.

Об'єктом дослідження бакалаврської роботи є демографічні та міграційні процеси в регіонах України, а **предметом дослідження** – просторово-часові відмінності та особливості демографічних та міграційних процесів у регіонах України.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу демографічних та міграційних процесів в регіонах виявити їх територіальні відмінності та особливості, здійснити групування регіонів України за показником природного та механічного руху населення. Відповідно до мети визначені наступні **завдання** бакалаврської роботи:

- з'ясувати сутність демографічних та міграційних процесів, проаналізувати сутність демографічного переходу та концепцій міграцій;
- розробити методiku дослідження просторово-часових особливостей демографічних та міграційних процесів на регіональному рівні;
- проаналізувати соціально-економічні та безпекові чинники демографічних та міграційних процесів в регіонах України;
- проаналізувати динаміку природного руху населення в Україні, визначити регіональні відміни та особливості демографічних процесів;
- проаналізувати міграційні процеси в Україні, визначити їх регіональні відміни та особливості;
- окреслити сутність демографічної та міграційної криз в Україні;
- окреслити міграційні наміри студентської молоді під час війни та біженців з України у 2022 році.

При написанні кваліфікаційної роботи бакалавра використано праці українських вчених у галузі демографії та соціальної географії, зокрема, Е. Лібанової, О. Позняка, К. Мезенцева, В. Яворської, П. Шевчука, І. Гудзеляк, Н. Провотар.

Статистичною базою для проведення дослідження стали дані офіційної статистики Державної служби статистики України за 2001-2021 рр.

При проведенні дослідження були використані методи аналізу і синтезу, порівняльно-географічний, метод групування, графічний, картографічний, метод опитування та метод напівструктурованого інтерв'ю.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ I. НАУКОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ТА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНАХ

1.1. Сутність демографічних процесів та поняття демографічного переходу

Постійна зміна чисельності населення на певній території залежить від природного та механічного руху населення, іншими словами від природного приросту/скорочення чисельності населення та міграцій.

Природний рух населення – це постійне відтворення генерації людей (безперервна зміна людських поколінь) внаслідок взаємодії процесів народжуваності та смертності [10, с. 55].

З біологічної точки зору *народжуваність* – це здатність людини до відтворення потомства. На народжуваність впливає багато чинників соціально-економічних, культурно-психологічних, демографічних (рис. 1.1). Дану потенційну здатність мають жінки репродуктивного віку 15-49 років, хоча на сьогоднішній день за медичними показниками ситуація змінюється. Плідність є важливою складовою народжуваності та репродуктивної поведінки.

Для оцінки та аналізу процесів народжуваності використовують різні показники, зокрема, абсолютний показник народжень, загальний коефіцієнт народжуваності, повіковий коефіцієнт народжуваності, сумарний коефіцієнт народжуваності.

Абсолютна кількість народжень може бути подана як кількість народжених дітей за певний період та кількість живих дітей, народжених за якийсь період. Але абсолютний показник народжень дає зовсім мало інформації, тому частіше звертаються до відносних показників - різних коефіцієнтів.

Коефіцієнт народжуваності означає середню кількість народжених, що припадає на 1000 осіб усього населення і обчислюється в проміле (‰) [10, с. 60].

$$n = \frac{N}{P \cdot T} \cdot 1000,$$

де N - загальна кількість народжених впродовж певного періоду;

Р - середньорічна кількість населення певної території;

Т - часовий інтервал, який враховують для приведення розрахованих коефіцієнтів до однорічних інтервалів.

Даний коефіцієнт найчастіше використовується для регіональних порівнянь.

Рис. 1.1. Чинники народжуваності населення. Складено за [8]

Коефіцієнт фертильності засвідчує середню кількість народжених дітей, що припадає на 1000 жінок фертильного віку (від 15 до 49 років) й обчислюється в промілі [10, с. 60].

$$F = \frac{N}{\bar{w} \cdot T} \cdot 1000,$$

де $\bar{W}$ - кількість жінок у віці 15-49 років.

Смертність – це демографічний показник, що означає кількість смертей за вказаний проміжок часу на певній території. На рівень смертності впливають декілька чинників (рис.1.2). Для загального розуміння тенденцій та аналізу

даного показника також використовуються коефіцієнти. Загальний коефіцієнт смертності вимірюється в проміле (‰) і означає відношення кількості померлих продовж року до середньої кількості населення певної території. Показник використовується для динамічних та регіональних порівнянь.

Рис.1.2. Чинники смертності населення. Складено за [8].

За допомогою розрахунку різниці народжуваності та смертності можна визначити **природний приріст населення**. Розрізняють природний приріст населення (коли народжуваність перевищує смертність) та природне скорочення або негативний природний приріст (коли смертність перевищує народжуваність).

Коефіцієнт природного приросту обчислюється в проміле (‰) і розраховується за наступною формулою [10]:

$$k = \frac{N - M}{\bar{P} \cdot T} \cdot 1000, \text{ або } k = n - m$$

Важливим показником є *середня очікувана тривалість життя* – показник, який прогнозується та показує середній інтервал між народженням та смертю для певного (даного) покоління.

Поряд із природним рухом населення важливою складовою є зміна статеві-вікової структури населення. Є декілька класифікацій вікових груп населення. Так, в Україні та деяких інших країнах прийнято виділяти 3 вікові групи: від 0 до 14 років - діти, від 15 до 64 років виділяють молодь та дорослих людей, до третьої групи відносять людей старше 65 років і їх називають людьми поважного/ похилого віку.

Організація об'єднаних націй, в свою чергу, на основі працездатності виділяє п'ять вікових груп: від 0 до 14 років - діти, від 15 до 24 років вважається раннім працездатним віком, від 25 до 54 років - основним працездатним віком, від 55 до 64 років вважають категорію людей зрілого працездатного віку, а люди старше 65 років вважаються літніми людьми.

Також інформативною складовою дослідження є створення та *аналіз статеві-вікової піраміди* - графічного зображення розподілу чисельності населення за їх статтю та віком. Статеві-вікові піраміди зазвичай будують за статистичними даними, даними переписів населення і обстежень.

Виділяють дві групи населення - працездатного та непрацездатного віку. І в даному контексті з'являється термін “демографічне навантаження” та *коефіцієнт демографічного навантаження*, який показує співвідношення окремих поколінь.

Демографічне навантаження - це узагальнююча кількісна характеристика вікової структури населення, яка показує навантаження на суспільство непродуктивним (населення непрацездатного віку) населенням [60, с.6].

Розрізняють “старіння знизу”, яке відбувається через скорочення чисельності дітей, яке відбувається внаслідок зниження народжуваності, а також “старіння зверху”, яке відбувається при умові, що зростає кількість осіб старших

вікових груп, у результаті зниження показника смертності при відносно повільному зростанні чисельності дітей.

Відтворення населення це постійне відновлення генерацій людей внаслідок взаємодії процесів народжуваності та смертності. Завдяки народжуваності та смертності відбувається безперервна зміна людських поколінь [10, с.55]. У широкому розумінні поняття включає відновлення та розвиток складу населення (за віком, статтю, соціальними групами, національностями, освітою, професійним складом тощо).

Режим відтворення населення – це демографічна категорія, яка позначає сукупність конкретних кількісних характеристик процесу відтворення населення на фіксований момент (період) часу. Виділяють три режими відтворення населення [59, с.105]. *Звужений* тип відтворення населення характеризується перевищенням рівня смертності над рівнем народжуваності; *простий* - коли чисельність дітей та батьків однакові; *розширений* тип відтворення населення притаманний для ситуації коли збільшується чисельність кожного нового покоління і скорочується чисельність людей похилого віку.

Демографічний перехід – це перехід від суспільства традиційного аграрного типу до міського індустріального (за Ф. Ноутстейном). Традиційно виділяють чотири фази (стадії) демографічного переходу [59].

Перша стадія характеризується високими показниками народжуваності і смертності, також відбуваються коливання (за рахунок воєн, епідемій тощо).

Для *другої стадії* притаманне зниження показників коефіцієнтів смертності, але він випереджає зниження коефіцієнтів народжуваності і тоді коефіцієнт природного приросту зростає до максимального значення.

Третя стадія характеризується такою ситуацією коли коефіцієнт смертності продовжує знижуватися та досягає мінімальних значень, але коефіцієнт народжуваності починає знижуватися ще швидше, і, як наслідок, приріст населення поступово уповільнюється.

Для *четвертої стадії* характерне підвищення коефіцієнта смертності, обумовлене старінням населення з одночасним уповільненням зниження

народжуваності, як наслідок, досягається нульовий приріст населення, загальна чисельність населення стабілізується [59, с.110-111].

Концепції *другого демографічного переходу* притаманна ситуація перевищення коефіцієнтів смертності над коефіцієнтами народжуваності. Авторами даної концепції є демографи Рон Лестег та Дірк ван де Каа. Вони стверджували, що головною відмінністю є зниження рівня народжуваності, що навіть унеможлиблює просте відтворення населення. І для неї характерні інші причини зі зниженням народжуваності під час першого демографічного переходу у порівнянні.

Поняття *третього демографічного переходу* ввів британський демограф Девід Коулмен. Він вважає, що в тих країнах, де рівень народжуваності не забезпечує заміщення поколінь і спостерігається значна імміграція (що призводить до змін в етнічній структурі населення), у подальшому буде зростати частка осіб іноземного походження [59, с.110-111].

1.2. Сутність міграційних процесів та концепції міграцій

Міграції населення це процес характерний для будь-яких більш або менш значних людських утворень в будь-які часи, це переміщення населення. Міграція населення має дуже розгалужену класифікацію та на неї впливають багато чинників. Існує декілька типів, видів, форм міграції.

Еміграція - добровільна, або ж вимушена зміна проживання, коли люди виїжджають за межі країни народження. *Імміграція* - це навпаки, в'їзд представників інших країн в певну країну на коротко/довгострокове перебування або ж на постійне місце проживання.

Міграційний процес - процес просторового пересування людей між різними територіально-адміністративними одиницями (поселеннями, районами, регіонами, країнами).

Біженці - особи, які змушені змінювати своє постійне місце проживання внаслідок загрози переслідування або загрози життю. Наприклад, за ознаками національності, раси, громадянства, віросповідання та інших ознак.

Внутрішньо переміщена особа (ВПО) - це людина, яка була змушена залишити своє місце проживання через збройний конфлікт, окупацію, прояви насильства, порушення прав і свобод особи, природні чи техногенні катастрофи та інше. При цьому, людина не виїжджає за межі території держави, а змушена шукати безпечніше або стабільніше місце для проживання всередині власної країни [7].

Міграції населення зумовлені різними чинниками, які відображено на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Чинники міграції. Складено за [41]

За різними ознаками виділяють різні види міграцій. Перелік таких ознак та класифікація міграцій зображені на рис. 1.4.

Міграції населення пояснюють економічні та соціально-психологічні концепції міграційної поведінки в просторі, я представлені на рис. 1.5.

Рис.1.5. Концепції міграції населення. Складено за [57]

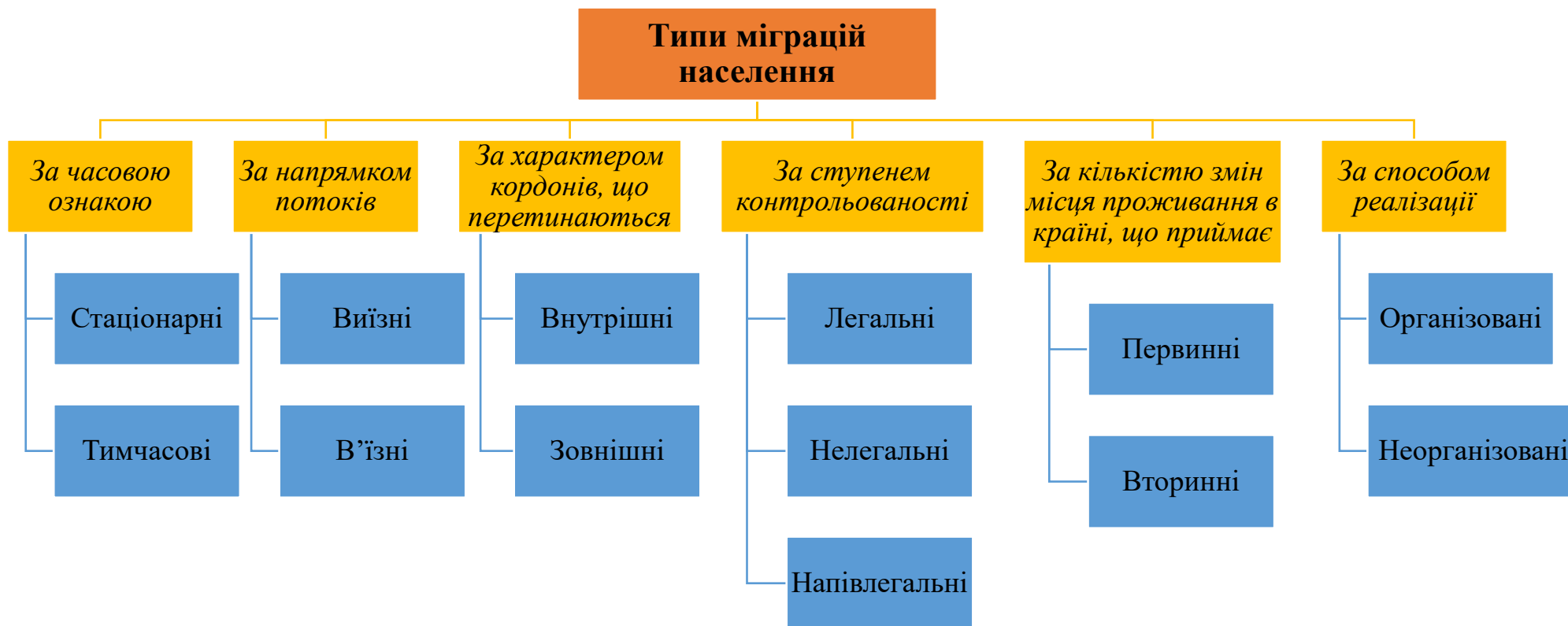

Рис.1.4. Класифікація міграції населення. Складено за [41]

1.3. Методика дослідження просторово-часових особливостей демографічних та міграційних процесів на регіональному рівні

Методика дослідження – це система правил використання методів, прийомів та способів для проведення будь-якого дослідження [62]. *Методи дослідження* – це комплекс застосовуваних прийомів, а також способів дослідження.

Методика дослідження просторово-часових особливостей демографічних та міграційних процесів в Україні передбачала три етапи дослідження. Перший етап – **теоретичний**, передбачав визначення наукових основ вивчення демографічних та міграційних процесів. Зокрема, на цьому етапі було дано визначення сутності таких понять: природний рух населення, народжуваність, смертність, демографічне навантаження, відтворення населення, режим відтворення населення, демографічний перехід, міграція населення, імміграція, еміграція, міграційний процес, біженці, внутрішньо переміщені особи, а також окреслено чинники та класифікацію міграцій, концепції міграційної поведінки в просторі.

Другий етап – **аналітичний**, передбачав аналіз впливу соціально-економічних та безпекових чинників на демографічні та міграційні процеси в регіонах України. Аналіз економічних чинників здійснено за такими складовими: ВРП на душу населення, доходи та витрати населення, рівень заробітної плати і рівень безробіття. Аналіз соціальних чинників здійснено за такими складовими, як забезпеченість лікарями та середнім медичним персоналом і лікарняними ліжками в контексті рівня медичного обслуговування населення. Безпекові чинники передбачали дослідження екологічних чинників.

На аналітичному етапі дослідження також було здійснено аналіз динаміки чисельності, природного та міграційного руху населення, проаналізовано регіональну диференціацію показників природного та міграційного руху

населення: коефіцієнтів народжуваності, смертності, природного приросту/скорочення населення, сальдо міграцій населення в цілому та у міських поселеннях і у сільській місцевості.

Третій етап – *синтетичний*, передбачав окреслення складових демографічної та міграційної криз в Україні. Також на синтетичному етапі дослідження було здійснено спробу окреслити перспективні напрями демографічної та міграційної політики в Україні.

Також в роботі застосовувався *метод інтерв'ю* - вербально-комунікативний метод, що полягає в проведенні розмови між інтерв'юером та респондентом по заздалегідь розробленому плану [43] та *метод опитування* - це метод збору соціальної інформації під час опосередкованого (анкетування) спілкування інтерв'юера і респондента шляхом реєстрації відповідей респондента [8]. З допомогою цих методів вдалося з'ясувати міграційні наміри молодих людей, які проживають в Україні (методом опитування) та біженців з України у 2022 році. Це є важливим для розуміння намірів респондентів та проведення відповідної міграційної та демографічної політики.

РОЗДІЛ II. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ДЕМОГРАФІЧНІ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

2.1. Соціально-економічні чинники

До важливих чинників, що впливають на демографічні процеси в регіонах України належать, зокрема, економічні. Розглянемо детальніше деякі з них, а саме: ВРП на душу населення, доходи та витрати населення, рівень заробітної плати і рівень безробіття.

ВРП на душу населення в Україні у 2020 році становив 101,1 тис. грн. Найнижчим (до 75,0 тис. грн) цей показник був у таких регіонах, як Луганська, Закарпатська, Чернівецька, Донецька, Тернопільська, Рівненська, Івано-Франківська та Херсонська області.

Доходи населення України у 2021 році складали 4864,0 млрд грн. У структурі доходів 45% становила заробітна плата, 33% - соціальні допомоги та інші одержані поточні трансфери, 20% - прибуток та змішаний дохід, 2% - дохід від власності (рис. 1). Доходи населення у розрахунку на одну особу відрізнялися за регіонами і були найнижчими у таких областях, як Луганська, Донецька, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Волинська, Рівненська та Івано-Франківська. В той же час Харківська, Полтавська, Одеська, Запорізька, Київська, Дніпропетровська області та місто Київ мали найвищі показники доходів на душу населення (додаток А.1. та А.2).

Витрати населення України у 2021 році складали 4855,9 млрд грн. З них 87% складало придбання товарів та послуг, 1% - плата за користування власністю, 10% - поточні податки на доходи та інші сплачені поточні трансфери, 1% - нагромадження нефінансових активів, 1% - приріст фінансових активів (рис. 2). Що ж стосується регіонального розподілу витрат на душу населення, то найнижчими вони у були у таких регіонах, як Луганська, Донецька, Тернопільська, Рівненська, Закарпатська, Чернівецька області, а найвищими – у

Львівській, Полтавській, Запорізькій, Одеській, Харківській, Дніпропетровській та Київській областях і місті Київ (додаток А.3. та А.4).

На основі вищенаведених даних можемо зробити висновок, що спостерігається певна закономірність зв'язку рівня витрат та доходів для деяких регіонів України.

Рис.1. Структура доходів населення України у 2021 році

Рис. 2. Структура витрат населення України у 2021 році

У 2021 році кількість *безробітного населення* у віці 15–70 років (за методологією МОП) становила 1 млн 711,6 тис. осіб. Рівень безробіття у 2021 році складав 9,9%, а за областями була наступна ситуація: до 8% - Харківська, Київська, Одеська, Львівська області та місто Київ - з найнижчим рівнем безробіття; вище 12,1% - Полтавська, Чернігівська, Волинська, Кіровоградська, Донецька, Луганська області (додаток А.5. та А.6).

На стан здоров'я, рівень захворюваності та смертності населення впливає якість медичного обслуговування, що передбачає сучасну медичну інфраструктуру, наявність кваліфікованих фахівців, своєчасність виявлення та надання першої невідкладної допомоги, проведення профілактичних заходів [10]. Розглянемо детальніше деякі показники, що характеризують рівень медичного обслуговування населення в Україні. Кількість лікарів усіх спеціальностей в 2021 році становила 143,9 тис. осіб. У Харківській Дніпропетровській, Львівській областях та місті Київ кількість лікарів усіх спеціальностей була найбільшою і перевищувала 10 тис. у кожній області та у столиці (додаток А.7). Кількість середнього медичного персоналу в 2021 році в Україні становила 261,3 тис. осіб. Найнижчою вона була в Луганській області, а найвищою - у Дніпропетровській (додаток А.7). Наступний показник має дуже схожу ситуацію з кількістю середнього медичного персоналу щодо регіонального розподілу. Кількість лікарняних ліжок в 2021 році в Україні становила 244,6 тис. одиниць. Найменше їх було у Луганській області (4743 одиниць), а найбільше – у Дніпропетровській (22159 одиниць) (додаток А.7).

Суттєвим фактором, який впливає на рівень народжуваності в регіоні є рівень релігійності. Зокрема, ті регіони в яких фіксується високий рівень релігійності, відзначається більшим рівнем народжуваності і відповідно меншим рівнем депопуляції населення. Хоча цей фактор не є ключовим.

2.2. Чинники безпеки та комфортності проживання

Наразі важливою та актуальною проблемою залишається забруднення атмосфери. Так, в багатьох країнах світу впроваджуються різні політики щодо зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферу. За кількістю викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення на одну особу у 2021 році в Україні було виділено три групи регіонів (рис. 3). До групи з найнижчою кількістю викидів увійшли Чернівецька, Закарпатська, Волинська, Тернопільська, Рівненська, Житомирська, Миколаївська, Кіровоградська, Одеська, Луганська, Херсонська, Хмельницька, Сумська області та місто Київ; до групи з найвищою кількістю викидів відносилися Вінницька, Запорізька, Івано-Франківська, Дніпропетровська, Донецька області.

Ще одне групування регіонів України було здійснено за кількістю викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення на одиницю площі у 2021 році (рис. 4). Закарпатська, Чернівецька, Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Чернігівська, Сумська, Хмельницька області утворювали групу з найнижчою кількістю викидів і показник в цій групі був до 1 т. В той же час Запорізька, Івано-Франківська, Дніпропетровська, Донецька області та місто Київ утворювали групу з найвищою кількістю викидів з показником від 5,5 до 46,4 т [6].

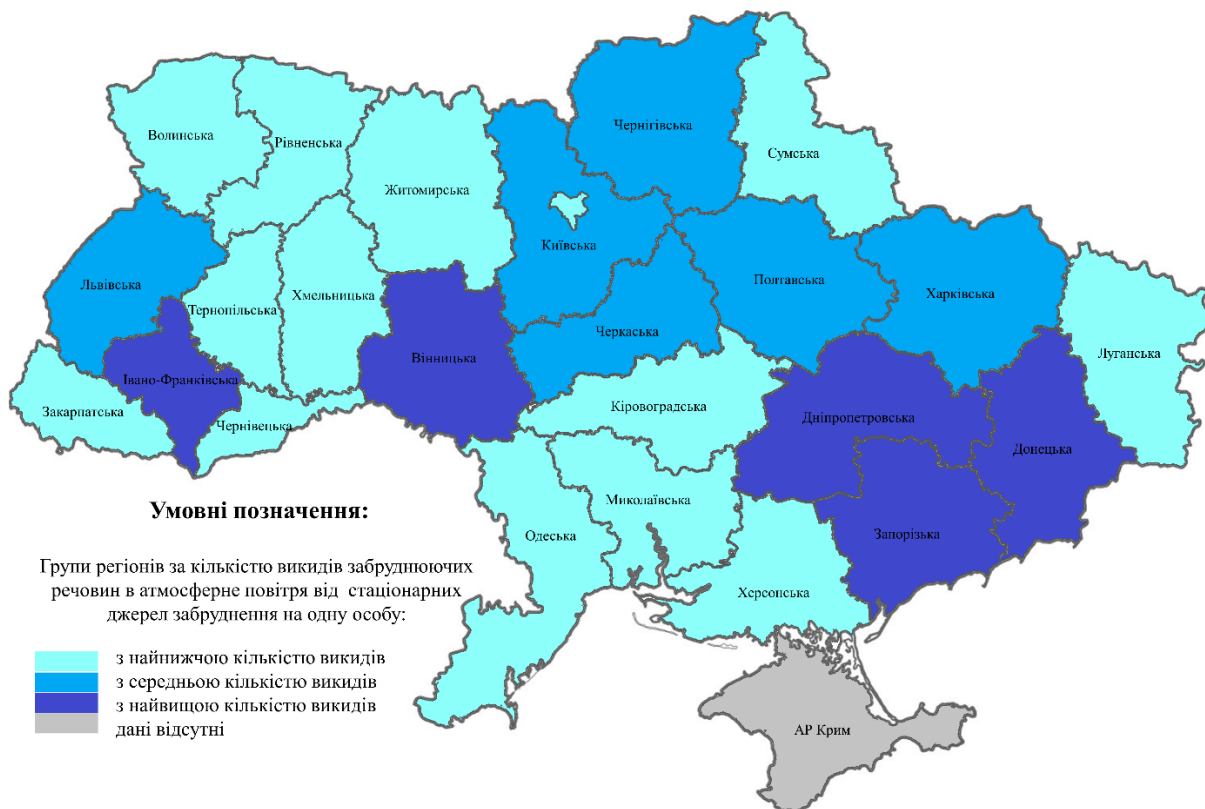

Рис.3. Групи регіонів України за кількістю викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у 2021 р., на одну особу

Рис.4. Групи регіонів України за кількістю викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у 2021 р., на одиницю площі

РОЗДІЛ III. ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ АНАЛІЗ ДЕМОГРАФІЧНИХ ТА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

3.1. Регіональна диференціація природного руху населення

Території України впродовж багатьох тисячоліть була заселена людьми і демографічні процеси тут відбуваються активно впродовж всього часу. Розглянемо детальніше демографічну ситуацію в період незалежності України.

Станом на 1991 рік чисельність населення України становила 52 млн осіб, з них більше 35 млн становило міське населення і 16,7 млн осіб сільське. В 1992 році ще спостерігалось підвищення показника чисельності населення, натомість з 1993 року почалося систематичне скорочення населення (рис. 3.1, рис. 3.2, рис. 3.3). Вже в 2001 році в Україні було 48 млн осіб, у 2011 році чисельність населення скоротилася ще на 3 млн осіб і становила вже 45,6 млн. В 2021 році чисельність населення України становила 41 млн осіб (з них 28,6 млн осіб становило міське населення, 12,4 млн – сільське) [14].

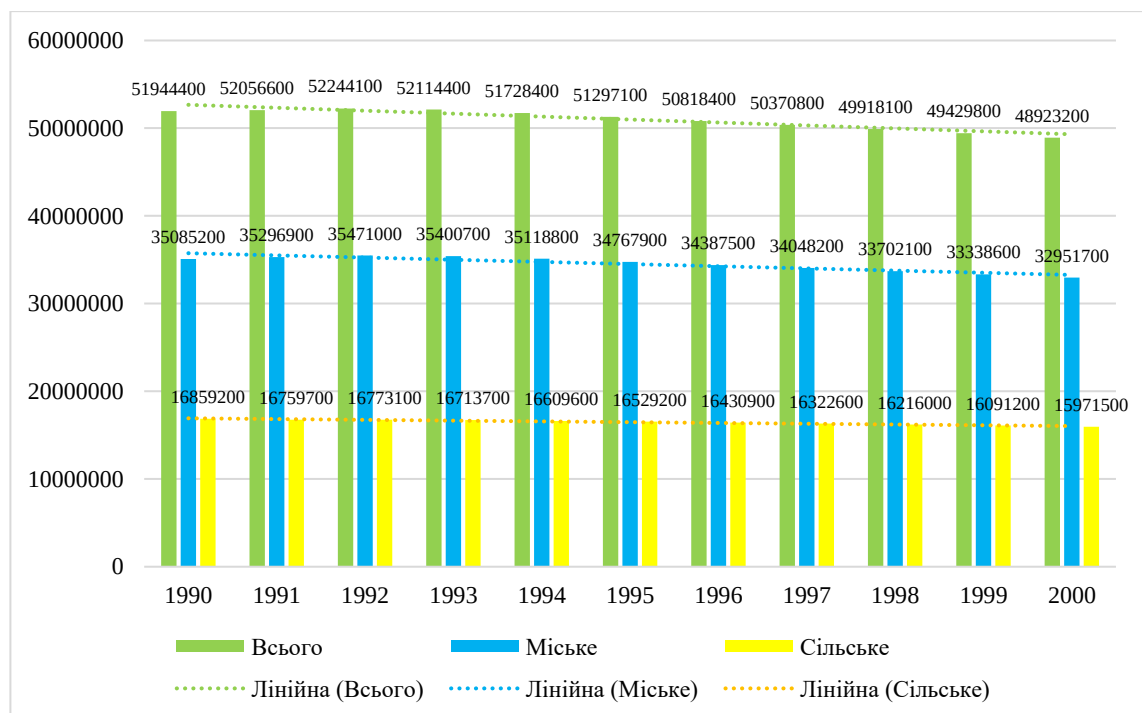

Рис. 3.1. Динаміка чисельності населення України у 1990-2000 рр.

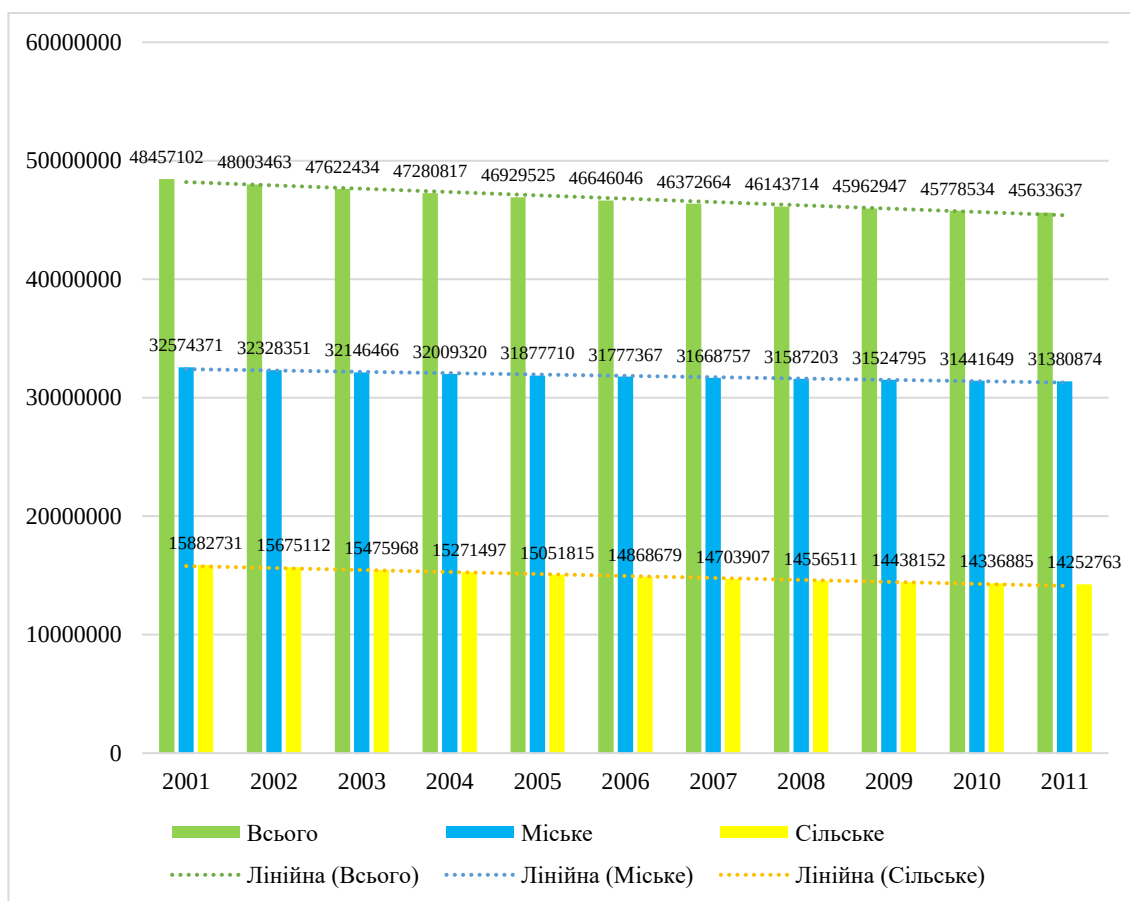

Рис. 3.2. Динаміка чисельності населення України у 2001-2011 рр.

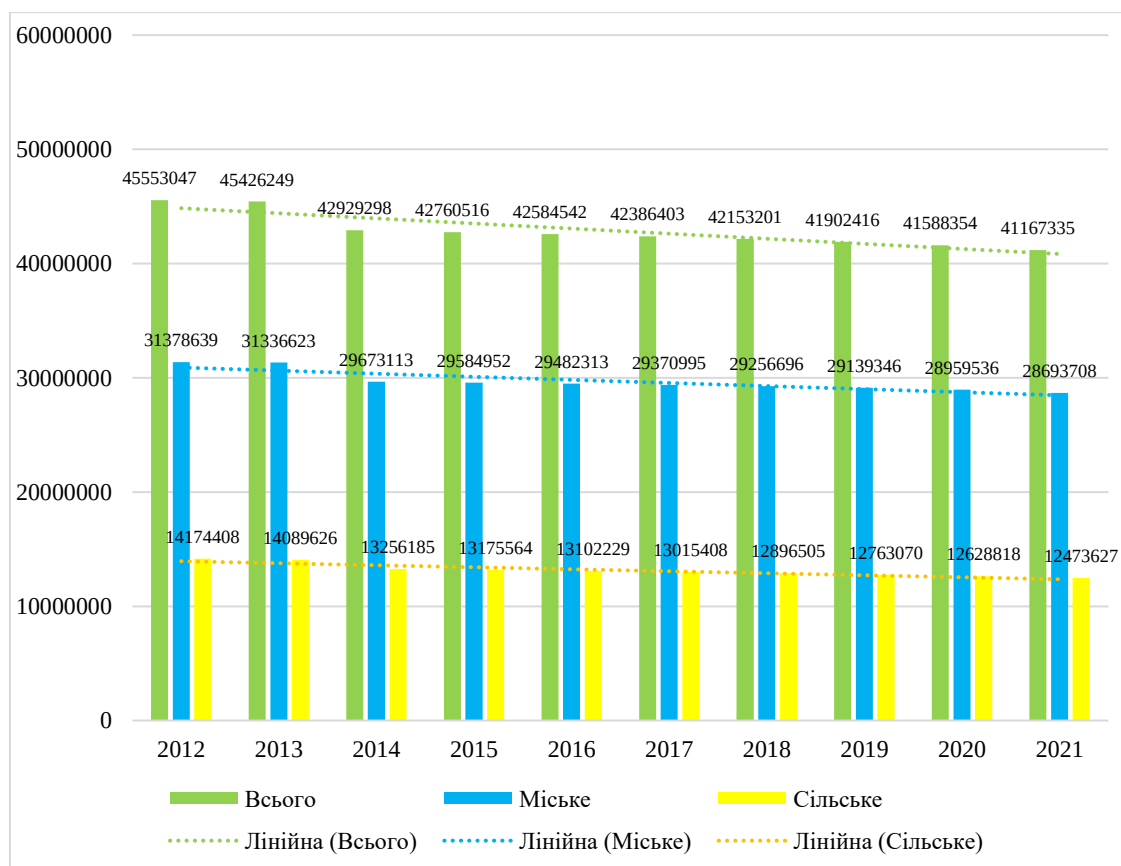

Рис. 3.3. Динаміка чисельності населення України у 2012-2021 рр.

В період з 1991 по 2021 рр. чисельність населення України скоротилася на понад 10 млн осіб. Коефіцієнти народжуваності в період незалежності тричі змінювали тенденції руху. Так, з 1991 по 2001 рік спостерігалось зниження коефіцієнтів народжуваності з 12,1‰ до 7,7‰. В період 2002-2012 рр. спостерігалось незначне коливання коефіцієнтів з позитивною динамікою до зростання коефіцієнтів народжуваності і вони змінилися з 8,1‰ до 11,4‰. З 2013 року розпочався період зниження показника народжуваності і станом на 2021 рік він становив 7,3‰. З коефіцієнтами смертності спостерігалась інша тенденція. З 1991 року показник підвищувався з незначними коливаннями у 1998 році. Хоча варто зазначити, що в період 2008-2017 рр. простежувалась динаміка до покращення показника.

Відбувається зміна коефіцієнтів природного приросту/скорочення населення України, що має нестабільну динаміку з тенденцією до погіршення показника (рис. 3.4). Так, коефіцієнт природного приросту/скорочення населення погіршувався в період 1991-2005 рр. (від -0,8 до -7,6 осіб на тис. жителів), потім впродовж 2006-2012 рр. покращувався (від -6,4 до -3,1). З 2013 року розпочався період значного посилення природного скорочення населення України і до 2021 року показник змінився з -3,5 до -11,2 осіб на тис. жителів.

За типом місцевості також простежуються відмінності (рис. 3.5, рис. 3.6):

- незначна різниця впродовж досліджуваного періоду коефіцієнтів народжуваності з вищим значенням у сільській місцевості: від 0,4 ‰ в 2020 році до 2,3 в 1991, 2006 та 2016 роках; у 1991, 2000, 2003, 2007, 2008, 2018 роках різниця коефіцієнтів народжуваності сільського та міського населення перевищувала 2‰.

- різниця між показниками коефіцієнтів смертності впродовж досліджуваного періоду мала тенденцію до скорочення з вищим показником смертності серед сільського населення. Так в 1991 році різниця коефіцієнтів становила 6,4‰, у 1996 - 5,9‰, у 2001- 4,8‰, у 2006 - 5,3‰, у 2011- 4,6‰, 2016 – 4,4‰ і до 2021 року різниця скоротилася до 1,9‰.

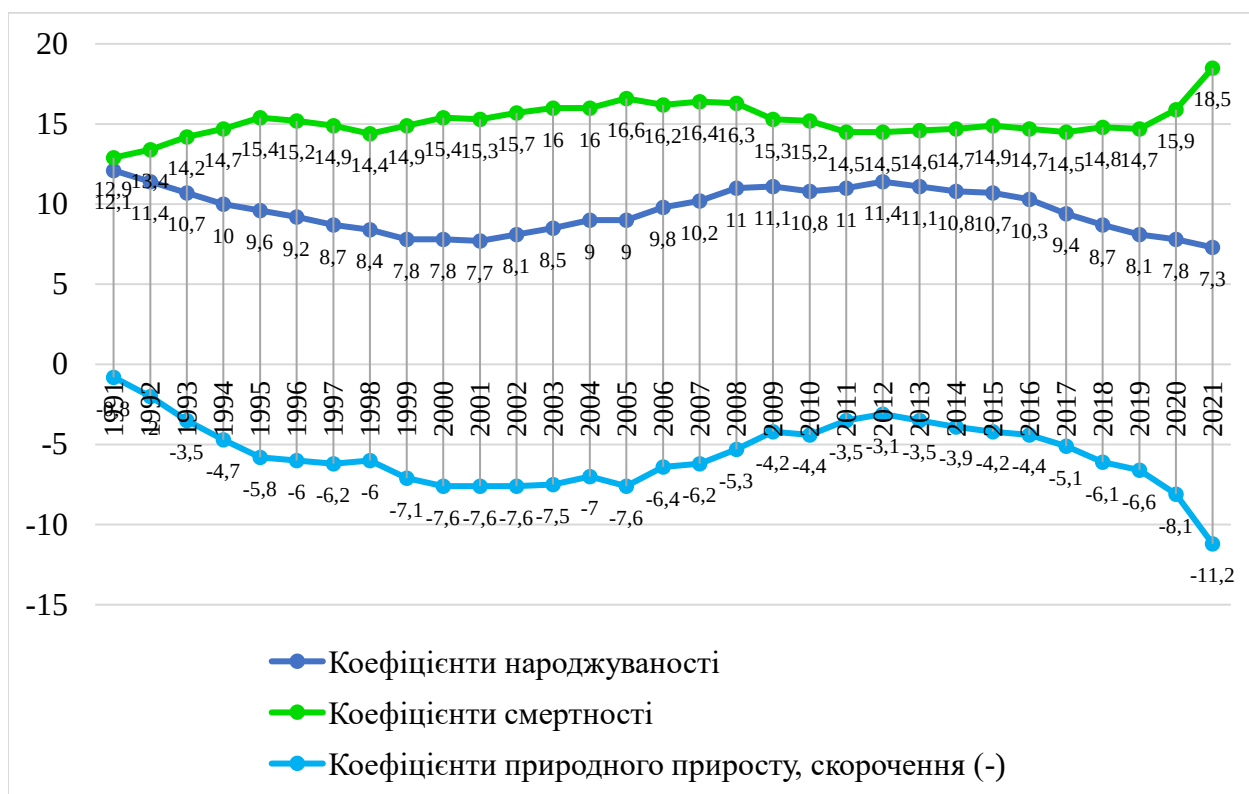

Рис. 3.4. Коефіцієнти народжуваності, смертності і природного приросту (скорочення) населення України у період 1991-2021 рр.

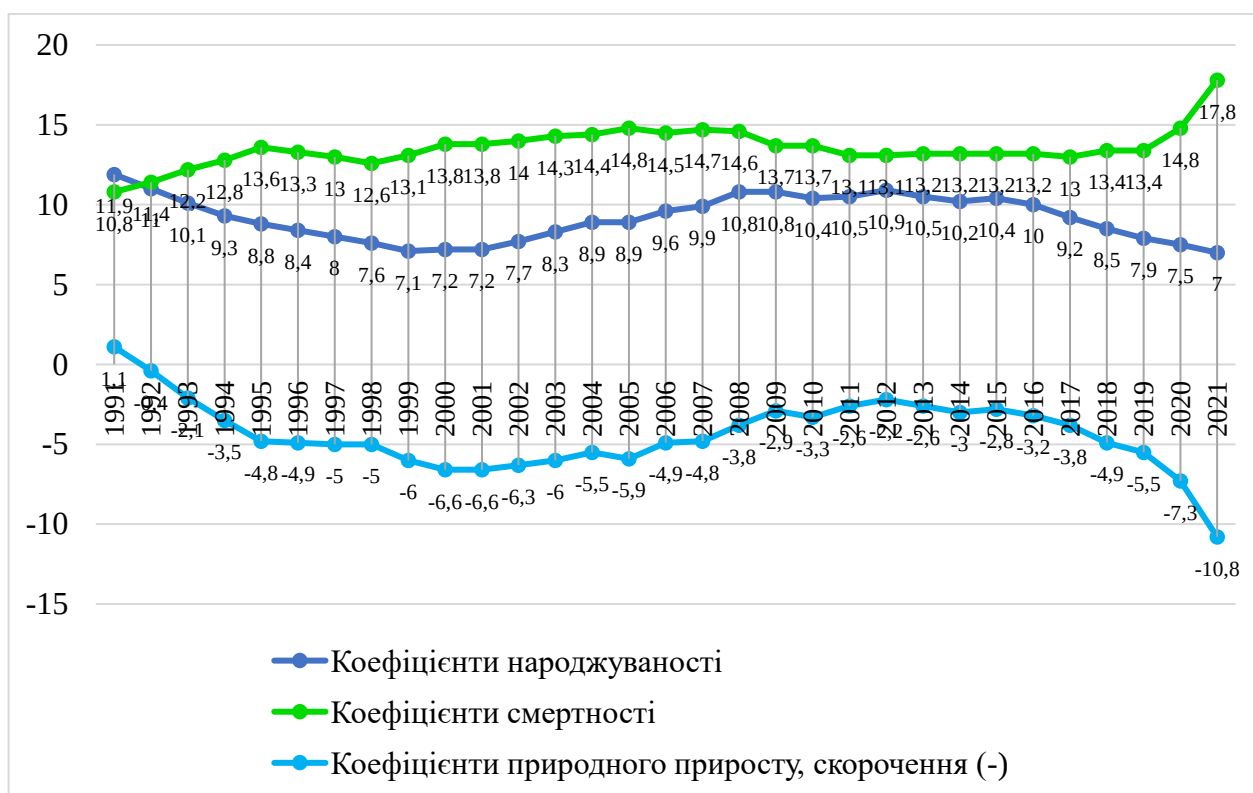

Рис. 3.5. Коефіцієнти народжуваності, смертності і природного приросту (скорочення) міського населення України у період 1991-2021 рр.

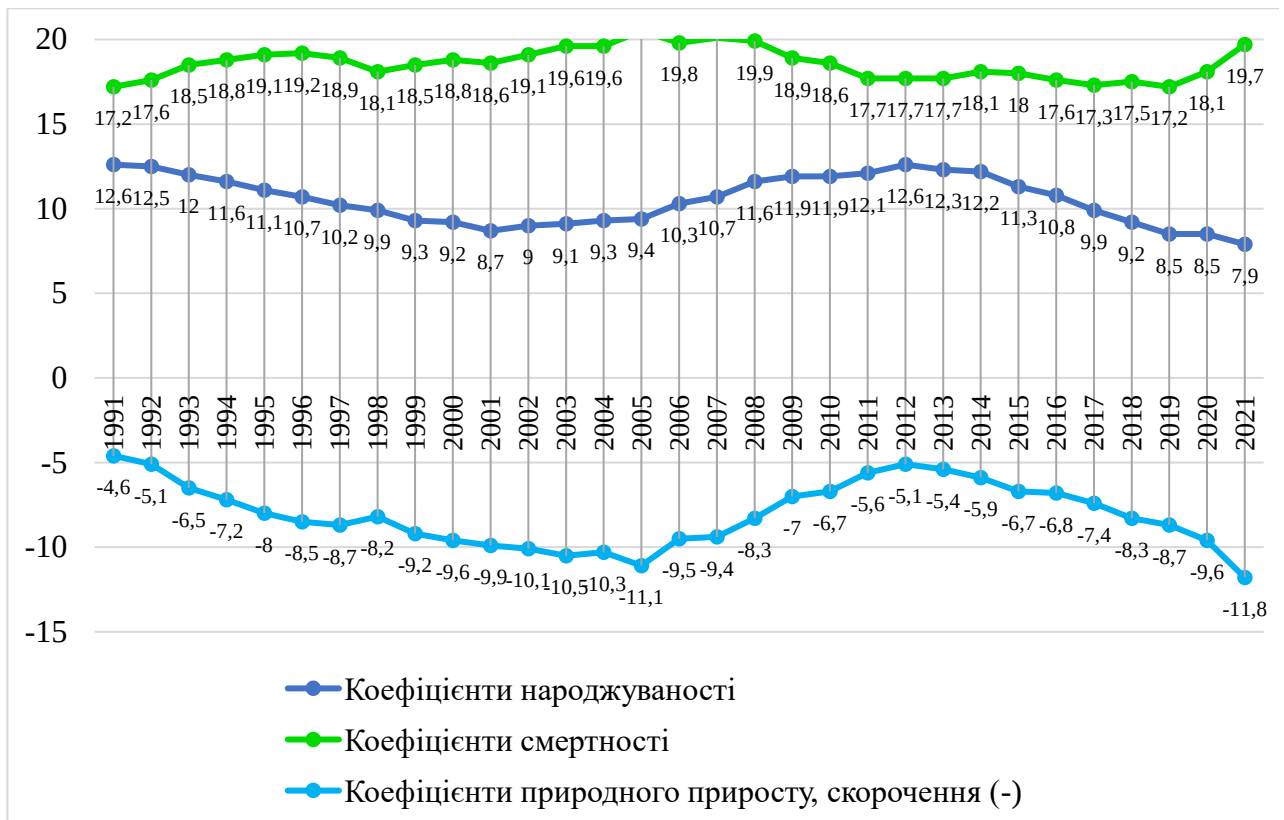

Рис. 3.6. Коефіцієнти народжуваності, смертності і природного приросту (скорочення) сільського населення України у період 1991-2021 рр.

Для обох типів місцевості впродовж 1991-2021 рр. характерне природне скорочення населення (винятком став показник в 1991 році для міського населення). Вищі показники природного скорочення притаманні сільському населенню, хоча як і у випадку з показниками коефіцієнтів смертності простежується значне скорочення різниці показників за типом місцевості.

Щодо просторово-часових відмін демографічних процесів у регіонах України, то в результаті проведеного дослідження було отримано ряд висновків.

З 1991 року Україна перейшла у стадію загальної депопуляції населення, приблизно в той період країна увійшла у звужений тип відтворення населення [18]. Найнижчі коефіцієнти народжуваності в 1991 році були характерні для Чернігівської області і становили 11,6‰ в міській поселеннях та 8,2‰ в сільській місцевості. Найнижчими коефіцієнти народжуваності були в Донецькій, Харківській, Сумській, Луганській, Полтавській, Дніпропетровській, Київській, Запорізькій областях та місті Київ (значення коефіцієнтів коливалося з 10,2 до 11,8‰). Краща ситуація була у АР Крим, Черкаській, Одеській, Вінницькій,

Кіровоградській, Хмельницькій та Житомирській областях (значення коефіцієнтів коливалося з 12 до 11,8‰). До групи областей з найвищими показниками коефіцієнтів народжуваності належали Миколаївська, Львівська, Херсонська, Тернопільська, Волинська, Чернівецька, Івано-Франківська, Рівненська, Закарпатська (значення коефіцієнтів коливалося з 13 до 16,8‰).

За типом місцевості простежувалися суттєві відмінності показника за регіонами. Так, для АР Крим, Дніпропетровської, Донецької, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Донецької, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Херсонської, Чернівецької областей було притаманне переважання коефіцієнту народжуваності в сільській місцевості. Натомість в Вінницькій, Волинській, Житомирській, Київській, Кіровоградській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській і Чернігівській областях вищий коефіцієнт народжуваності був в міських поселеннях. Винятком стала Харківська область, яка мала ідентичні коефіцієнти народжуваності для всіх типів місцевості і вони становили 10,9‰ (рис. 3.7).

Аналогічний аналіз був здійснений за показниками 2021 року і було виявлено, що порівняно з 1991 роком спостерігається загальна тенденція до суттєвого зменшення коефіцієнтів народжуваності. Так, найнижчі показники були притаманні Сумській, Чернігівській, Запорізькій, Черкаській, Полтавській, Харківській областям (значення коефіцієнтів коливалося з 5,2 до 5,9‰). Одеська, Чернівецька, Волинська, Закарпатська, Рівненська області та місто Київ мали найвищі коефіцієнти народжуваності, які коливалися від 8,2 і до 10,2‰.

У 2021 році в більшості областей коефіцієнт народжуваності був вищим у сільській місцевості. Лише Київська, Тернопільська, Чернігівська області мали вищі коефіцієнти народжуваності в міських поселеннях. Винятком стала Хмельницька область, яка мала ідентичні коефіцієнти народжуваності для всіх типів місцевості і вони становили 7‰ (рис. 3.8).

Що стосується коефіцієнтів смертності, то у 1991 році найнижчі коефіцієнти смертності були в місті Києві, Закарпатській, Львівській, Івано-

Франківській, Рівненській, Чернівецькій областях та АР Крим, натомість найвищі – у Сумській, Кіровоградській, Черкаській, Вінницькій, Чернігівській областях.

У 2021 році найнижчі коефіцієнти смертності були в Закарпатській, Рівненській, Волинській, Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій областях та місті Київ, натомість найвищі – у Дніпропетровській, Кіровоградській, Харківській, Запорізькій та Чернігівській областях (області представлені у порядку зростання коефіцієнтів смертності). Варто зазначати, що в цих областях стабільно вищий коефіцієнт смертності в сільській місцевості і крізь час спостерігається сталість позицій щодо областей.

Найвищі показники природного приросту населення у 1991 році були у Закарпатській (6,4 ‰), Рівненській (3,9‰) та Івано-Франківській (3,7‰) областях. В Чернівецькій, Львівській, Волинській, Херсонській, Тернопільській, Миколаївській областях, місті Києві та АР Крим також був природний приріст населення. Всі інші області мали від’ємні показники природного приросту населення (рис. 3.9). З часом показники природного приросту населення почали скорочуватися. Так, вже у 2001 році Закарпатська область мала коефіцієнт -0,4‰, Рівненська -1,6‰, Івано-Франківська -2,7‰ (рис. 3.10). У 2006 році природний приріст населення був притаманний лише Закарпатській області і становив 0,5‰, високі показники природного скорочення населення мали Донецька (-9,2‰), Полтавська (-9,3‰), Черкаська (-9,4‰), Луганська (-9,5‰), Сумська (-10,1‰) області та Чернігівська область з найвищим коефіцієнтом природного скорочення, що становив -13‰ (рис. 3.11).

У 2011 році показники природного приросту/скорочення населення покращились, а в окремих регіонах знову спостерігався природний приріст населення: у Закарпатській області із коефіцієнтом 3,1‰, Рівненській 3,0‰, Волинській 0,8‰, Чернівецькій 0,1‰, у місті Київ 1,8‰. Решта регіонів мали природне скорочення населення. Так, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Тернопільська, Херсонська, Миколаївська, Київська, Житомирська, Хмельницька, Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області та АР Крим мали коефіцієнти природного скорочення населення в діапазоні від -0,1‰ до -5 ‰. До наступної групи увійшли Кіровоградська, Черкаська, Донецька, Полтавська, Луганська, Сумська області, які мали коефіцієнти

природного скорочення в діапазоні від -6,1‰ до -7,2‰. Найвищий коефіцієнт природного скорочення був в Чернігівській області і становив -9,2‰ (рис. 3.12).

У 2016 році показники природного приросту населення в регіонах України погіршилися. Природний приріст був характерним тільки для міста Києва, Рівненської та Закарпатської областей, натомість найвищий коефіцієнт природного скорочення традиційно був в Чернігівській області (рис. 3.13).

В 2021 році демографічні процеси в Україні ускладнились і характеризувались суттєвим природним скороченням населення. Зокрема, такі регіони з найкращими показниками, як Рівненська та Закарпатські області мали коефіцієнти природного скорочення -4,7 ‰, Волинська -5,5‰, м. Київ -5,3‰. Вищі коефіцієнти природного скорочення населення були притаманні Хмельницькій, Житомирській, Миколаївській, Херсонській, Київській, Черкаській, Полтавській, Дніпропетровській, Кіровоградській, Сумській, Харківській, Запорізькій та Чернігівській областях (від -16,5‰ до -12, області представлені у порядку зниження коефіцієнтів природного приросту/скорочення населення) (детальніше рис. 3.14).

Отже, найнижчі коефіцієнти природного приросту/скорочення населення впродовж 30 років були стабільно характерні для Чернігівської області (в 1991 році -5,7‰, у 2001 -13,1‰, у 2011 -9,2‰, у 2021 -16,5‰), а також Сумської, Полтавської, Черкаської та Луганської областей, а у 2021 році ще й Запорізької та Харківської областей.

У результаті в регіонах України виникають наступні проблеми: скорочення загальної кількості населення, зменшення кількості сільських жителів та збільшення кількості населення у містах. Спостерігається тенденція до зникнення малих сіл, а у великих селах відзначається зростання чисельності населення. Скорочення населення в регіонах зумовлене як природним рухом, так і високими показниками еміграції. Як наслідок, взаємний вплив розселення населення, його міграцій та демографічних процесів проявляється у зменшенні густоти населення, трансформаціях системи розселення щодо зменшення

густоти населених пунктів (в основному, сільських) та навіть вилученні їх із загального обліку.

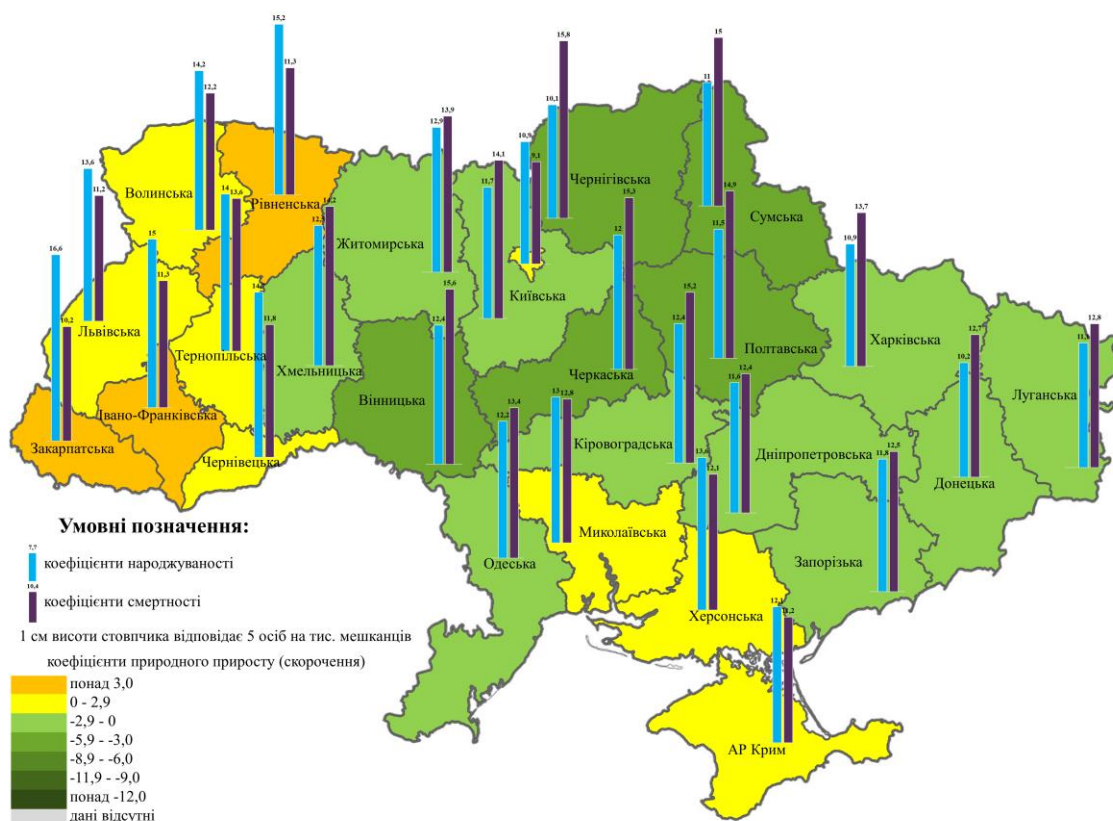

Рис. 3.9. Групування регіонів України за коефіцієнтом природного приросту/скорочення населення у 1991 році

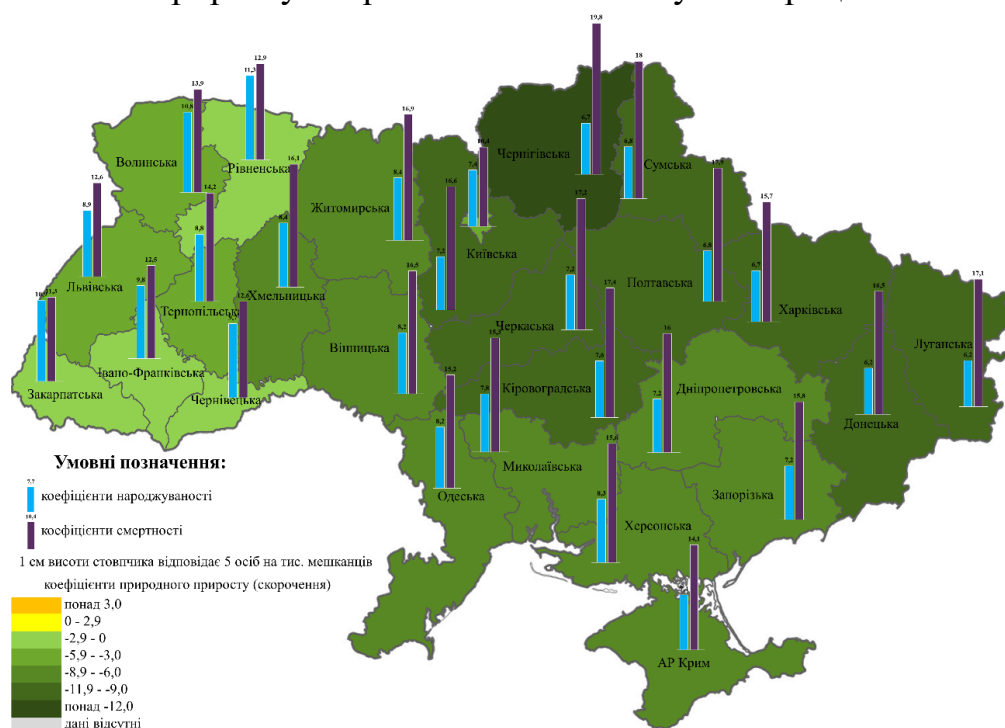

Рис. 3.10. Групування регіонів України за коефіцієнтом природного приросту/скорочення населення у 2001 році

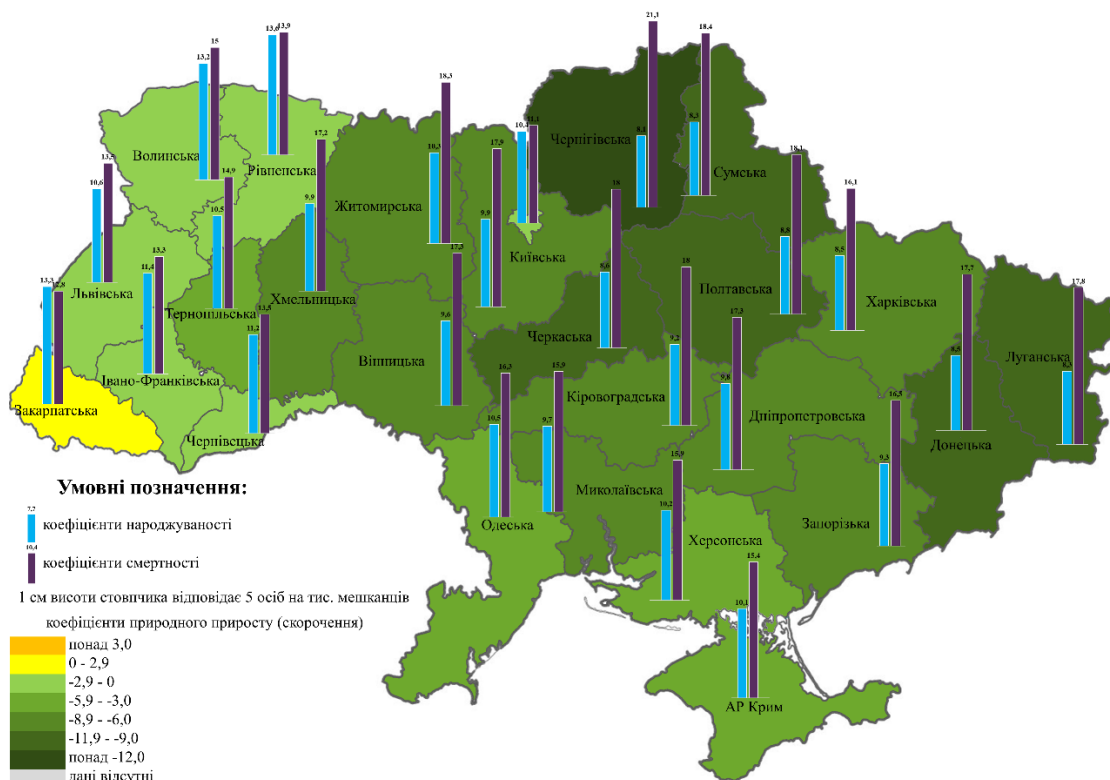

Рис. 3.11. Групування регіонів України за коефіцієнтом природного приросту/скорочення населення у 2006 році

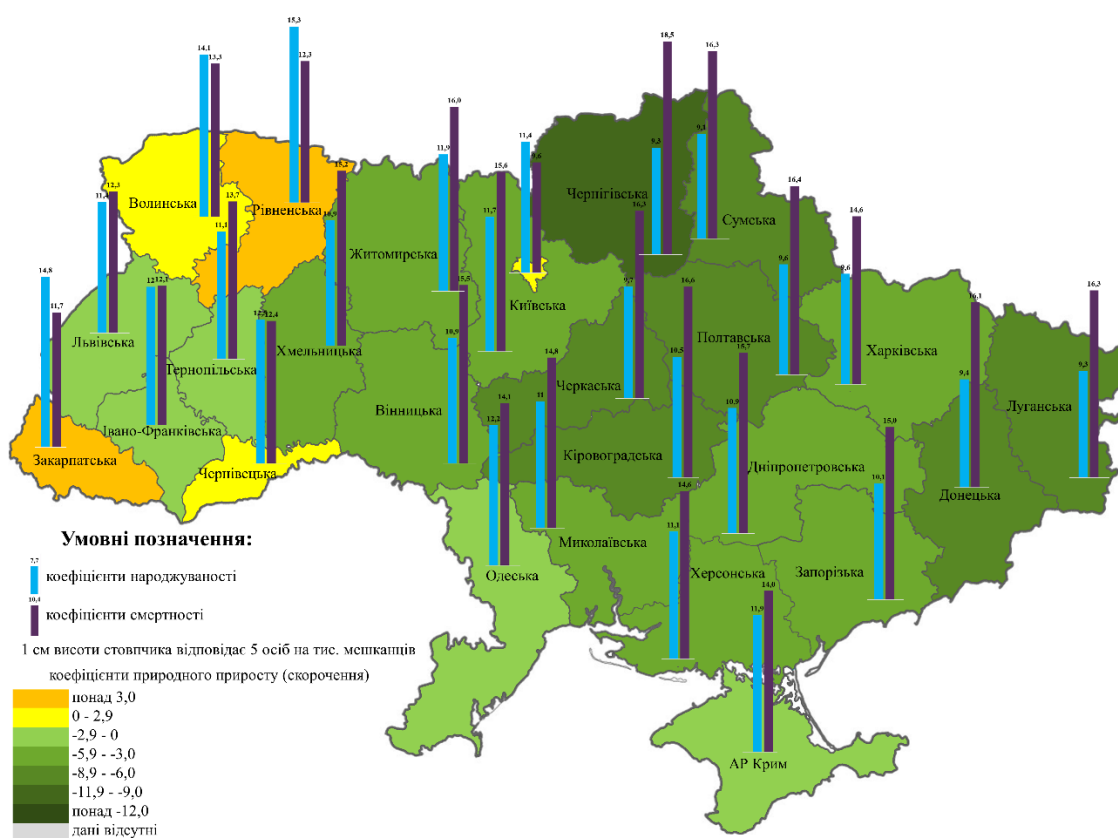

Рис. 3.12. Групування регіонів України за коефіцієнтом природного приросту/скорочення населення у 2011 році

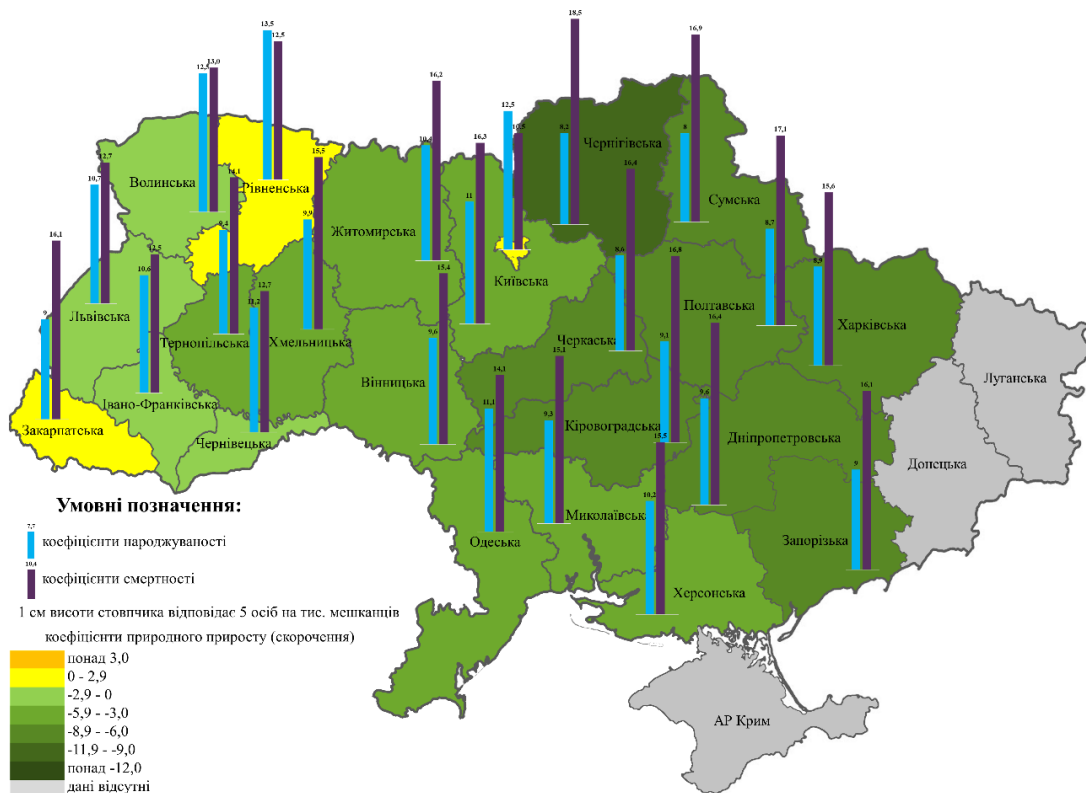

Рис. 3.13. Групування регіонів України за коефіцієнтом природного приросту/скорочення населення у 2016 році

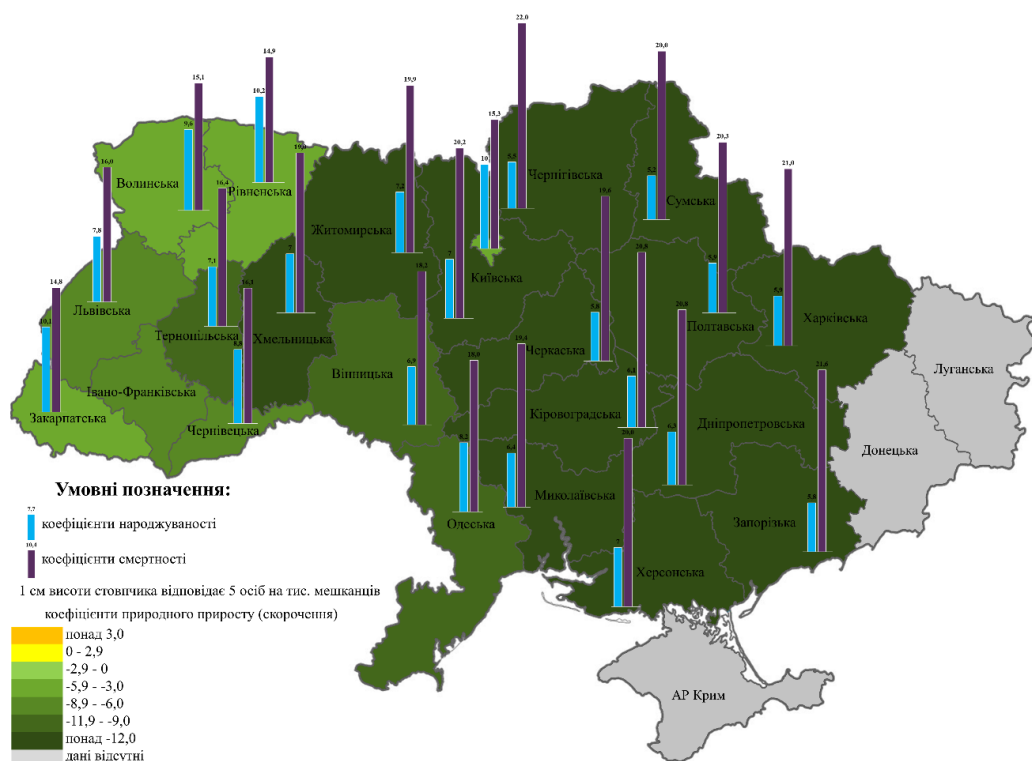

Рис. 3.14. Групування регіонів України за коефіцієнтом природного приросту/скорочення населення у 2021 році

3.2. Регіональні відміни міграційних процесів

Переміщення є невід’ємною складовою життя людей. За період 2002-2021 рр. міграційне скорочення населення та міждержавне міграційне скорочення характеризувались постійними змінами. У період 2004-2007 рр. коефіцієнт прибулих перевищував 16%, натомість коефіцієнт вибулих був нижчим. Після 2007 року показники почали скорочуватися. Винятком був лише 2012 рік, коли коефіцієнт прибулих становив 15,9 %, а вибулих - 14,6%. В тому ж році був найбільший коефіцієнт міграційного приросту в Україні (1,4‰), а також найбільший коефіцієнт міждержавного приросту, який становив також 1,4‰. Варто зазначити, що протягом інших років досліджуваного періоду, коефіцієнт міждержавного міграційного приросту не перевищував 1‰. Після 2012 року (в Україні у Києві тоді проходив Чемпіонат Європи з футболу 2012) продовжило відбуватися скорочення міграційних показників і пік скорочення відбувся в 2016 році, коли коефіцієнт прибулих становив 6‰, а вибулих- 5,8‰, коефіцієнт міграційного приросту складав 0,2‰. Після 2016 року основні міграційні показники почали зростати, але у 2020-2021 рр. під час пандемії COVID-19 були значно зменшені в усіх країнах світу, зокрема, і в Україні (детальніше на рис. 3.15 та рис. 3.16).

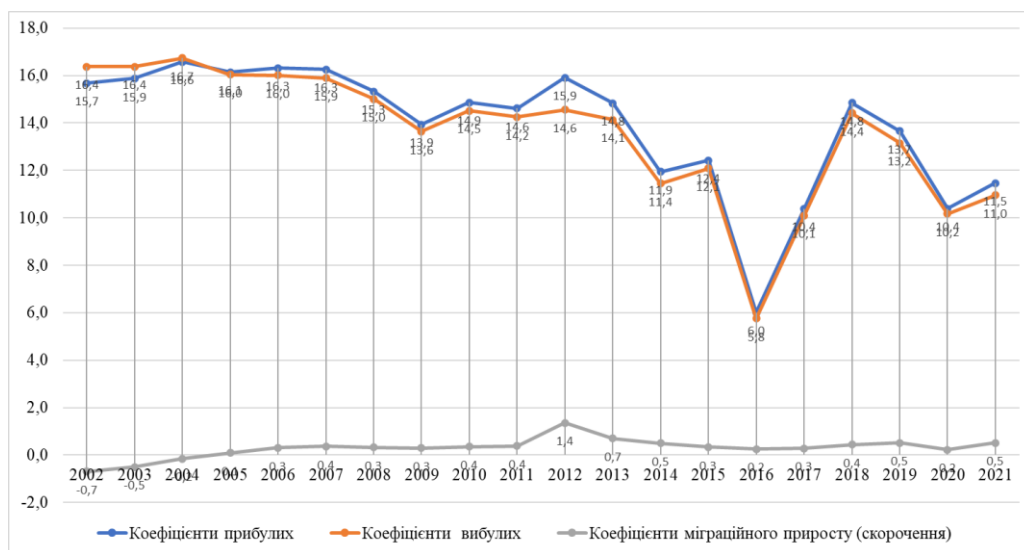

Рис. 3.15. Коефіцієнти міграційного руху населення у 2002-2021 рр. Усі потоки

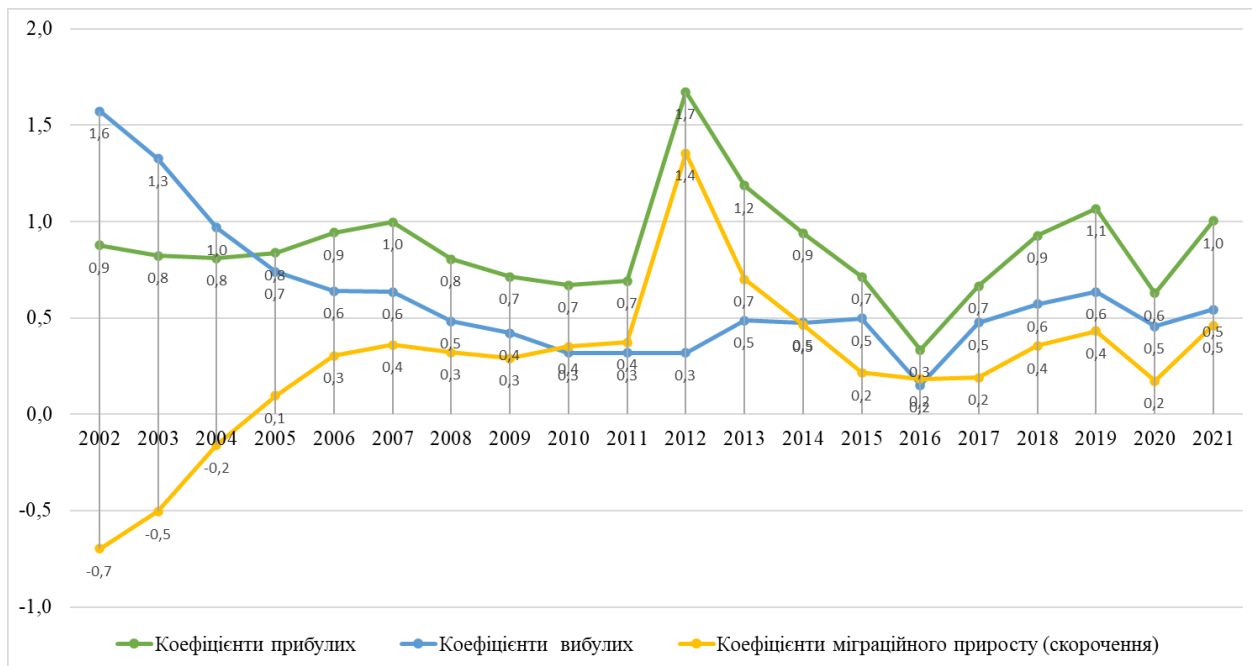

Рис. 3.16. Коефіцієнти міграційного руху населення у 2002-2021 рр.
Міждержавні потоки.

Розглянемо детальніше регіональні відмінності міграційних процесів на території України. Було зібрано і узагальнено показники щодо міграційного руху населення України за період 2002-2021 рр. На основі цих даних було побудовано картосхеми, які відображають просторові відмінності різних показників міграційного руху населення:

- сальдо міграційного руху;
- сальдо міждержавної міграції;
- сальдо міграційного руху у міських поселеннях;
- сальдо міграційного руху у сільській місцевості.

На основі побудованих карт просторового розподілу показників міграційного руху населення (рис. 3.17, рис. 3.18, рис. 3.19, рис. 3.20, рис. 3.21) можна зробити ряд висновків:

I. Просторовий розподіл сальдо міграційного руху населення був таким:

- Харківська, Київська, Чернівецька, Одеська області та місто Київ впродовж 2002-2021 рр. мали позитивне сальдо міграції;

- Кіровоградська, Сумська, Херсонська області постійно характеризувалися найнижчими показниками сальдо міграції;

- найвищий коефіцієнт сальдо міграції населення спочатку належав Києву (у 2002 році - 6,9 %, у 2006 - 8,9 %) , а потім ситуація змінилась і найвищий показник належав Київській області (у 2011 році - 15,3 %, у 2016 році - 7,9 %, у 2021 році - 16,8%).

В цілому позитивне сальдо міграції характерне для регіонів вищого соціально-економічного розвитку, в яких наявні агломерації, а негативні сальдо міграції характерні для регіонів з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, які є інвестиційно непривабливими.

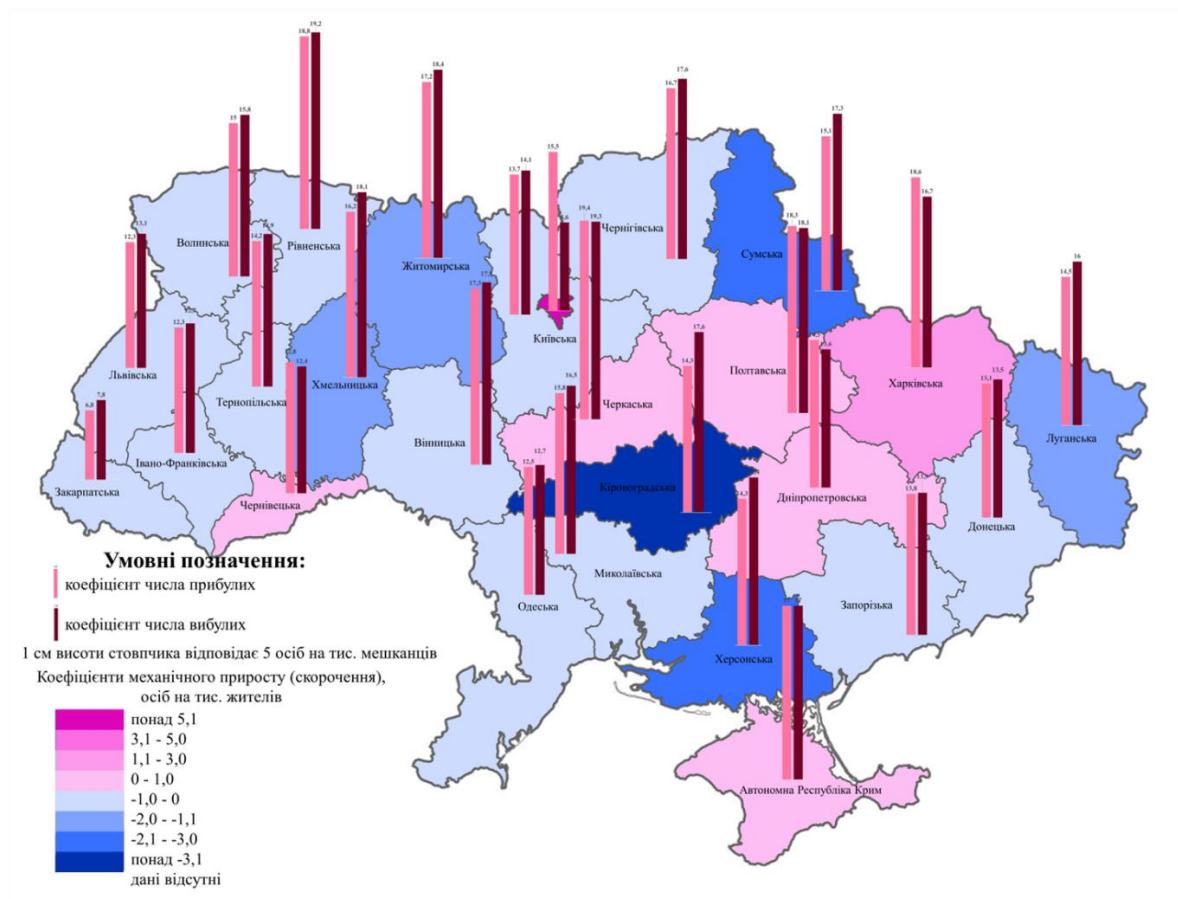

Рис. 3.17. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у 2002 році

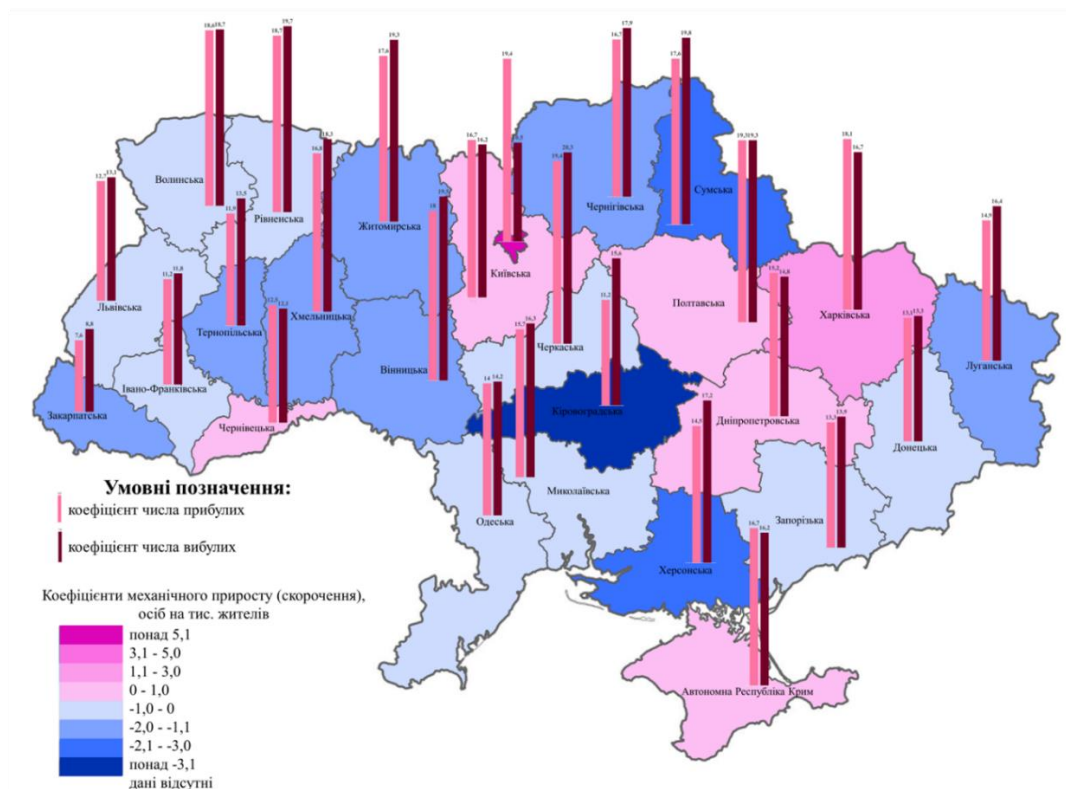

Рис. 3.18. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у 2006 році

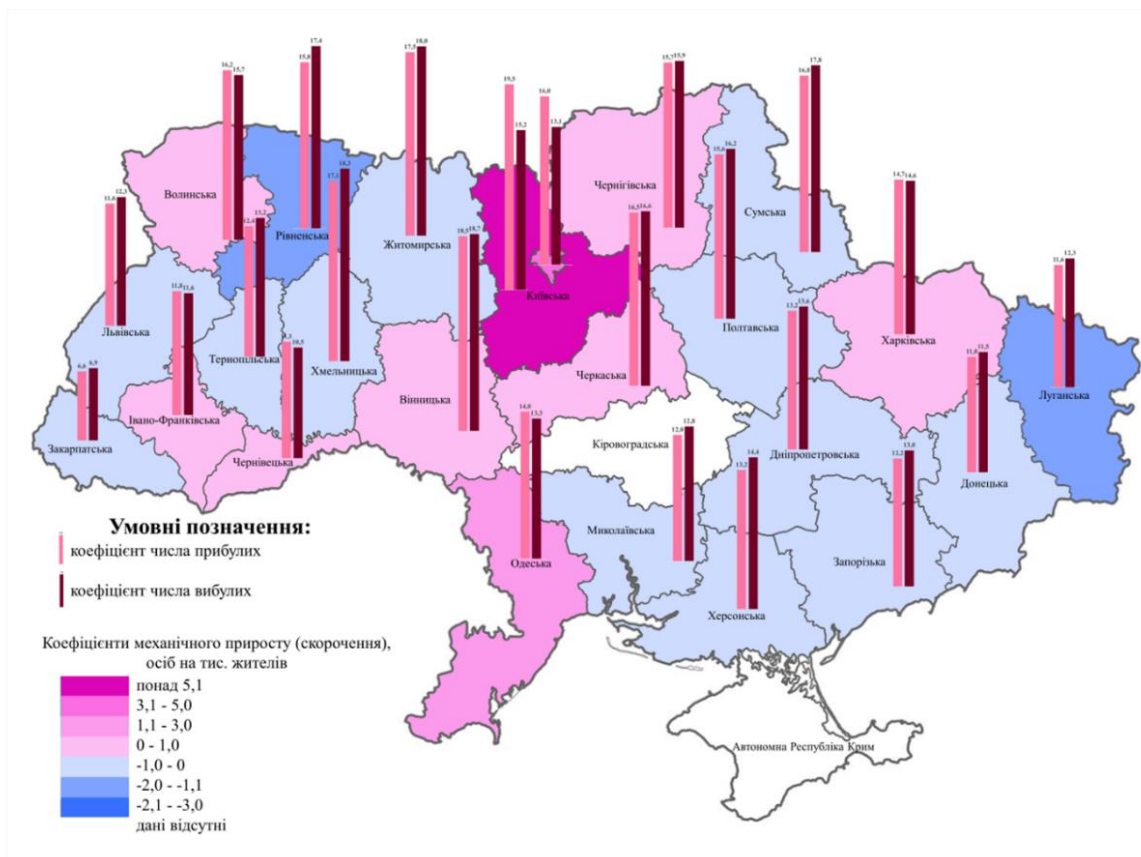

Рис. 3.19. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у 2011 році

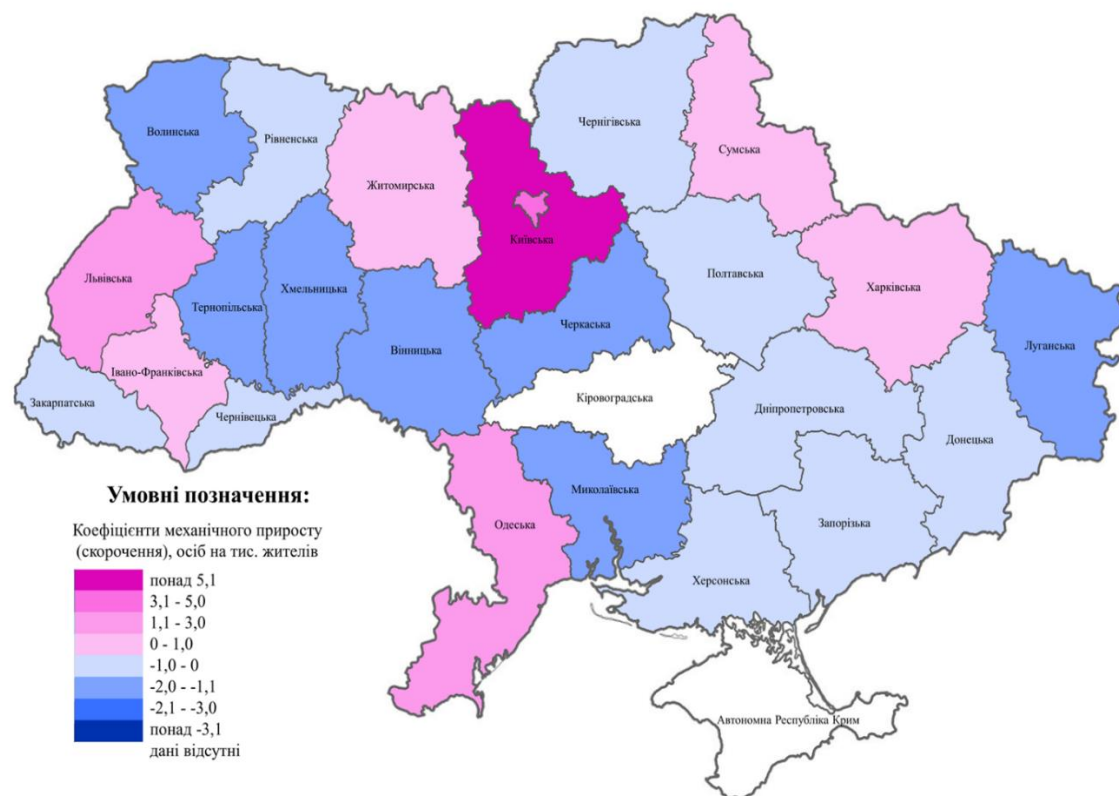

Рис. 3.20. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у 2016 році

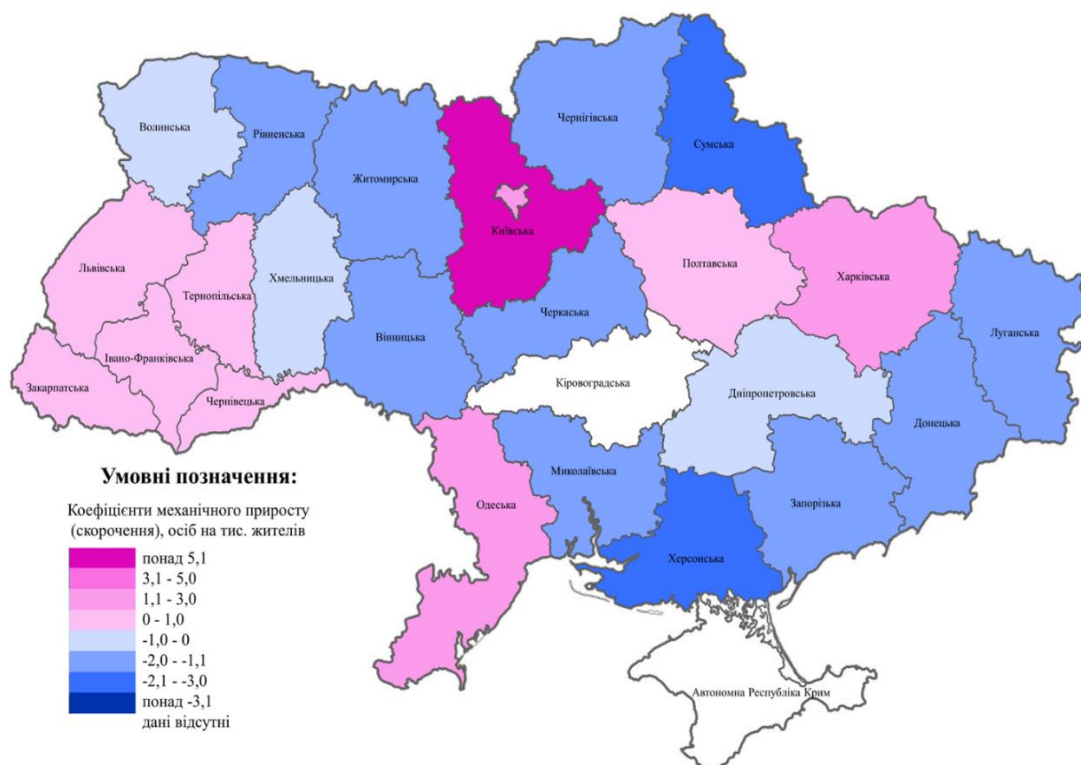

Рис. 3.21. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у 2021 році

II. Просторовий аналіз міждержавної міграції дає можливість зробити ряд висновків.

У 2002 році позитивне сальдо міграції було лише в Одеській області (0,1‰) та АР Крим (0,2 ‰), а найбільший був виїзд з Донецької (-1,8 ‰) та Луганської (-1,6 ‰) областей. Надалі ситуація суттєво змінилась. Починаючи з 2006 року показник сальдо міждержавної міграції в більшості регіонів України був позитивний: найвищі коефіцієнти міждержавної міграції були характерні для Одеської області (2006 рік - 3,3‰, 2011 - 1,1‰, 2016 - 0,2‰, 2021 - 0,9‰), та міста Київ (2006 рік - 1‰, 2011 - 0,7‰, 2016 - 0,9‰, 2021 - 2,1‰). Варто зазначити, що за окремі роки за високим показником виділялися різні регіони, зокрема, у 2006 році АР Крим (1,4‰), у 2011 році - Київська область (07, ‰), у 2016 - Харківська область (1‰), у 2021 році мали значні позитивні показники декілька областей - Київська (1,6‰), Чернівецька (1,1‰), Тернопільська (1‰), Харківська (0,7‰), Полтавська (0,6‰).

Найвищими показники відтоку українців за кордон були в Закарпатській (протягом тривалого часу, лише у 2021 році в області був позитивний показник - 0,3‰), Рівненській, Херсонській та Волинській областях.

Рис. 3.22. Групування регіонів України за показником сальдо міждержавної міграції у 2002 році

Рис. 3.23. Групування регіонів України за показником сальдо міждержавної міграції у 2006 році

Рис. 3.24. Групування регіонів України за показником сальдо міждержавної міграції у 2011 році

Рис. 3.25. Групування регіонів України за показником сальдо міждержавної міграції у 2016 році

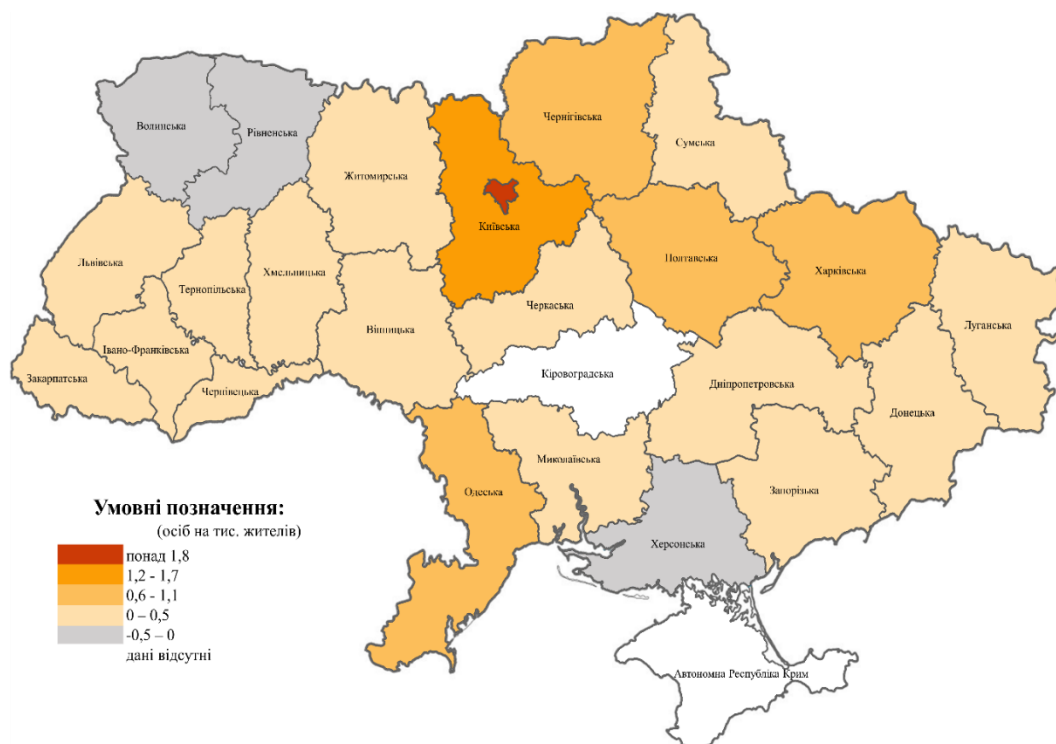

Рис. 3.26. Групування регіонів України за показником сальдо міждержавної міграції у 2021 році

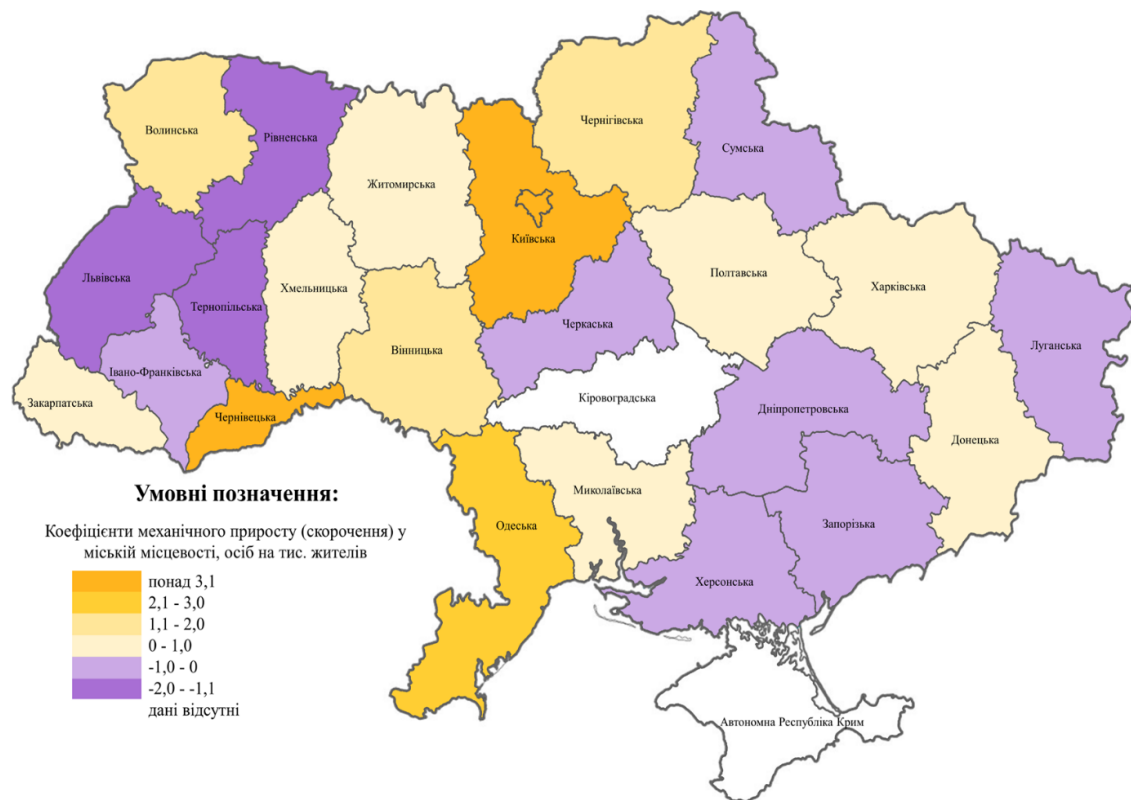

Рис. 3.28. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у міських поселеннях у 2011 році

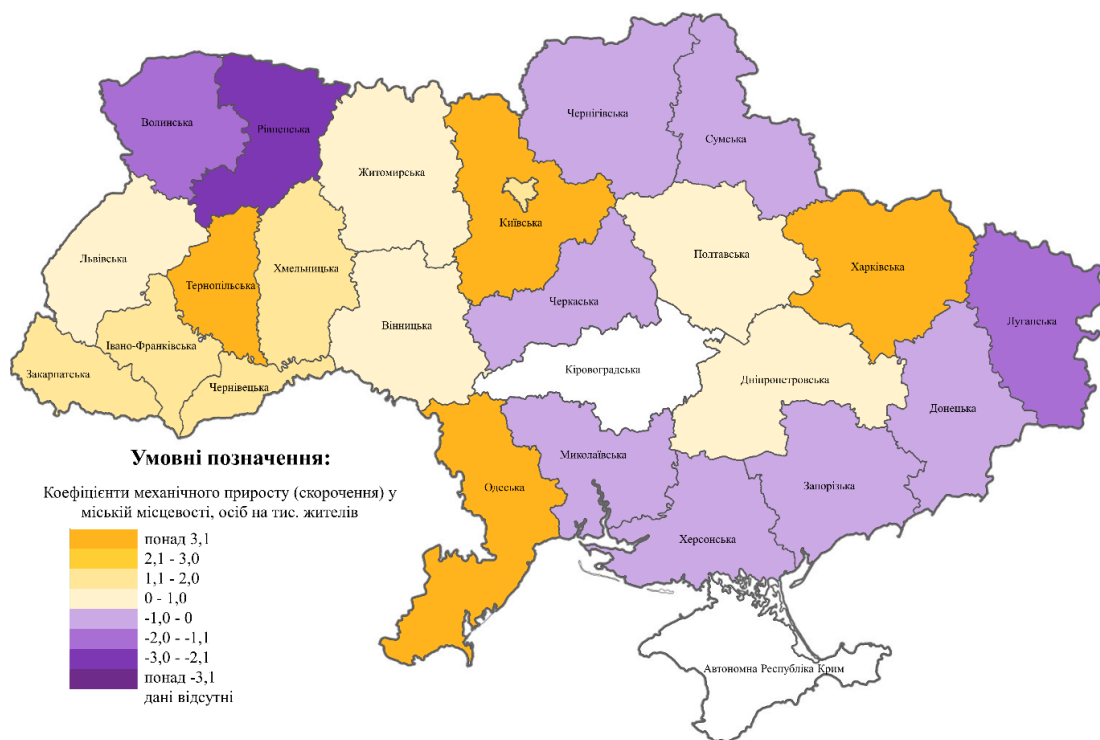

Рис. 3.29. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у міських поселеннях у 2021 році

IV. Просторовий аналіз міграційного руху у сільській місцевості (рис. 3.30, рис. 3.31, рис. 3.32):

- у більшості областей України за досліджуваний період спостерігалось негативне сальдо міграції у сільській місцевості, винятком були у 2002 році Волинська (0,8‰), Черкаська (0,4‰), Тернопільська (0,3‰), Дніпропетровська (0,1‰) області; у 2011 році Київська (4,5‰), Дніпропетровська (1,7‰), Черкаська, Івано-Франківська та Одеська області (по 1,1‰), Львівська область (0,4); у 2021 році Київська (25,1‰), Волинська (0,8‰) та Одеська (0,1‰) області;
- найнижчі показники за весь досліджуваний період мали Миколаївська та Луганська області.

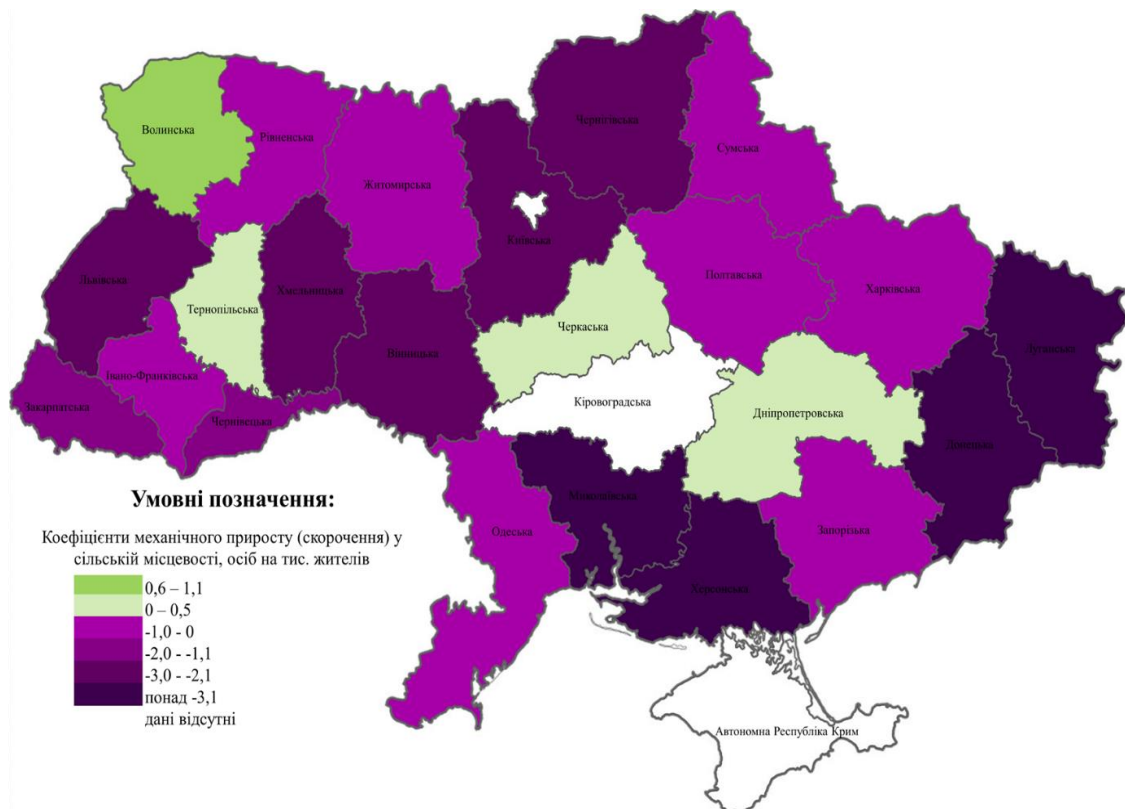

Рис. 3.30. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у сільській місцевості у 2002 році

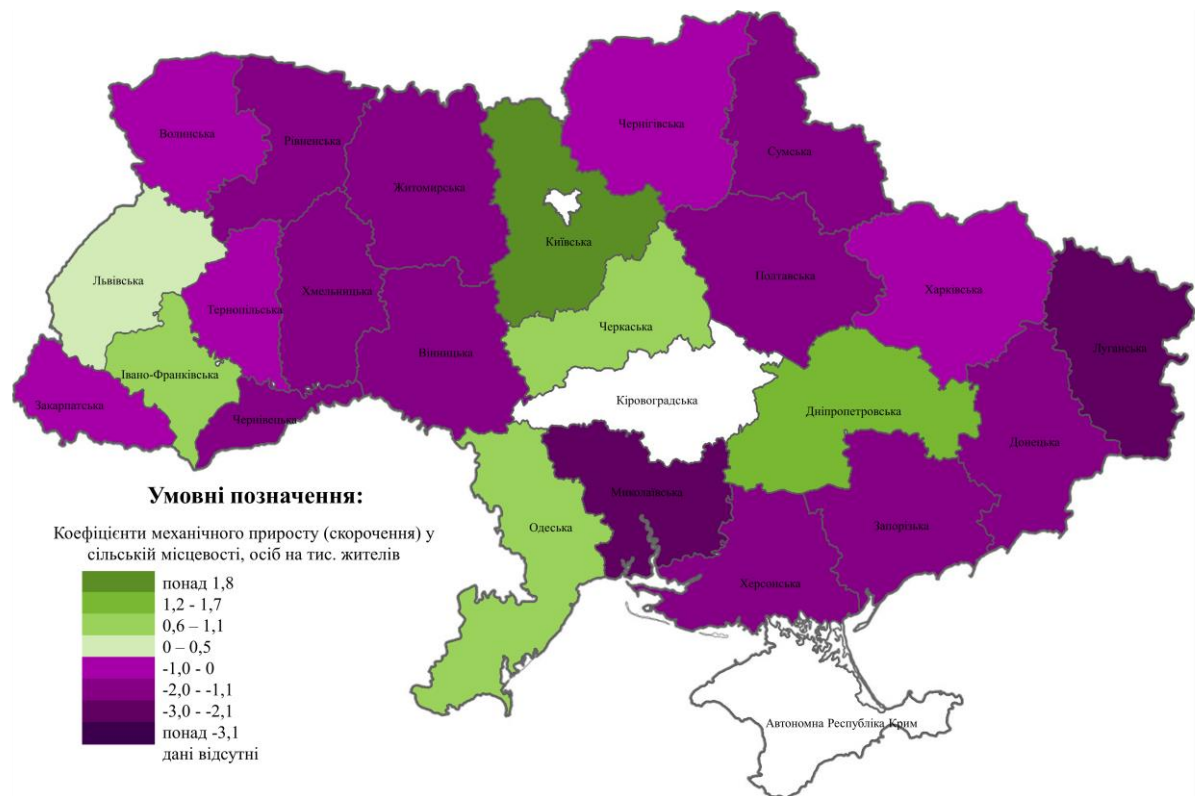

Рис. 3.31. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у сільській місцевості у 2011 році

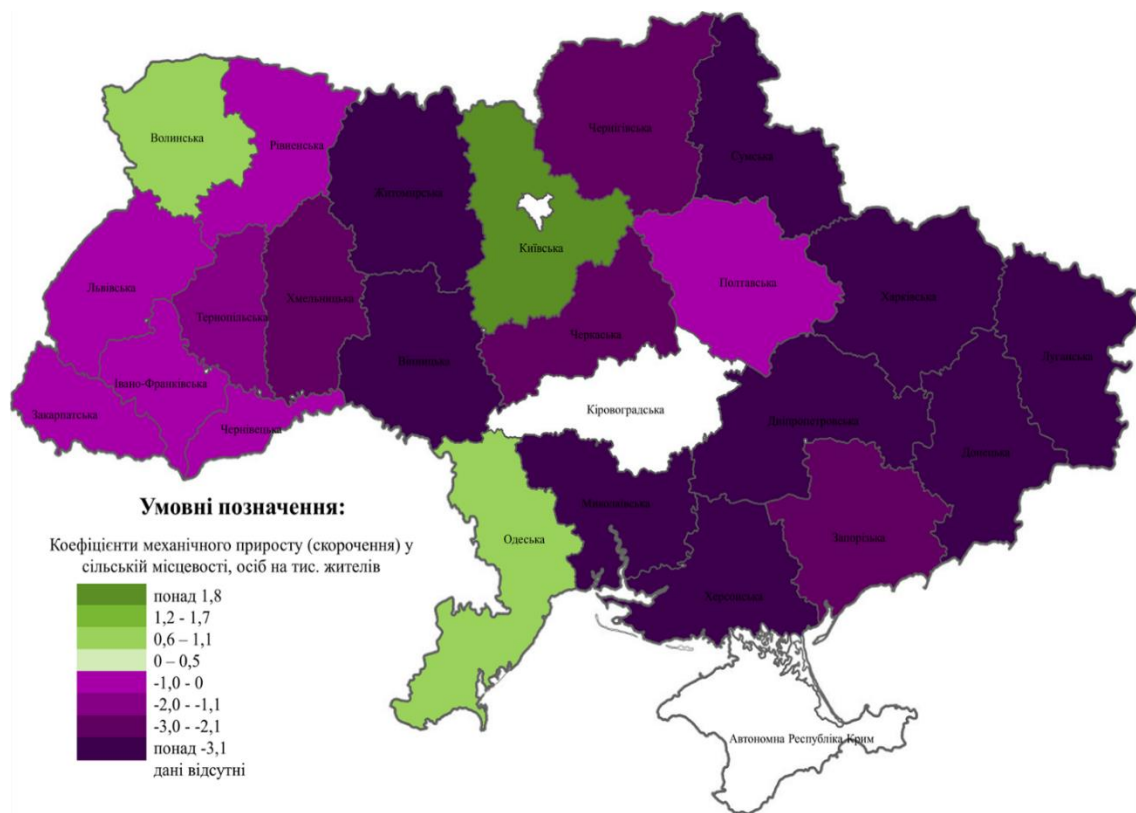

Рис. 3.32. Групування регіонів України за показником сальдо міграційного руху у сільській місцевості у 2021 році

3.3. Демографічна та міграційна кризи в Україні

За часів Незалежної України почалося систематичне скорочення чисельності населення, починаючи з 1993 року. Також варто зазначити, що є декілька основних характеристик, які вказують на демографічну кризу в Україні: підвищення рівня смертності, а також рівня захворюваності на протипагу зниженню рівня народжуваності (дана проблема притаманна для багатьох країн Європи) та середньої тривалості життя населення, статеву диспропорцію, також відбуваються активні міграційні процеси (особливо, це стосується довгострокових виїздів молоді). Варто додати, що протягом певних періодів свого існування країна переживала політичні, а також економічні кризи, змінилася ментальність населення України. Підвищується також вік жінок, які вперше стають матерями і, як наслідок, знижується частка прогнозу того, що народиться друга і подальші діти. Також для України притаманна проблема старіння населення.

Вищенаведені демографічні процеси вплинули на зміни статево-вікової структури населення. Вікова група 0-19 років у 1991 році складала 14,89 млн осіб, а до 2021 р. скоротилася до 8,18 млн. Вікова група 20-39 років також скоротилася в зазначений проміжок часу з 14,74 млн до 11,42 млн. Аналогічна ситуація притаманна групі 40-59 років, її чисельність змінилася з 12,55 млн до 11,68 млн. осіб. У віковій групі 60-79 років відбувалися постійні коливання: у 1991 році було 8,39 млн осіб, у 2001 році – 9,2 млн, у 2011 році – 7,93 млн, у 2021 році – 8,19 млн осіб. Натомість вікова група 80 років і старше стабільно зростала та збільшилась з 1,23 млн до 1,92 млн осіб.

За трьома основними віковими групами (діти, люди працездатного віку, літні люди) (Додаток В.11.) була проаналізована статистична інформація з інтервалом в 10 років і було виявлено такі динамічні процеси:

- чисельність і частка дітей стабільно скорочувалася з 11 млн (21,4%) у 1991 році, до 8,37 млн (17,2%) у 2006 році, до 6,49 млн (14,3%) у 2011 році та до 6,27 млн осіб (15,2%) у 2021 році;

- чисельність і частка населення середнього або працездатного віку (від 15 до 59 років) також стабільно скорочувалась з 30,96 млн (59,9 %) у 1991 році, у 2001 році було вже 30 млн (61,7%), у 2011 році- 29,56 млн (64,9%) у 2021 році - 25 млн осіб (60,4%);

- натомість чисельність населення старшого віку стабільно зростала, наприклад, з 9,63 млн (18,7 %) у 1991 році, у 2001 році було вже 10,25 млн (21,0%), у 2011 році- 7,93 млн (17,4%) і у 2021 році було вже 10,12 млн осіб (24,4%).

Також значними факторами, що стимулюють демографічну кризу, наразі є війна рф в Україні та значні міграційні потоки українців за кордон (детальніше про це в наступному розділі).

В роботі ми будемо спиратися на аналіз поточної ситуації та прогнози науковиці в галузі демографії, економіки та соціоeкономіки, академіка Національної академії наук України Елли Марленівни Лібанової. Нижче наведені окремі цитати з різних її інтерв'ю для українських каналів:

“...наразі ми бачимо, якщо говорити про кордони 1991 року, то на території України десь 36 млн є. Якщо говорити про підконтрольну легітимній українській владі територію, то це десь 31 млн. На перспективу важко щось прогнозувати, тому що ми не знаємо коли війна закінчиться...”;

“...нас не буде 40 млн. Тим більше не буде 52, як 1 січня 1993 року. Забудьмо про це. Ми можемо досягти 40 млн населення? Можемо. Але шляхом потужної імміграції. Усі готові до цього? Що до нас прийдуть люди, масово прийдуть, абсолютно з іншою культурою, з іншою релігією, з іншим способом життя? Я не знаю. Не впевнена, що наше населення до цього готове...”;

“...розселення України буде ще менш рівномірним, ніж воно було. Воно було і так не дуже рівномірне, а буде ще менш рівномірне. З цим теж треба рахуватися ...”.

У 2013-2014 рр. в Україні відбулася хвиля міграції із східних регіонів внаслідок тимчасової окупації частини території країни. Значну частку складали внутрішньо переміщені особи (ВПО) та люди, які мігрували за кордон. З 2022 року, унаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію України, загострилась ситуація щодо виїду людей за кордон та значно зросла чисельність ВПО, все більше територій України зазнають руйнувань і все більше людей змушені залишати свої звичні місця проживання. За дослідженнями УВКБ ООН, за кордоном перебувають понад 6,48 млн осіб, які визнанні, як військові біженці. З них більше 5 млн знаходяться на території європейських країн та більше 1 млн на території РФ та Білорусі [3].

Нижче наведені цитати з інтерв'ю Єлли Лібанової для українських каналів:

“...що довше триває війна, то менше військових мігрантів повертаються, на жаль, це об'єктивна реальність, з якою практично неможливо боротися...”;

“...у перші два тижні після повномасштабної війни до України повернулося 200 тис. чоловіків із закордону. Вони повернулися, знаючи про указ президента про військовий стан... Вони повернулися, це багато про що говорить...”;

“...я думаю, що ми маємо розраховувати на 50% (щодо частки українських мігрантів, що повернуться в Україну), більше ні, більше це нереально...”;

“...кожен день війни призводить до того, що люди за кордоном адаптуються до життя там, а тут відбуваються нові руйнування житла і бізнесу...”;

“...я абсолютно не певна в тому, що чоловіки тих жінок, які добре адаптувалися на Заході, не поїдуть до них. Тобто родини возз'єднаються, але не в Україні. Цим нехтувати не можна. Це загроза, це дуже серйозна загроза...”;

“... думаю що після війни в тій чи іншій формі буде щось на зразок плану Маршала... Якщо це буде, то буде економічний бум. Якщо буде економічний бум, то це означає, що буде величезний попит на робочу силу і з'являться можливості для людей, які перебувають поза межами України, сюди приїхати і реалізувати себе. А чи це будуть обов'язково поляки, чехи чи словаки, не знаю, не впевнена. Можливо, це будуть мешканці Середньої Азії...Глобалізація, її основним каналом є міграція і нікуди від цього ми не дінемося...”.

Важко не погодитися з баченням науковиці в ситуації, що склалася і з прогнозом її можливого розвитку. Перспективи демографічного стану України вимальовуються в досить похмурих тонах. Також не додає оптимізму відсутність у керівництва країни притомних планів вирішення кризи, що склалась і розвивається.

Наразі в Україні розроблена стратегія демографічного розвитку України до 2040 року (Додаток Д), яка передбачає стратегії вирішення проблем.

3.4. Аналіз опитування молоді щодо міграційних настроїв та інтерв'ювання біженців з України щодо мотивів та повернення

Опитування молоді

Було розроблено 14 питань різних видів, які були оформлені в гугл-форму та поширені серед молоді. Було опитано 116 осіб і отриманні наступні результати.

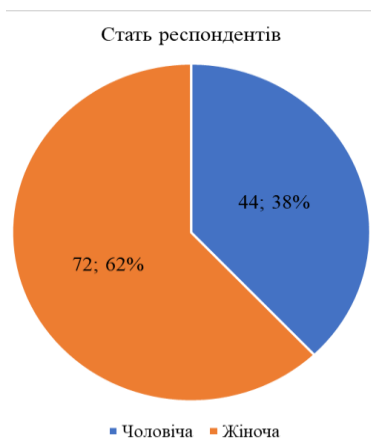

Рис. 3.33. Стать респондентів

Статевий склад респондентів був таким: 37,9% (44 особи) становили чоловіки, 62,1% (72 особи) - жінки.

До вступу до закладів вищої освіти (ЗВО) респонденти проживали в більшості у містах - 79,3% (92 особи), у селах лише 13,8%, в селищах 6,9%.

Серед опитаної молоді 68,1% (79 осіб) були за кордоном, натомість 31,9% (37 осіб) не було за кордоном.

Більшість студентів не брали участь у студентських програмах, які пропонують навчання/стажування за кордоном, а саме 88,8% (103 особи), на

Рис. 3.34. Місце проживання респондентів до вступу до ЗВО

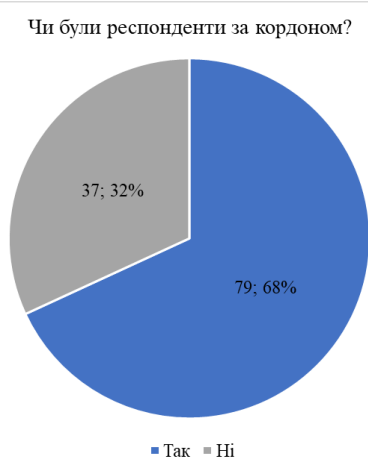

Рис. 3.35. Перебування за кордоном

Рис. 3.36. Участь у студентських програмах, які пропонують навчання/стажування за кордоном

проти вагу 11,2% (13 осіб), які брали участь.

В більшості випадків студенти, які брали участь у таких програмах їздили за програмами Erasmus та Erasmus+. Також були поодинокі відповіді щодо програм Mitacs GRI та літніх шкіл (без конкретних назв програм). Варто зазначити, що була частина респондентів, яким не була цікава участь у студентських програмах, про що вони згадували в опитуванні.

Наступне питання стосувалось бажання студентів здобувати освіту та/або працювати за кордоном. В більшості випадків була отримана позитивна відповідь - 41,4% (48 осіб), негативна відповідь становила лише 11,2% (а саме 13 осіб, з 116 опитаних). 47,4% респондентів (55 осіб) хотіли б

Чи хотіли б респонденти здобути освіту/працювати за кордоном:

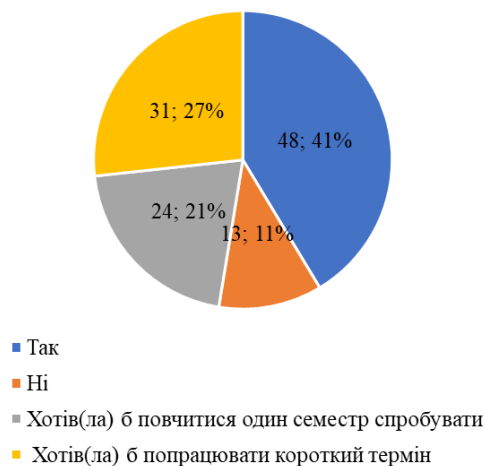

Рис. 3.37. Бажання студентів навчатися/працювати за кордоном

спробувати реалізувати своє бажання повчитися чи попрацювати за кордоном на короткий термін: 20,7% (24 особи) хотіли повчитися один семестр, а 26,7% (31 особа) спробувати попрацювати короткий термін.

Наступне питання полягало в тому, щоб молоді люди назвали країни, в яких вони хотіли б здобувати освіту та/або працювати (1-3 країни). З 116 опитуваних людей, 90 вирішили відповісти на це питання. І ситуація виглядала наступним чином: безумовними лідерами за кількістю згадок була трійка країн - США (33 згадки), Німеччина (33), Велика Британія (31). Наступною групою йшли країни, які згадувались

менше (11-15 разів): Італія, Канада, Іспанія, Франція. Третя група країн згадувались 6-10 разів і до неї увійшли такі: Швейцарія, Нідерланди, Австралія, Японія, Норвегія, Чехія, Швеція. Четверта група країн згадувалась 2-5 разів і до неї увійшли: Польща, Австралія, Грузія, Данія, Бельгія, Китай. Окрему групу сформували країни, які були згадані респондентами 1 раз: Туреччина, Ірландія, Литва, Аргентина, Катар, Сінгапур, Корея, Кіпр, Фінляндія, Греція (рис. 3.38). В переважній більшості були згадані країни Південної Америки, а також Західної та Північної Європи.

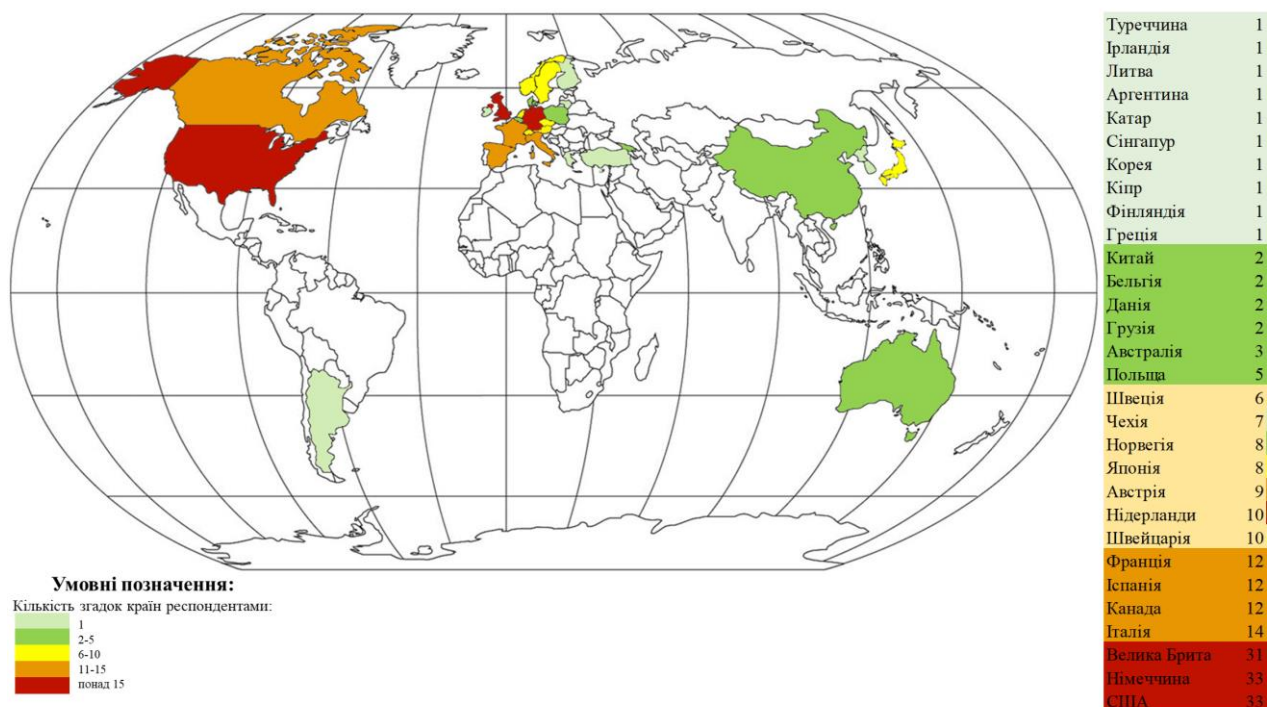

Рис. 3.38. Країни, в яких респонденти хотіли здобувати освіту та/або працювати

Серед опитаних респондентів, найбільш привабливим у можливості поїхати за кордон для навчання та/або роботи, був варіант “отримання якісної освіти та професійних навичок” і він становив 52,6% (61 голос). На другому місці був варіант “можливість заробити гроші” і він отримав 31 голос, а саме 26,7%. 10,3% становив варіант (12 голосів) “можливість проявити самостійність у прийнятті рішень”. Також респонденти виділяли всі вищезазначені варіанти та пропонували наступні: “можливість здобути новий досвід” (4 голоси), “можливість завести нові знайомства”, “можливість побачити світ”. Також були респонденти, які не мали бажання їхати за кордон і були ті, яких нічого там не приваблювало.

Серед опитаних молодих людей 42,2% (49 осіб) виявили бажання і планують виїжджати за кордон, на противагу 57,8% (67 осіб), які не планують це робити.

Чи планують респонденти
найближчим часом виїжджати за
кордон?

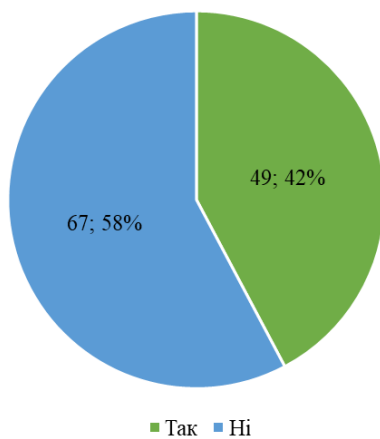

Рис. 3.39. Міграційні настрої молоді

На який термін респонденти планують виїхати за кордон?

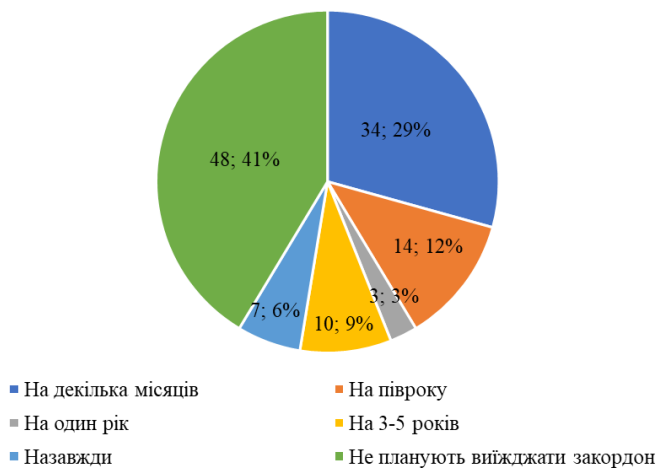

Рис. 3.40. Часові рамки виїзду за кордон

В більшості випадків респонденти планують відвідати іноземні країни з туристичною метою (35,6%). 18,6% планують виїжджати на роботу і навчання одночасно, 8,5% виключно на навчання, а 11,9% виключно на роботу. 6,8% молодих людей планують поїхати за кордон до родичів, 10,2% - до друзів. Також були поодинокі відповіді: “на постійне місце проживання”.

На питання щодо термінів, на які респонденти планують виїжджати за кордон, відповіді були такими: 29,3% планують їхати на декілька місяців, 12,1% - на півроку, 2,6% на 1 рік, 8,6% - на 3-5 років, 6% планують виїхати за кордон назавжди, на противагу 41,4%, які не планують виїжджати взагалі.

На питання “Що спонукало б Вас поїхати за кордон на постійне місце проживання?”, було отримані наступні відповіді: 31,9% молодих людей спонукала б можливість отримати кращі умови життя, 22,4% - більше можливостей для кар’єрного росту, 19,8% - вищий рівень оплати праці, 6,9% - наявність родичів/друзів/знайомих за кордоном. Також були такі поодинокі відповіді: “можливість жити”, “обмін досвідом”, “можливість виїхати на кращі

перспективи”, “відчувати новий вайб і надихатись чимось незвичайним для мене”.

Часто згадували молоді люди безпекову ситуацію в країні та вплив країни-сусіда на Україну. Окремо зазначали, як окремим пунктом, окупацію певної частини України (місце де проживають або тимчасово перебувають респонденти) та небезпеку для життя. Варто зазначити, що були відповіді, що нічого не зможе спонукати залишити свій рідний край, свою Батьківщину і за кордоном нічого привабливого для них немає.

В продовження теми було задане питання: “Що може стати причиною Вашого виїзду за кордон у майбутньому?” (потрібно було обрати 3 варіанти, або написати свій) і було отримано наступні відповіді:

- ❖ високий рівень корупції в Україні (28,4%),
- ❖ відсутність гідної оплати праці в Україні (42,2%),
- ❖ відсутність можливості працювати за обраною спеціальністю в Україні (23,3%),
- ❖ відсутність можливості самореалізації (33,6%),
- ❖ військові дії (44%),
- ❖ екологічна ситуація (1,7%),
- ❖ економічна нестабільність (41,4%),
- ❖ небезпека для життя (55,2%),
- ❖ недостатній рівень освіти (11,2%),
- ❖ політична нестабільність (37,1%),
- ❖ нічого (6,9%).

В більшості випадків до причин відноситься безпекова ситуація в країні, наслідки війни, відсутність можливостей для самореалізації у різних сферах та відсутність гідної оплати праці в Україні. Також високі показники мають такі пункти, як політична та економічна нестабільність в країні (рис. 3.41).

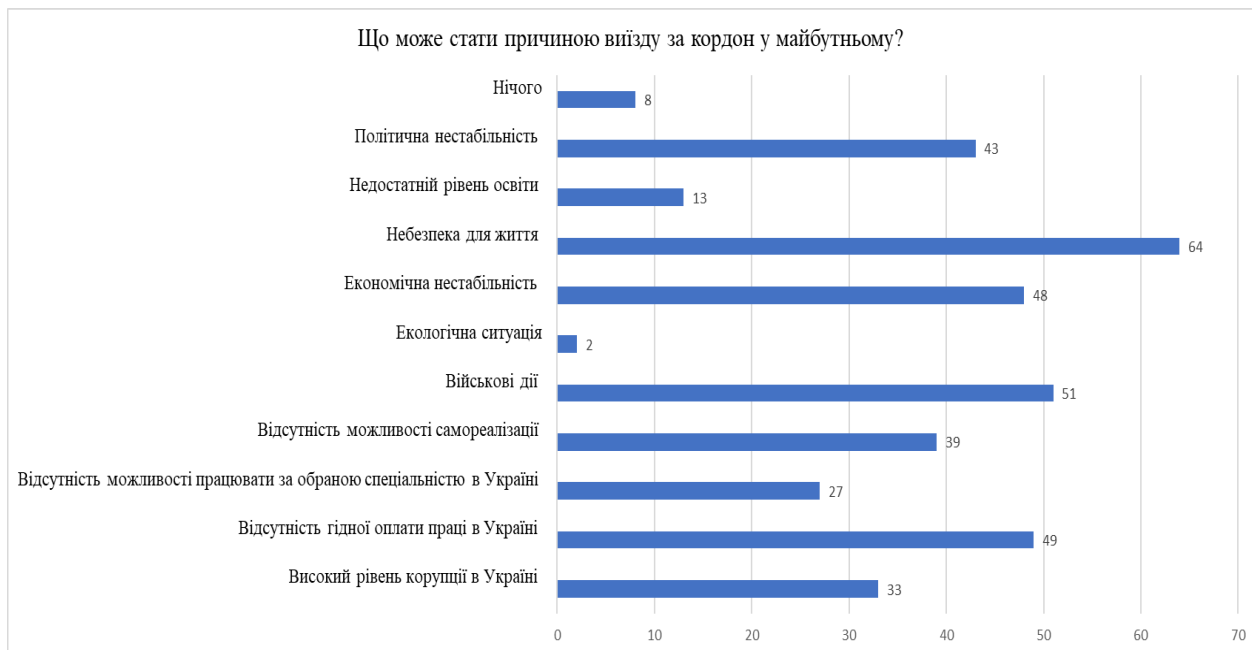

Рис. 3.41. Причини виїзду молоді за кордон у майбутньому

Серед причин, через які респонденти не змогли або не захотіли б виїжджати за кордон, були зазначені наступні: 25% (29 осіб) молодих людей не мають бажання виїжджати з України; 21,6% (25 осіб) мають в Україні сім'ю, родину, яку не хочуть покидати; 19% (22 особи) сподіваються на позитивні зміни в Україні; 11,2% (13 осіб) не мають достатньої кількості фінансових ресурсів; 6% (7 осіб) не хотіли б виїжджати за кордон через друзів, які живуть в Україні; 3,4% (4 особи) задоволені умовами проживання в Україні. Також 6% (7 осіб) зазначили серед головних причин відсутність можливості виїзду за кордон, а ще 8% (9 осіб) не змогли відповісти на це питання (рис. 3.42).

Виділимо одну відповідь, яка узагальнює та підкреслює важливість причин не виїжджати за кордон: “ В Україні моя сім'я, друзі; сподіваюсь на позитивні зміни; та і просто це моя Батьківщина, я тут народилась і живу.”

Рис. 3.42. Причини, через які респонденти не змогли б/не захотіли б виїхати за кордон

За результатами проведеного опитування, стосовно міграційних настроїв серед молоді, можна зробити такі висновки: переважна більшість респондентів проявляє бажання залишитися в Україні, хоча та ж сама більшість відвідувала інші країни. Основними причинами, що могли б спонукати покинути Україну є безпекова ситуація в країні та труднощі з самореалізації. Частка респондентів, які планують покинути Україну назавжди, складає абсолютну меншість, решта або не планує покидати Україну, або планують виїжджати на невеликі терміни. В цілому результати опитування вселяють певний оптимізм стосовно настроїв молоді пов'язати своє майбутнє з Україною.

Інтерв'ювання біженців

Було проведено три інтерв'ю з особами жіночої статі різних вікових груп, які на момент дослідження перебували за кордоном. Напівструктуроване інтерв'ю було розраховане на 30 хвилин та містило 9 питань.

Кожна історія респондентів унікальна й неповторна, але їх початок об'єднала одна подія - повномасштабне вторгнення РФ в Україну, яке триває й досі, перший етап якого почався 24 лютого 2022 року. В перші дні не було ніякої

конкретики, скрізь паніка і черги. Всі респонденти прийняли рішення спочатку поїхати в західні регіони України, до Львівської (Р1, Р2) та Закарпатської областей (Р3). Але через деякий час почали виникати різні проблемні моменти, які спонукали респондентів шукати можливості для подальшого переміщення за кордон.

Як зазначила Р1: "...Львівська область, особливо місто Львів, надзвичайно переповнені українськими біженцями, внутрішньо-переміщеними особами..."; "те місце, де я зупинилась, воно не могло бути постійним, тобто треба було шукати нове місце у Львові, що насправді тоді було дуже-дуже непросто..."; "...на той момент, коли мені потрібно було залишити місце проживання у Львові, ситуація в Києві була дуже й дуже складна". Рішення приймалося самотійно, хоча далися не просто. "...спочатку, звичайно, була певна адаптація. Це все дуже складно, чисто з побутової точки зору..."; "...і також було доволі складно зрозуміти, які твої плани, тобто це все планування майбутнього, якщо ти переїжджаєш на нове місце в умовах настільки великої невизначеності, це дуже непросто випробування було...". Варто вказати, що цей період, згідно з даними Генерального штабу ЗСУ, були І та ІІ етапи повномасштабного вторгнення РФ в Україну: 24 лютого – квітень 2022 року та травень – серпень 2022 року.

Р1 підтримує зв'язок з родичами, колегами, друзями через різні соціальні мережі, телефоні та відео дзвінки. "...я вважаю, що я частково, ментально в Україні. В мене є такий стан роздвоєння, я з ним спеціально не борюсь. Є життя тут, воно по своєму розвивається, а є життя, в принципі, яке було, яке є, і яке я сподіваюся, буде це життя в Україні..."; "...я спілкуюсь по відео зв'язку, частіше по телефону. Це теж, до речі, така важлива реперна точка - свята, коли люди вітають одне одного, незалежно від того, в якій географічній точці вони знаходяться..."; "...виклики ніколи не закінчуються коли перебуваєш в нашій країні, ось така ситуація...".

На питання: "Чи відчували Ви дискримінацію, у зв'язку з тим, що Ви українка?", Р1 дала таку відповідь: "... я розміщувала оголошення щодо пошуку житла, ... одна з відповідей була "Ніяких українців!". Мені нічого не пояснили,

просто такий текст...”; “в загальному підсумку плюсів більше, ніж мінусів. У людей є бажання підтримати і допомогти, є дуже сильне почуття співчуття...”.

Р2 декілька разів змінювала місце свого перебування після початку повномасштабного вторгнення, скориставшись допомогою знайомих, друзів та різних програм для пошуку місця проживання. Підтримує зв'язок з родичами через Інтернет та різні соціальні мережі. Займалася пошуком роботи, відчуває себе з донькою в цілковитій безпеці.

Р3, на жаль, вже не вперше змушена залишати своє місце проживання. Вперше це сталося в 2014 році, коли була частково окупована Луганська область. У 2022 році, коли почалося повномасштабне вторгнення, Р3 довелося залишити місто Київ і через деякі обставини мігрувати в Австрію. На даний вибір великий вплив мала сім'я Р3, адже у членів сім'ї були знайомі, колеги, друзі, які запропонували тимчасове місце проживання. Р3 підтримує зв'язок з друзями та родичами з України через соціальні мережі, також час від часу приїжджає в Україну, переважно в Київ. Займалася пошуком роботи й наразі працює в міжнародній компанії. Відчуває себе в цілковитій безпеці. Планує приїхати в Україну найближчим часом, повернутися після завершення війни.

Якщо узагальнювати, інтерв'ю пройшли дуже в приємній атмосфері. Кожен з респондентів був відкритий до спілкування і давав, в переважній більшості, розгорнуті відповіді. Всім респондентам довелося залишити територію України весною 2022 року через безпекову ситуацію в країні. Р1 приймала своє рішення самостійно щодо виїзду з України, Р2 та Р3 радилися зі своєю сім'єю. Респонденти обрали для виїзду європейські країни (Німеччину, Велику Британію та Австрію) і на це вплинули люди, які готові були надати місце для тимчасового проживання. Всі респонденти підтримують зв'язок з родичами, друзями, колегами через різні соціальні мережі, телефоні та відео дзвінки та мережу Інтернет. У них розширилось коло знайомих і його складають дві частини: українці, які також змушені були залишити Україну, та представники різних країн, тому що міста, де перебувають респонденти мультикультурні. Наразі Р1 та Р3 винаймають квартири, а Р2 проживає в сім'ї, всі респонденти

користувались на початку допомогою друзів або знайомих. З самого початку перебування в країнах, де вони зараз проживають, респонденти займалися пошуком роботи і це принесло позитивні результати (отримання тимчасового контракту, академічної мобільності, працевлаштування). Респонденти наразі відчують себе в безпеці в країнах свого перебування. Вони планують повертатися в Україну: зокрема Р1 після завершення трудового контракту, Р2 та Р3 планують повертатися після завершення війни.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день актуальності набуває аналіз демографічних та міграційних процесів на території України у зв'язку з демографічною кризою і суттєвим погіршенням міграційних показників під час війни. Дане дослідження важливе для розуміння поточної ситуації та дослідження динаміки змін.

На демографічні процеси в Україні впливають соціально-економічні та безпекові чинники. За регіонами України проаналізовані ВРП на одну особу, доходи та витрати на одну особу, рівні безробіття, забруднення навколишнього середовища, які впливали на демографічні та міграційні процеси до 2022 року.

Для України характерні ряд негативних демографічних процесів, витоки яких датуються 70-и роками 20 ст. Це стосується скорочення рівня народжуваності, депопуляції населення, погіршення його статеві-вікової структури, що в кінцевому результаті привело до демографічної кризи, яка розпочалася в другій половині 1990-х років. В період з 1991 по 2021 рр. чисельність населення України скоротилася на понад 10 млн осіб.

Зміна коефіцієнтів природного приросту/скорочення населення України має нестабільну динаміку з тенденцією до погіршення показника. Так, коефіцієнт природного приросту/скорочення населення погіршувався в період 1991-2005 рр., а потім впродовж 2006-2012 рр. покращувався. З 2013 року розпочався період значного посилення природного скорочення населення України і до 2021 року показник змінився з -3,5 до -11,2 осіб на тис. жителів.

За період 30 років значно скоротилася різниця між коефіцієнтами смертності та народжуваності у міських поселеннях та сільській місцевості. Так, у 1991 році коефіцієнт народжуваності міського населення становив 11,9 осіб на тис. жителів, а сільського – 12,6 осіб на тис., а коефіцієнти смертності мали ще суттєву різницю – для міського населення 10,8 осіб на тис. жителів, для сільського – 17,2 осіб на тис. Тобто, у сільській місцевості показник був у 1,7 разів гірший. У 2021 році ситуація змінилась кардинально: коефіцієнт народжуваності міського населення становив 7,0 осіб на тис. жителів, сільського

– 7,9, коефіцієнт смертності міського та сільського населення становили 17,8 та 17,9 осіб на тис. жителів відповідно, тобто, фактично не відрізнявся.

Щодо просторово-часових відмін демографічних процесів у регіонах України, то в результаті проведеного дослідження було отримано ряд висновків. Найвищі показники природного приросту населення були у 1991 році у Закарпатській, Рівненській та Івано-Франківській областях. В Чернівецькій, Львівській, Волинській, Херсонській, Тернопільській, Миколаївській областях, місті Києві та АР Крим також був природний приріст населення. Всі інші області мали від'ємні показники природного приросту населення. З часом показники природного приросту населення почали скорочуватися. Винятком став 2011 рік, коли показники природного приросту населення покращились, а у Закарпатській, Рівненській, Волинській, Чернівецькій областях та у місті Київ знову спостерігався природний приріст населення. Решта регіонів мали природне скорочення населення. В 2021 році демографічні процеси в Україні ускладнились і характеризувались суттєвим природним скороченням населення. Зокрема, й такі регіони з найкращими показниками, як Рівненська та Закарпатські області мали природне скорочення населення з показником -4,7 осіб на тис. жителів, а Волинська область – -5,5, місто Київ – -5,3.

Найнижчі коефіцієнти природного приросту/скорочення населення впродовж 30 років стабільно були характерні для Чернігівської області, а також Сумської, Полтавської, Черкаської, Луганської областей.

Коефіцієнти міграційного руху населення мали позитивну тенденцію змін до 2012 року, після цього періоду почалися коливання показника. В цілому позитивне сальдо міграції характерне для регіонів вищого соціально-економічного розвитку (м. Києва, Харківської, Київської, Одеської областей), в яких наявні агломерації. Негативні сальдо міграції характерні для регіонів з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, які є інвестиційно непривабливими (наприклад, Сумської чи Кіровоградської областей).

Такі демографічні та міграційні процеси вплинули на зміни статеві-вікової структури населення України. Лише вікова група 80-ти років і старше стабільно

зростала та збільшувалась, в інших вікових групах спостерігалось скорочення чисельності населення.

Отже, за понад 30 років в Україні відбулося багато змін в демографічних та міграційних процесах. Зокрема, для України характерні ознаки другого демографічного переходу та звужений тип відтворення населення. Сучасний етап другого демографічного переходу характеризується такими ознаками, як абсолютне і відносне зростання кількості незареєстрованих шлюбів; зростання середнього віку вступу в зареєстрований шлюб, народження першої дитини і віку материнства в цілому; зростання частки позашлюбних народжень; зниження частки у показниках народжуваності наймолодшої вікової групи матерів (15-19 років) та підвищенням частки старших вікових груп матерів (старше 30 років).

Економічні кризи, пандемія COVID 19, розв'язана рф у 2014 році війна проти України, соціальні та психологічні причини, погіршення стану навколишнього середовища та підвищення рівня захворюваності населення постійно призводили до стабільного скорочення його чисельності та негативних змін статево-вікової структури [37, с. 122-125]. Війна рф в Україні суттєво поглибила демографічну та міграційну кризи. Однак, результати опитування студентської молоді та проведених інтерв'ю з біженцями з України у 2022 році підтвердили, що незважаючи на проблеми більшість опитаних респондентів не хочуть залишати Україну, а ті, хто перебувають за кордоном, мають бажання повернутися по завершенню війни і раніше. У зв'язку з цим ще важливішого значення набуває демографічна та міграційна політика держави, спрямована на повернення біженців та відбудову України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lesthaeghe R. The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review*. 2010. Vol. 36, No. 2. P. 211-251.
2. Lesthaeghe R., van de Kaa R. Twee demografische transitie? Bevolking – Groei en Krimp. / Ed. by R. Lesthaeghe and D. van de Kaa. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1986. P. 9-24.
3. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
4. Анісімова Г.М., Молнар Й.Й., Молнар Д.С.С. Географія населення: курс лекцій. Ужгород, 2012. 212 с.
5. Біленко О. В., Горбань С. Ф.. Демографічна ситуація в Україні: сучасний стан та основні проблеми. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. С. 181-187.
6. Борисенко А.В. Стан атмосферного повітря і неінфекційна захворюваність. URL: http://cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_455.html .
7. ВПО: хто може отримати цей статус та які зміни у підході до надання цих коштів у 2024 році. Експрес. URL: <https://espreso.tv/vpo-khto-otrimue-tsey-status-ta-na-yaku-groshovu-dopomogu-mozhna-rozrakhovuvati>
8. Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М. Соціологія: Навчальний посібник. Київ, 2004. 246 с.
9. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навчальний посібник. Харків, 2009. 142 с.
10. Гудзеляк І. Географія населення : навчальний посібник. Львів, 2019. 256 с.
11. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Вінницькій області. URL: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information.html#>
12. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Волинській області. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

13. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Дніпропетровській області. URL: <http://dneprstat.gov.ua/>
14. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Донецькій області. URL: <https://www.donetskstat.gov.ua/>
15. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Житомирській області. URL: <https://www.zt.ukrstat.gov.ua/>
16. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <https://uz.ukrstat.gov.ua/>
17. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: <https://zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia>
18. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Івано-Франківській області. URL: <https://ifstat.gov.ua/>
19. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Київській області. URL: <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=40&lang=1>
20. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Миколаївській області. URL: <https://www.mk.ukrstat.gov.ua/>
21. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Луганській області. URL: <https://lg.ukrstat.gov.ua/statinform.php.htm>
22. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Львівській області. URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/st_inf.php
23. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Миколаївській області. URL: <https://www.mk.ukrstat.gov.ua/>
24. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <https://od.ukrstat.gov.ua/>
25. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Полтавській області. URL: <https://www.pl.ukrstat.gov.ua/>
26. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Рівненській області. URL: <https://www.gusrv.gov.ua/>

27. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Сумській області. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=1058>
28. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Тернопільській області. URL: <https://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfo.html>
29. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Харківській області. URL: <https://kh.ukrstat.gov.ua/stat-informatsiya>
30. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Херсонській області. URL: <https://www.ks.ukrstat.gov.ua/statistichna-informatsiya.html>
31. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Хмельницькій області. URL: <https://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>
32. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Черкаській області. URL: https://www.ck.ukrstat.gov.ua/?p=stat_inform
33. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Чернівецькій області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/mapa.html>
34. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у Чернігівській області. URL: <https://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/>
35. Демографічна та соціальна статистика. Головне управління статистики у місті Київ. URL: <http://kyiv.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=255&lang=1>
36. Демографічна та соціальна статистика. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> .
37. Сторожик Д. Демографічні тренди в регіонах України у 1991-2021 роках. Шевченківська весна – 2023: ГЕОГРАФІЯ: Збірник наукових праць ХХ міжнародної наукової міждисциплінарної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Київ, 2023. Випуск ХХ. С. 191.
38. Динаміка потенційного зростання населення України у 1850–2013 рр. *Демографія та соціальна економіка*. 2016, № 3 (28). С. 47–57.
39. Довкілля України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2021. 149 с.

40. Доходи та витрати населення. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2021. 93 с.
41. Забрудненість природного середовища. Карти України. URL: <https://geomap.land.kiev.ua/ecology-4.html>.
42. Западнюк С.О. Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку. Київ, 2011. 240 с.
43. Інтерв'ю. Енциклопедія практичної психології. URL: <http://psychologis.com.ua/intervyu.htm>
44. Крімер Б.О. Особливості сімейної політики у великих містах в умовах демографічного переходу. *Демографія та соціальна економіка*. 2021. № 1 (43). С.19-37.
45. Ливдар М.В., Ярошевич Н.Б., Степанова А.В. Демографічна ситуація в Україні: проблеми та шляхи її вирішення. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 6 (17). С. 304-309.
46. Мезенцев К. В., Мезенцева Н.І., Мостова І. О., Сайчук В.С. Географія праці: сучасні концепти та ринки праці регіонів: навчальний посібник. Київ, 2014. 190 с.
47. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П., Мезенцева Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: Монографія. Київ, 2014. 132 с.
48. Мезенцева Н.І., Батиченко С.П., Мезенцев К.В. Захворюваність і здоров'я населення в Україні: суспільно-географічний вимір: Монографія. Київ, 2018. 136 с.
49. Мезенцева Н.І., Кондрась Н.М. Другий демографічний перехід: витоки та концепції. *Економічна та соціальна географія*. 2015. Вип. 3(72). С. 51-56.
50. Мезенцева Н.І., Кондрась Н.М. Концепції першого та другого демографічного переходу. Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Херсон. 2015. С. 254-259.
51. Міста та регіони в епіцентрі просторових змін: збірник наукових праць / За ред. С. П. Запотоцького та К. В. Мезенцева. Київ, 2022.

52. Мостова І.О. Вплив демографічної ситуації на систему розселення. *Демографія та соціальна економіка*. 2014. №1(21). С. 222-232.
53. Населення України за 2020 рік. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2021. 186 с.
54. Населення України. Державна служба статистики України. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи Національної Академії Наук України. URL: <http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/> .
55. Палієнко О.А. Демографічна криза в Україні: шляхи її подолання. *Молодий вчений*. 2017. № 9.1 (49.1). С.133-136.
56. Регіони України. Частина 1. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2021. 276 с.
57. Регіони України. Частина 2. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2021. 632 с.
58. Романюк А.І., Гладун О.М. Демографічні тенденції в Україні: минуле, сьогодення і майбутнє. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3 (25). С. 21-42.
59. Соціальна географія: Підручник / За ред. Л. Нємець та К. Мезенцева. Київ, 2019. 304 с.
60. Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2009 року». Київ, 2010. С. 6.
61. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>
62. Фільштейн Л. М., Колісніченко П. А. Методи та техніка наукових досліджень. Кіровоградський національний технічний університет. 2017.
63. Шевчук П.Є. Динаміка та структура народжуваності в найбільших містах України та початку ХХІ ст. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 1 (39). С. 167-176.

64. Яворська В. Природний і механічний рух населення України та її регіонів *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Географічні науки. 2013. № 16. С. 125-131.

65. Яворська В.В. Регіональні демографічні процеси в Україні: монографія. Кам'янець- Подільський, 2013. 384 с.

66. Яковенко Т.В. Особливості сучасної демографічної кризи в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2014. № 11 (22). С. 77-83.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1. Наявні доходи
населення України за регіонами у
2021 році

(млн грн)

Україна	3725498
Чернівецька	57301
Луганська	68059
Тернопільська	69230
Кіровоградська	69874
Волинська	71769
Чернігівська	74321
Закарпатська	75319
Херсонська	77232
Рівненська	81104
Сумська	91310
Черкаська	93117
Миколаївська	94142
Житомирська	94183
Хмельницька	97050
Івано-Франківська	97589
Полтавська	130430
Вінницька	131077
Запорізька	161818
Київська	176978
Донецька	200797
Львівська	222523
Одеська	228543
Харківська	242661
Дніпропетровська	352743
м. Київ	666328
м. Севастополь	...
АР Крим	...

Таблиця А.2. Наявні доходи
населення України за регіонами у
2021 році, на одну особу

(грн)

Україна	90036
Луганська	32223
Донецька	49217
Закарпатська	60386
Чернівецька	64130
Тернопільська	67467
Волинська	70061
Рівненська	70826
Івано-Франківська	71944
Херсонська	76532
Кіровоградська	76623
Чернігівська	76777
Хмельницька	78500
Житомирська	79328
Черкаська	79621
Миколаївська	85575
Вінницька	86274
Сумська	87410
Львівська	89441
Харківська	92746
Полтавська	95770
Одеська	96851
Запорізька	97924
Київська	98771
Дніпропетровська	113085
м. Київ	225321
м. Севастополь	...
АР Крим	...

Таблиця А.3. Витрати населення
України за регіонами у 2021 році

(млн грн)

Україна	4855869
Луганська	58548
Чернівецька	79845
Тернопільська	85961
Кіровоградська	92715
Волинська	94536
Рівненська	98115
Чернігівська	101720
Херсонська	102959
Сумська	104009
Закарпатська	106995
Миколаївська	114099
Житомирська	118550
Хмельницька	118796
Івано-Франківська	122676
Черкаська	124024
Вінницька	147486
Полтавська	160060
Донецька	174219
Запорізька	207710
Львівська	290164
Київська	311613
Одеська	317461
Харківська	351762
Дніпропетровська	438827
м. Київ	933019
м. Севастополь	...
АР Крим	...

Таблиця А.4. Витрати населення
України за регіонами у 2021 році,
на одну особу

(грн)

Україна	117355
Луганська	27720
Донецька	42703
Тернопільська	83771
Рівненська	85681
Закарпатська	85781
Чернівецька	89361
Івано-Франківська	90438
Волинська	92286
Хмельницька	96089
Вінницька	97074
Сумська	99567
Житомирська	99852
Кіровоградська	101670
Херсонська	102025
Миколаївська	103716
Чернігівська	105082
Черкаська	106048
Львівська	116628
Полтавська	117526
Запорізька	125695
Харківська	134445
Одеська	134532
Дніпропетровська	140683
Київська	173910
м. Київ	315503
м. Севастополь	...
АР Крим	...

Таблиця А.5.

Безробіття населення у віці 15–70 років (за методологією МОП) у 2021 році
тис. осіб

Україна	1711,6
Чернівецька	37,9
Рівненська	48,6
Сумська	49,8
Івано-Франківська	51,5
Волинська	52,4
Тернопільська	52,8
Луганська	53
Кіровоградська	53,6
Черкаська	54,8
Чернігівська	56,2
Херсонська	56,5
Хмельницька	56,6
Київська	57,5
Миколаївська	59,5
Закарпатська	60,6
Житомирська	60,7
Одеська	76,6
Вінницька	77,1
Полтавська	78,1
Харківська	85
Львівська	85,7
Запорізька	86,3
Київ	102,8
Донецька	127
Дніпропетровська	131
м. Сімферополь	...
АР Крим	...

Таблиця А.6.

(% до робочої сили
віком 15-70 років)

Україна	9,9
Харківська	6,7
Київ	7,1
Київська	7,2
Одеська	7,3
Львівська	7,7
Івано-Франківська	8,7
Дніпропетровська	8,9
Рівненська	9,06
Чернівецька	9,3
Сумська	10,1
Черкаська	10,1
Хмельницька	10,3
Вінницька	11
Закарпатська	11,1
Запорізька	11,1
Житомирська	11,2
Миколаївська	11,3
Херсонська	11,8
Тернопільська	11,9
Полтавська	12,4
Чернігівська	12,4
Волинська	12,7
Кіровоградська	13,2
Донецька	15,4
Луганська	16
м. Сімферополь	...
АР Крим	...

Таблиця А.7. Забезпеченість медичним персоналом та лікарняними ліжками в Україні у 2021 р.

Регіони	Кількість лікарів, осіб	Кількість середнього медичного персоналу, осіб	Кількість лікарняних ліжок, одиниць
Україна	143887	261255	244642
Вінницька	6738	11539	9356
Волинська	3429	8020	6893
Дніпропетровська	10994	18963	22159
Донецька	5342	12062	10813
Житомирська	3912	9439	7146
Закарпатська	3862	7699	6610
Запорізька	6807	11186	11000
Івано-Франківська	7008	11279	8727
Київ	14196	17675	18231
Київська	5546	10809	10233
Кіровоградська	2650	6851	6509
Луганська	1847	4434	4743
Львівська	11760	18708	16228
Миколаївська	2910	6498	6852
Одеська	9123	13701	13551
Полтавська	5795	10523	9414
Рівненська	4075	9362	7256
Сумська	3672	8442	7218
Тернопільська	4845	8694	7539
Харківська	10540	15655	17922
Херсонська	2666	6313	6268
Хмельницька	4574	9570	8269
Черкаська	3683	8826	8414
Чернівецька	4653	6853	5809
Чернігівська	3260	8154	7482
м. Севастополь	...		
АР Крим	...		

Таблиця Б.1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел

Регіони	Забруднення на одну особу, кг	Забруднення на одиницю площі, т
Україна	54,2	3,9
АР Крим	...	...
Вінницька	52,2	3
Волинська	5,5	0,3
Дніпропетровська	172,4	16,8
Донецька	182,4	28,1
Житомирська	10	0,4
Закарпатська	2,3	0,2
Запорізька	89,7	5,5
Івано-Франківська	127,1	12,4
Київська	33,1	2,1
Кіровоградська	12,2	0,5
Луганська	16,6	1,3
Львівська	30,3	3,5
м. Севастополь	...	...
м.Київ	13,1	46,4
Миколаївська	11,1	0,5
Одеська	15,2	1,1
Полтавська	38,5	1,8
Рівненська	8,2	0,5
Сумська	17,5	0,8
Тернопільська	8,1	0,6
Харківська	28	2,3
Херсонська	16,9	0,6
Хмельницька	17,1	1
Черкаська	40,7	2,3
Чернівецька	1,9	0,2
Чернігівська	23,7	0,7

Таблиця В.1. Динаміка чисельності населення України, осіб

	Разом	Міське	Сільське
1990	51 944 400	35 085 200	16 859 200
1991	52 056 600	35 296 900	16 759 700
1992	52 244 100	35 471 000	16 773 100
1993	52 114 400	35 400 700	16 713 700
1994	51 728 400	35 118 800	16 609 600
1995	51 297 100	34 767 900	16 529 200
1996	50 818 400	34 387 500	16 430 900
1997	50 370 800	34 048 200	16 322 600
1998	49 918 100	33 702 100	16 216 000
1999	49 429 800	33 338 600	16 091 200
2000	48 923 200	32 951 700	15 971 500
2001	48 457 102	32 574 371	15 882 731
2002	48 003 463	32 328 351	15 675 112
2003	47 622 434	32 146 466	15 475 968
2004	47 280 817	32 009 320	15 271 497
2005	46 929 525	31 877 710	15 051 815
2006	46 646 046	31 777 367	14 868 679
2007	46 372 664	31 668 757	14 703 907
2008	46 143 714	31 587 203	14 556 511
2009	45 962 947	31 524 795	14 438 152
2010	45 778 534	31 441 649	14 336 885
2011	45 633 637	31 380 874	14 252 763
2012	45 553 047	31 378 639	14 174 408
2013	45 426 249	31 336 623	14 089 626
2014	42 929 298	29 673 113	13 256 185
2015	42 760 516	29 584 952	13 175 564
2016	42 584 542	29 482 313	13 102 229
2017	42 386 403	29 370 995	13 015 408
2018	42 153 201	29 256 696	12 896 505
2019	41 902 416	29 139 346	12 763 070
2020	41 588 354	28 959 536	12 628 818
2021	41 167 335	28 693 708	12 473 627

Таблиця В.2. Динаміка коефіцієнтів народжуваності, смертності та природного приросту населення України, осіб на тис. жителів

Роки	Коефіцієнти народжуваності	Коефіцієнти смертності	Коефіцієнти природного приросту/ скорочення
1950	22,8	8,5	14,3
1955	20,1	7,5	12,6
1960	20,5	6,9	13,6
1965	15,3	7,6	7,7
1970	15,2	8,8	6,4
1975	15,1	10	5,1
1980	14,8	11,4	3,4
1985	15	12,1	2,9
1990	12,7	12,1	0,6
1995	9,6	15,4	-5,8
2000	7,8	15,4	-7,6
2001	7,7	15,3	-7,6
2002	8,1	15,7	-7,6
2003	8,5	16	-7,5
2004	9	16	-7
2005	9	16,6	-7,6
2006	9,8	16,2	-6,4
2007	10,2	16,4	-6,2
2008	11	16,3	-5,3
2009	11,1	15,3	-4,2
2010	10,8	15,2	-4,4
2011	11	14,5	-3,5
2012	11,4	14,5	-3,1
2013	11	14,6	-3,6
2014	10,8	14,7	-3,9
2015	9,6	15,2	-5,6
2016	10,3	14,7	-4,4
2017	9,4	14,5	-5,1
2018	8,7	14,8	-6,1
2019	9,6	13,9	-4,3
2020	7,8	15,9	-8,1
2021	7,3	18,5	-11,2

Таблиця В.3. Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення України, осіб на тис. жителів

	Коефіцієнти народжуваності	Коефіцієнти смертності	Коефіцієнти природного приросту/ скорочення
Україна	7,3	18,5	-11,2
Автономна Республіка Крим	...	...	...
Вінницька	6,9	18,2	-11,3
Волинська	9,6	15,1	-5,5
Дніпропетровська	6,3	20,8	-14,5
Донецька	...	...	...
Житомирська	7,2	19,9	-12,7
Закарпатська	10,1	14,8	-4,7
Запорізька	5,8	21,6	-15,8
Івано-Франківська	7,8	15,2	-7,4
Київська	7	20,2	-13,2
Кіровоградська	6,1	20,8	-14,7
Луганська	...	...	...
Львівська	7,8	16,0	-8,2
Миколаївська	6,4	19,4	-13
Одеська	8,2	18,0	-9,8
Полтавська	5,9	20,3	-14,4
Рівненська	10,2	14,9	-4,7
Сумська	5,2	20,0	-14,8
Тернопільська	7,1	16,4	-9,3
Харківська	5,9	21,0	-15,1
Херсонська	7	20,0	-13
Хмельницька	7	19,0	-12
Черкаська	5,8	19,6	-13,8
Чернівецька	8,8	16,1	-7,3
Чернігівська	5,5	22,0	-16,5
м. Київ	10	15,3	-5,3

Таблиця В.4. Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення України, осіб на тис. жителів у міській місцевості

	Коефіцієнти народжуваності	Коефіцієнти смертності	Коефіцієнти природного приросту/ скорочення
Україна	7	17,8	-10,8
Автономна Республіка Крим	...	...	...
Вінницька	6,9	15,3	-8,4
Волинська	8,2	13,8	-5,6
Дніпропетровська	6,1	20,5	-14,4
Донецька	...	...	...
Житомирська	6,8	18,2	-11,4
Закарпатська	9,7	15,6	-5,9
Запорізька	5,6	21,4	-15,8
Івано-Франківська	7	13,4	-6,4
Київська	7,2	19,5	-12,3
Кіровоградська	6	20,7	-14,7
Луганська	...	...	...
Львівська	7,3	15	-7,7
Миколаївська	5,9	19,7	-13,8
Одеська	7,5	18,1	-10,6
Полтавська	5,7	19,2	-13,5
Рівненська	8,3	13,4	-5,1
Сумська	5,2	18,4	-13,2
Тернопільська	7,3	13,6	-6,3
Харківська	5,9	20,8	-14,9
Херсонська	6,9	21,4	-14,5
Хмельницька	7	15,3	-8,3
Черкаська	5,8	17,6	-11,8
Чернівецька	7,3	14,8	-7,5
Чернігівська	5,7	18,7	-13
м. Київ	10	15,3	-5,3

Таблиця В.5. Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення України, осіб на тис. жителів у сільській місцевості

	Коефіцієнти народжуваності	Коефіцієнти смертності	Коефіцієнти природного приросту/ скорочення
Україна	7,9	19,7	-11,8
Автономна Республіка Крим	...	...	...
Вінницька	7,0	21,4	-14,4
Волинська	11,1	16,6	-5,5
Дніпропетровська	6,9	22,3	-15,4
Донецька	...	...	...
Житомирська	7,8	22,5	-14,7
Закарпатська	10,4	14,3	-3,9
Запорізька	6,5	22,5	-16
Івано-Франківська	8,4	16,6	-8,2
Київська	6,9	21,3	-14,4
Кіровоградська	6,2	21,1	-14,9
Луганська	...	...	...
Львівська	8,7	17,6	-8,9
Миколаївська	7,5	18,9	-11,4
Одеська	9,5	17,7	-8,2
Полтавська	6,2	22	-15,8
Рівненська	11,9	16,2	-4,3
Сумська	5,4	23,7	-18,3
Тернопільська	6,9	18,8	-11,9
Харківська	6,1	22,3	-16,2
Херсонська	7,2	17,7	-10,5
Хмельницька	7,0	24,2	-17,2
Черкаська	5,9	22,4	-16,5
Чернівецька	9,9	17,1	-7,2
Чернігівська	5,1	28,4	-23,3
м. Київ	x	x	x

Таблиця В.6. Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення України у 2001 році, осіб на тис. жителів

	Коефіцієнти народжуваності			Коефіцієнти смертності			Коефіцієнти природного приросту/скорочення		
	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське
Україна	7,7	7,2	8,7	15,3	13,8	18,6	-7,6	-6,6	-9,9
АР Крим	7,4	6,9	8,2	14,1	14,3	13,8	-6,7	-7,4	-5,6
Вінницька	8,2	8,4	8,0	16,5	11,8	20,5	-8,3	-3,4	-12,5
Волинська	10,8	9,6	12,0	13,9	11,3	16,5	-3,1	-1,7	-4,5
Дніпропетровська	7,2	7,1	8,0	16,0	15,2	19,9	-8,8	-8,1	-11,9
Донецька	6,2	6	7,5	16,5	16,3	18,5	-10,3	-10,3	-11,0
Житомирська	8,4	8,1	8,8	16,9	13,2	21,6	-8,5	-5,1	-12,8
Закарпатська	10,9	10,2	11,3	11,3	11,1	11,5	-0,4	-0,9	-0,2
Запорізька	7,2	7,0	8,0	15,8	14,6	19,8	-8,6	-7,6	-11,8
Івано-Франківська	9,8	9,1	10,3	12,5	10,0	14,3	-2,7	-0,9	-4
Київська	7,2	7,5	6,9	16,6	12,6	22	-9,4	-5,1	-15,1
Кіровоградська	7,6	7,3	8,0	17,4	15,0	21	-9,8	-7,7	-13
Луганська	6,2	6,2	6,6	17,1	16,6	19,9	-10,9	-10,4	-13,3
Львівська	8,9	8,7	9,3	12,6	10,8	15,2	-3,7	-2,1	-5,9
Миколаївська	7,8	7,2	9,0	15,3	14,3	17,3	-7,5	-7,1	-8,3
Одеська	8,2	7,3	10,2	15,2	13,6	18,2	-7	-6,3	-8
Полтавська	6,8	6,8	6,7	17,9	14,4	22,9	-11,1	-7,6	-16,2
Рівненська	11,3	9,4	12,9	12,9	10,1	15,4	-1,6	-0,7	-2,5
Сумська	6,8	6,8	6,7	18,0	14,4	24,8	-11,2	-7,6	-18,1
Тернопільська	8,8	8,6	9,0	14,2	9,7	17,6	-5,4	-1,1	-8,6
Харківська	6,7	6,5	7,2	15,7	14,6	19,5	-9	-8,1	-12,3
Херсонська	8,3	7,6	9,3	15,6	15,1	16,3	-7,3	-7,5	-7
Хмельницька	8,4	8,4	8,3	16,1	11,0	21,3	-7,7	-2,6	-13
Черкаська	7,2	7,1	7,3	17,2	13,1	22	-10	-6,0	-14,7
Чернівецька	9,7	8,2	10,7	12,6	10,3	14,3	-2,9	-2,1	-3,6
Чернігівська	6,7	7,2	6,2	19,8	14,3	27,5	-13,1	-7,1	-21,3

м. Київ	7,4	7,4	х	10,4	10,4	х	-3	-3,0	х
---------	-----	-----	---	------	------	---	----	------	---

Таблиця В.7. Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення України у 2006 році, осіб на тис. жителів

	Коефіцієнти народжуваності			Коефіцієнти смертності			Коефіцієнти природного приросту/скорочення		
	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське
Україна	9,8	9,6	10,3	16,2	14,5	19,8	-6,4	-4,9	-9,5
АР Крим	10,1	9,7	10,9	15,4	15,5	15,4	-5,3	-5,8	-4,5
Вінницька	9,6	10,5	8,8	17,3	12,2	22	-7,7	-1,7	-13,2
Волинська	13,2	12,9	13,5	15,0	11,9	18,2	-1,8	1,0	-4,7
Дніпропетровська	9,8	9,8	9,5	17,3	16,6	21	-7,5	-6,8	-11,5
Донецька	8,5	8,5	8,9	17,7	17,4	20,6	-9,2	-8,9	-11,7
Житомирська	10,3	10,5	10,0	18,3	14,2	23,7	-8	-3,7	-13,7
Закарпатська	13,3	13,8	12,9	12,8	12,5	12,9	0,5	1,3	0
Запорізька	9,3	9,2	9,6	16,5	15,2	20,6	-7,2	-6,0	-11
Івано-Франківська	11,4	11,3	11,5	13,3	10,7	15,2	-1,9	0,6	-3,7
Київська	9,9	10,3	9,2	17,9	13,5	24,5	-8	-3,2	-15,3
Кіровоградська	9,2	9,2	9,2	18,0	16,0	21,2	-8,8	-6,8	-12
Луганська	8,3	8,3	7,8	17,8	17,3	20,6	-9,5	-9,0	-12,8
Львівська	10,6	10,3	11,0	13,5	11,5	16,6	-2,9	-1,2	-5,6
Миколаївська	9,7	9,0	11,0	15,9	14,6	18,4	-6,2	-5,6	-7,4
Одеська	10,5	9,4	12,5	16,3	14,5	19,9	-5,8	-5,1	-7,4
Полтавська	8,8	9,1	8,3	18,1	14,7	23,2	-9,3	-5,6	-14,9
Рівненська	13,6	12,0	15,1	13,9	10,5	17	-0,3	1,5	-1,9
Сумська	8,3	8,7	7,5	18,4	14,9	25,2	-10,1	-6,2	-17,7
Тернопільська	10,5	11,3	9,9	14,9	10,6	18,2	-4,4	0,7	-8,3
Харківська	8,5	8,6	8,2	16,1	14,9	20,7	-7,6	-6,3	-12,5
Херсонська	10,2	9,9	10,8	15,9	15,6	16,4	-5,7	-5,7	-5,6
Хмельницька	9,9	10,6	9,0	17,2	11,7	23,5	-7,3	-1,1	-14,5
Черкаська	8,6	9,1	8,0	18,0	13,7	23,3	-9,4	-4,6	-15,3

Чернівецька	11,2	10,2	11,9	13,5	11,4	15	-2,3	-1,2	-3,1
Чернігівська	8,1	8,7	7,3	21,1	15,1	30,3	-13	-6,4	-23
м. Київ	10,4	10,4	х	11,1	11,1	х	-0,7	-0,7	х

Таблиця В.8. Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення України у 2011 році, осіб на тис. жителів

	Коефіцієнти народжуваності			Коефіцієнти смертності			Коефіцієнти природного приросту/скорочення		
	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське
Україна	11	10,5	12,1	14,5	13,1	17,7	-3,5	-2,6	-5,6
АР Крим	11,9	10,9	13,6	14,0	14,1	13,9	-2,1	-3,2	-0,3
Вінницька	10,9	11,2	10,6	15,5	11,0	20	-4,6	0,2	-9,4
Волинська	14,1	13,0	15,3	13,3	10,8	16,1	0,8	2,2	-0,8
Дніпропетровська	10,9	10,6	12,0	15,7	15,0	19,1	-4,8	-4,4	-7,1
Донецька	9,4	9,4	10,1	16,1	15,8	19,0	-6,7	-6,4	-8,9
Житомирська	11,9	11,7	12,1	16,0	12,8	20,4	-4,1	-1,1	-8,3
Закарпатська	14,8	14,1	15,2	11,7	11,3	11,9	3,1	2,8	3,3
Запорізька	10,1	9,8	11,3	15,0	13,9	19	-4,9	-4,1	-7,7
Івано-Франківська	12	10,9	12,8	12,1	9,6	14	-0,1	1,3	-1,2
Київська	11,7	11,9	11,4	15,6	11,9	21,5	-3,9	0,0	-10,1
Кіровоградська	10,5	10,2	11,0	16,6	14,9	19,3	-6,1	-4,7	-8,3
Луганська	9,3	9,3	9,3	16,3	15,9	19,4	-7	-6,6	-10,1
Львівська	11,4	10,6	12,6	12,3	10,4	15,1	-0,9	0,2	-2,5
Миколаївська	11	10,1	13,0	14,8	13,7	17,1	-3,8	-3,6	-4,1
Одеська	12,2	10,8	15,1	14,1	12,8	16,8	-1,9	-2,0	-1,7
Полтавська	9,6	9,3	10,0	16,4	13,6	21	-6,8	-4,3	-11
Рівненська	15,3	13,1	17,4	12,3	9,2	15,1	3	3,9	2,3
Сумська	9,1	9,2	8,8	16,3	13,5	22	-7,2	-4,3	-13,2
Тернопільська	11,1	11,3	10,8	13,7	9,7	16,8	-2,6	1,6	-6
Харківська	9,6	9,4	10,3	14,6	13,5	19	-5	-4,1	-8,7
Херсонська	11,1	10,5	12,1	14,6	14,5	14,7	-3,5	-4,0	-2,6

Хмельницька	10,9	11,2	10,6	15,2	10,2	21,3	-4,3	1,0	-10,7
Черкаська	9,7	9,9	9,5	16,3	12,8	20,7	-6,6	-2,9	-11,2
Чернівецька	12,5	10,9	13,6	12,4	10,2	14	0,1	0,7	-0,4
Чернігівська	9,3	9,6	8,7	18,5	13,5	26,9	-9,2	-3,9	-18,2
м. Київ	11,4	11,4	х	9,6	9,6	х	1,8	1,8	х

Таблиця В.9. Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення України у 2016 році, осіб на тис. жителів

	Коефіцієнти народжуваності			Коефіцієнти смертності			Коефіцієнти природного приросту/скорочення		
	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське
Україна	10,3	10,0	10,8	14,7	13,2	17,6	-4,4	-3,2	-6,8
АР Крим	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Вінницька	9,6	9,8	9,3	15,4	11,6	19,4	-5,8	-1,8	-10,1
Волинська	12,5	11,4	13,7	13,0	10,8	15,4	-0,5	0,6	-1,7
Дніпропетровська	9,6	9,4	10,3	16,4	15,9	18,8	-6,8	-6,5	-8,5
Донецька	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Житомирська	10,4	10,1	10,9	16,2	13,3	20,2	-5,8	-3,2	-9,3
Закарпатська	12,7	11,9	13,2	12,2	12,2	12,2	0,5	-0,3	1
Запорізька	9	8,6	10,0	16,1	15,4	18,6	-7,1	-6,8	-8,6
Івано-Франківська	10,6	10,0	11,1	12,5	10,3	14,2	-1,9	-0,3	-3,1
Київська	11	11,1	10,7	16,3	13,0	21,6	-5,3	-1,9	-10,9
Кіровоградська	9,1	8,9	9,5	16,8	15,8	18,5	-7,7	-6,9	-9
Луганська	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Львівська	10,7	10,0	11,8	12,7	11,1	15,3	-2	-1,1	-3,5
Миколаївська	9,3	8,9	10,3	15,1	14,4	16,5	-5,8	-5,5	-6,2
Одеська	11,1	10,3	12,7	14,1	13,2	15,7	-3	-2,9	-3
Полтавська	8,7	8,5	9,0	17,1	14,6	21	-8,4	-6,1	-12
Рівненська	13,5	11,6	15,2	12,5	10,1	14,6	1	1,5	0,6
Сумська	8	8,1	7,7	16,9	14,6	21,9	-8,9	-6,5	-14,2
Тернопільська	9,4	9,6	9,2	14,1	10,5	17	-4,7	-0,9	-7,8

Харківська	8,9	8,8	9,2	15,6	14,8	19	-6,7	-6	-9,8
Херсонська	10,2	10,3	9,9	15,5	15,6	15,3	-5,3	-5,3	-5,4
Хмельницька	9,9	10,0	9,7	15,5	11,2	21	-5,6	-1,2	-11,3
Черкаська	8,6	8,6	8,5	16,4	13,3	20,4	-7,8	-4,7	-11,9
Чернівецька	11,2	9,9	12,3	12,7	10,6	14,2	-1,5	-0,7	-1,9
Чернігівська	8,2	8,4	7,7	18,5	14,2	26,5	-10,3	-5,8	-18,8
м. Київ	12,5	12,5	х	10,5	10,5	х	2	2	х

Таблиця В.10. Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення України у 2021 році, осіб на тис. жителів

	Коефіцієнти народжуваності			Коефіцієнти смертності			Коефіцієнти природного приросту/скорочення		
	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське	Усього	міське	сільське
Україна	7,3	7,0	7,9	18,5	17,8	19,7	-11,2	-10,8	-11,8
АР Крим	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Вінницька	6,9	6,9	7,0	18,2	15,3	21,4	-11,3	-8,4	-14,4
Волинська	9,6	8,2	11,1	15,1	13,8	16,6	-5,5	-5,6	-5,5
Дніпропетровська	6,3	6,1	6,9	20,8	20,5	22,3	-14,5	-14,4	-15,4
Донецька	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Житомирська	7,2	6,8	7,8	19,9	18,2	22,5	-12,7	-11,4	-14,7
Закарпатська	10,1	9,7	10,4	14,8	15,6	14,3	-4,7	-5,9	-3,9
Запорізька	5,8	5,6	6,5	21,6	21,4	22,5	-15,8	-15,8	-16
Івано-Франківська	7,8	7,0	8,4	15,2	13,4	16,6	-7,4	-6,4	-8,2
Київська	7	7,2	6,9	20,2	19,5	21,3	-13,2	-12,3	-14,4
Кіровоградська	6,1	6,0	6,2	20,8	20,7	21,1	-14,7	-14,7	-14,9
Луганська	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Львівська	7,8	7,3	8,7	16,0	15,0	17,6	-8,2	-7,7	-8,9
Миколаївська	6,4	5,9	7,5	19,4	19,7	18,9	-13	-13,8	-11,4
Одеська	8,2	7,5	9,5	18,0	18,1	17,7	-9,8	-10,6	-8,2
Полтавська	5,9	5,7	6,2	20,3	19,2	22	-14,4	-13,5	-15,8
Рівненська	10,2	8,3	11,9	14,9	13,4	16,2	-4,7	-5,1	-4,3

Сумська	5,2	5,2	5,4	20,0	18,4	23,7	-14,8	-13,2	-18,3
Тернопільська	7,1	7,3	6,9	16,4	13,6	18,8	-9,3	-6,3	-11,9
Харківська	5,9	5,9	6,1	21,0	20,8	22,3	-15,1	-14,9	-16,2
Херсонська	7	6,9	7,2	20,0	21,4	17,7	-13	-14,5	-10,5
Хмельницька	7	7,0	7,0	19,0	15,3	24,2	-12	-8,3	-17,2
Черкаська	5,8	5,8	5,9	19,6	17,6	22,4	-13,8	-11,8	-16,5
Чернівецька	8,8	7,3	9,9	16,1	14,8	17,1	-7,3	-7,5	-7,2
Чернігівська	5,5	5,7	5,1	22,0	18,7	28,4	-16,5	-13,0	-23,3
м. Київ	10	10,0	х	15,3	15,3	х	-5,3	-5,3	х

Таблиця В.11. Динаміка статеві-вікового складу населення України

Основні вікові групи населення	Обидві статі		Чоловіки		Жінки	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
1991						
<i>Всього</i>	<i>51 623 547</i>	<i>100</i>	<i>23 886 551</i>	<i>46,27</i>	<i>27 736 996</i>	<i>53,73</i>
Молодшого віку (діти від народження до 14 років)	11 029 533	21,37	5 620 830	23,53	5 408 703	19,50
Середнього віку(від 15 до 59 років)	30 962 949	59,98	15 007 731	62,83	15 955 218	57,52
Старшого віку (понад 60 років)	9 631 065	18,66	3 257 990	13,64	6 373 075	22,98
2001						
<i>Всього</i>	<i>48 663 609</i>	<i>100</i>	<i>22 530 402</i>	<i>46,30</i>	<i>26 133 207</i>	<i>53,70</i>
Молодшого віку (діти від народження до 14 років)	8 373 293	17,21	4 292 158	19,05	4 081 135	15,62
Середнього віку (від 15 до 59 років)	30 030 870	61,71	14 541 851	64,54	15 489 019	59,27

Старшого віку (понад 60 років)	10 259 446	21,08	3 696 393	16,41	6 563 053	25,11
2011						
Всього	45 598 179	100	21 032 616	46,13	24 565 563	53,87
Молодшого віку (діти від народження до 14 років)	6 495 990	14,25	3 338 373	15,87	3 157 617	12,85
Середнього віку (від 15 до 59 років)	29 569 758	64,85	14 330 877	68,14	15 238 881	62,03
Старшого віку (понад 60 років)	7 932 064	17,40	3 363 366	15,99	6 169 065	25,11
2021						
Всього	41 418 717	100	19 195 376	46,34	22 223 341	53,66
Молодшого віку (діти від народження до 14 років)	6 279 769	15,16	3 235 935	16,86	3 043 834	14,56
Середнього віку (від 15 до 59 років)	25 017 324	60,40	12 305 686	64,11	12 711 638	55,37
Старшого віку (понад 60 років)	10 121 624	24,44	3 653 755	19,03	6 467 869	16,44

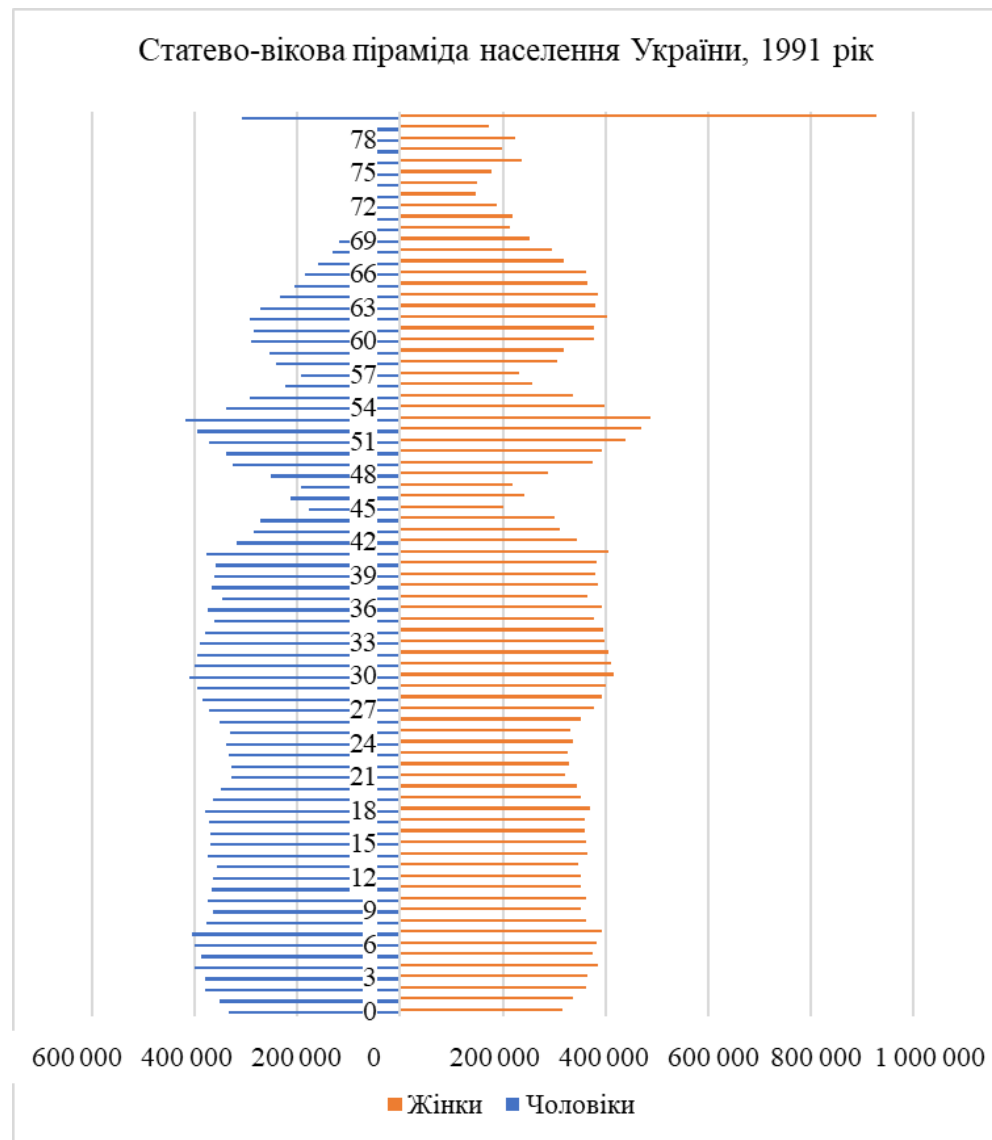

Рис. В.1. Статеві-вікова піраміда населення України у 1991 році

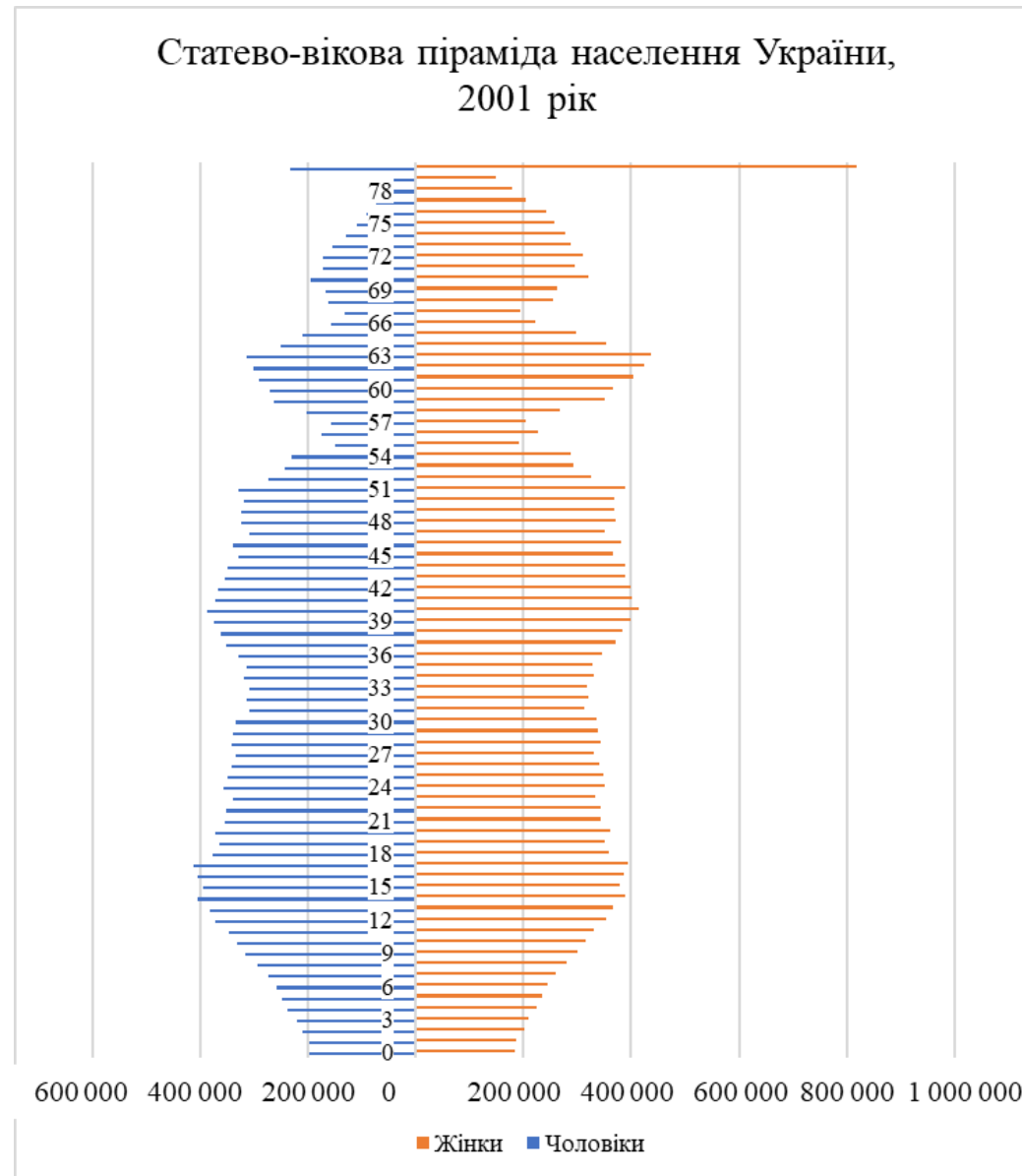

Рис. В.2. Статеві-вікова піраміда населення України у 2001 році

Статеві-вікова піраміда населення України, 2011 рік

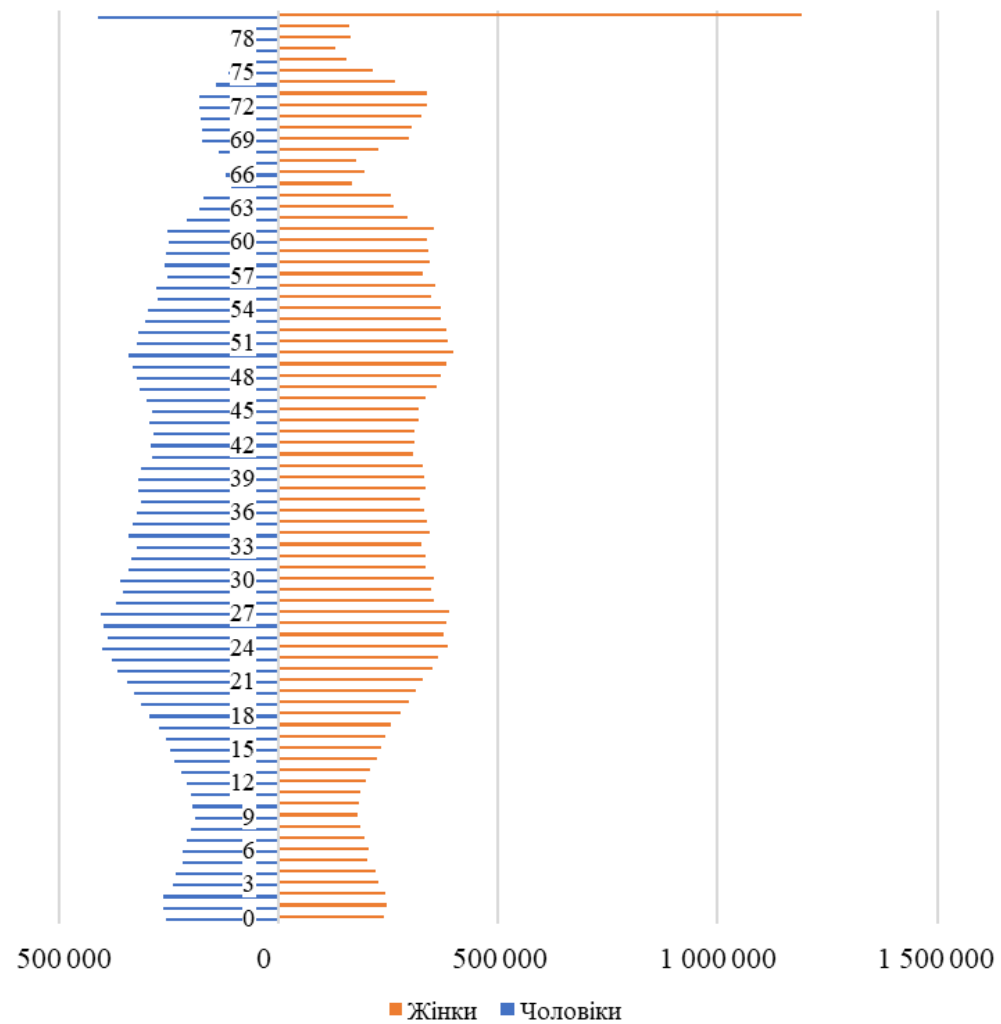

Рис. В.3. Статеві-вікова піраміда населення України у 2011 році

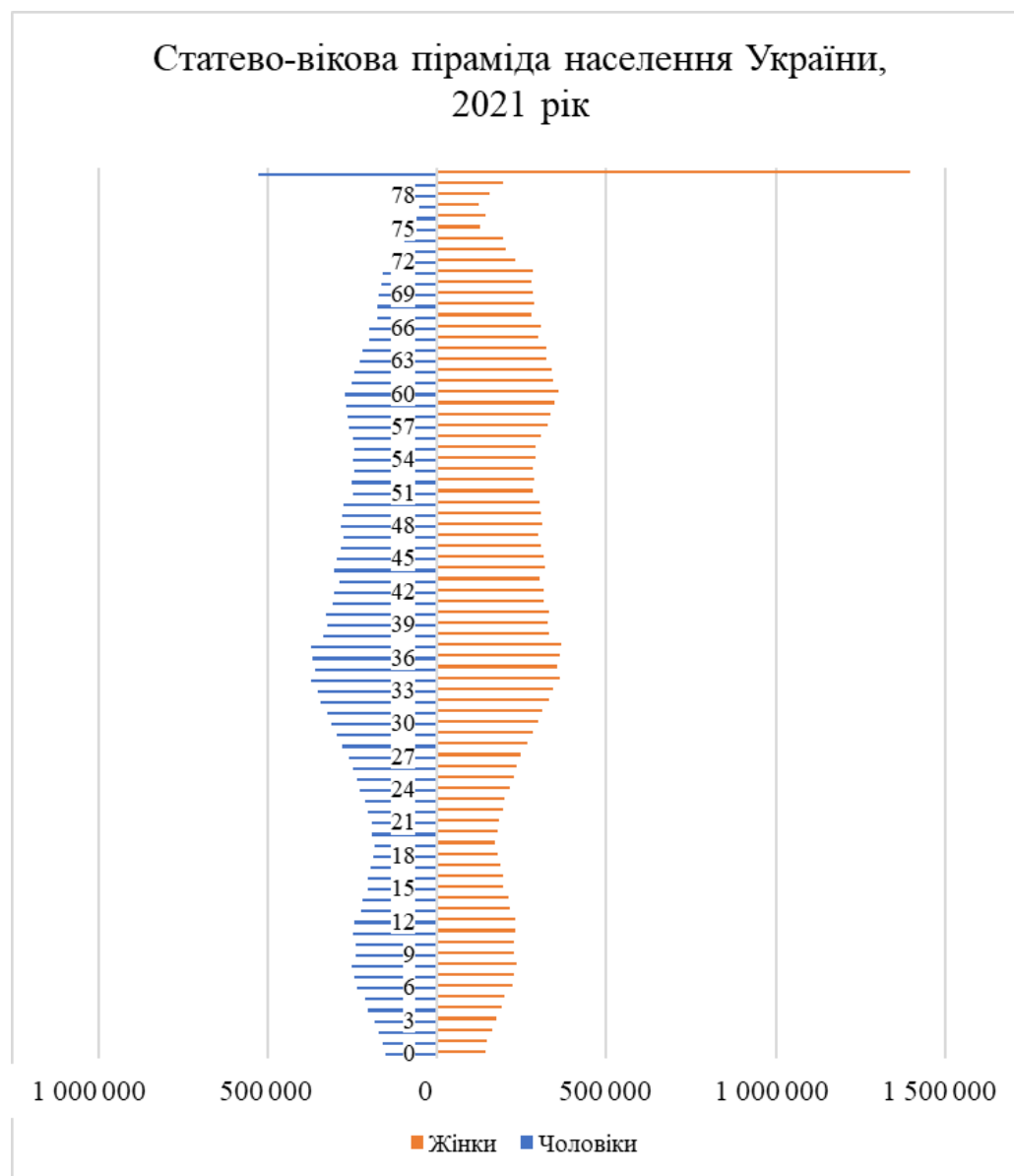

Рис. В.4. Статеві-вікова піраміда населення України у 2021 році

Таблиця.Г.1. Коефіцієнти міграційного руху населення у 2002-2021 рр., осіб на тис. осіб наявного населення

	Усі потоки			У т. ч. міждержавна міграція		
	Коефіцієнти прибулих	Коефіцієнти вибулих	Коефіцієнти міграційного приросту (скорочення)	Коефіцієнти прибулих	Коефіцієнти вибулих	Коефіцієнти міграційного приросту (скорочення)
2002	15,7	16,4	-0,7	0,9	1,6	-0,7
2003	15,9	16,4	-0,5	0,8	1,3	-0,5
2004	16,6	16,7	-0,2	0,8	1,0	-0,2
2005	16,1	16,0	0,1	0,8	0,7	0,1
2006	16,3	16,0	0,3	0,9	0,6	0,3
2007	16,3	15,9	0,4	1,0	0,6	0,4
2008	15,3	15,0	0,3	0,8	0,5	0,3
2009	13,9	13,6	0,3	0,7	0,4	0,3
2010	14,9	14,5	0,4	0,7	0,3	0,4
2011	14,6	14,2	0,4	0,7	0,3	0,4
2012	15,9	14,6	1,4	1,7	0,3	1,4
2013	14,8	14,1	0,7	1,2	0,5	0,7
2014	11,9	11,4	0,5	0,9	0,5	0,5
2015	12,4	12,1	0,3	0,7	0,5	0,2
2016	6,0	5,8	0,2	0,3	0,2	0,2
2017	10,4	10,1	0,3	0,7	0,5	0,2
2018	14,8	14,4	0,4	0,9	0,6	0,4
2019	13,7	13,2	0,5	1,1	0,6	0,4
2020	10,4	10,2	0,2	0,6	0,5	0,2
2021	11,5	11,0	0,5	1,0	0,5	0,5

Таблиця Г.2. Міграційний приріст/скорочення населення України, осіб

	2002	2006	2011	2016	2021
Україна	-33791	14245	17096	10620	21261
АР Крим	...	...	...	...	...
Вінницька	-1899	-2076	468	-2505	-2458
Волинська	-1862	-514	671	-1255	-400
Дніпропетровська	-384	1646	-215	-2346	-283
Донецька	-9299	-423	-511	-3601	-5288
Житомирська	-2376	-2360	-546	59	-1328
Закарпатська	-2458	-2252	-463	-982	164
Запорізька	-1614	-833	-812	-1689	-1907
Івано-Франківська	-848	-989	522	124	758
Київська	26655	28986	26357	13676	27242
Кіровоградська	...	...	...	...	...
Луганська	-8235	-4486	-2659	-2487	-3377
Львівська	-3297	-1243	-1552	4982	833
Миколаївська	-1855	-206	-647	-1441	-2214
Одеська	-157	7297	4090	3380	6427
Полтавська	-827	152	-339	-159	289
Рівненська	-1748	-1807	-1799	-253	-1335
Сумська	-3467	-2583	-851	1152	-2301
Тернопільська	-1137	-1829	-831	-1537	717
Харківська	2661	4586	834	797	4701
Херсонська	-3590	-2998	-1127	-1034	-2073
Хмельницька	-3250	-1982	-1131	-1906	-133
Черкаська	-354	-925	294	-2073	-1396
Чернівецька	-220	205	898	-486	431

Чернігівська	-2060	-1439	345	-834	-1449
м. Київ	17806	26691	10041	13288	5733

Таблиця Г.3. Міграційний приріст/скорочення населення України в міській місцевості, осіб

	2002	2006	2011	2016	2021
Україна	-9114	48451	21316	-8040	29419
АР Крим	...	...	...	...	...
Вінницька	598	2452	1526	-1824	391
Волинська	-2266	987	969	-1378	-781
Дніпропетровська	-449	1613	-1151	-3452	1655
Донецька	-7704	1223	-74	-3442	-3839
Житомирська	-1768	-1357	9	-709	205
Закарпатська	-906	-985	185	-1256	732
Запорізька	-1513	719	-231	-1746	-982
Івано-Франківська	-618	32	-305	777	1016
Київська	948	3417	5680	1886	12977
Кіровоградська	...	...	...	...	...
Луганська	-6865	-2941	-1916	-2293	-2470
Львівська	-732	1069	-1927	1447	1381
Миколаївська	-457	1634	170	-199	-130
Одеська	-104	5666	3290	3108	6354
Полтавська	-443	971	388	-678	531
Рівненська	-1266	-13	-1022	-1447	-1125
Сумська	-3436	-293	-375	456	-534
Тернопільська	-1326	-1753	-560	-1203	1797

Харківська	3187	6319	1073	-1933	6929
Херсонська	-995	-1212	-411	-696	-637
Хмельницька	-1277	-197	-183	-2607	1144
Черкаська	-584	-472	-313	-1260	-86
Чернівецька	687	1317	1641	-407	472
Чернігівська	-676	904	741	-2170	-659
м. Київ	17806	26691	10041	13288	5733

Таблиця Г.4. Міграційний приріст/скорочення населення України в сільській місцевості, осіб

	2002	2006	2011	2016	2021
Україна	-24677	-34206	-4220	18660	-8158
АР Крим	...	...	...	...	...
Вінницька	-2497	-4528	-1058	-681	-2849
Волинська	404	-1501	-298	123	381
Дніпропетровська	65	33	936	1106	-1938
Донецька	-1595	-1646	-437	-159	-1449
Житомирська	-608	-1003	-555	768	-1533
Закарпатська	-1552	-1267	-648	274	-568
Запорізька	-101	-1552	-581	57	-925
Івано-Франківська	-230	-1021	827	-653	-258
Київська	-1893	-1958	2993	9516	17117
Кіровоградська	...	...	...	...	...
Луганська	-1370	-1545	-743	-194	-907
Львівська	-2565	-2312	375	3535	-548
Миколаївська	-1398	-1840	-817	-1242	-2084
Одеська	-53	1631	800	272	73

Полтавська	-384	-819	-727	519	-242
Рівненська	-482	-1794	-777	1194	-210
Сумська	-31	-2290	-476	696	-1767
Тернопільська	189	-76	-271	-334	-1080
Харківська	-526	-1733	-239	2730	-2228
Херсонська	-2595	-1786	-716	-338	-1436
Хмельницька	-1973	-2179	-948	701	-1277
Черкаська	230	-453	607	-813	-1310
Чернівецька	-907	-1112	-743	-79	-41
Чернігівська	-1384	-2343	-396	1336	-790
м. Київ	...	...	...	...	...

Таблиця Г.5. Міждержавний міграційний приріст/скорочення населення України, осіб

	2002	2006	2011	2016	2021
Україна	-33791	14245	17096	7846	19137
АР Крим	...	...	...	...	...
Вінницька	-913	479	805	49	92
Волинська	-1050	-361	196	28	-60
Дніпропетровська	-3405	148	1131	179	1401
Донецька	-7490	680	1578	55	18
Житомирська	-713	-81	168	117	278
Закарпатська	-1271	-719	-70	-389	359
Запорізька	-1374	436	575	73	345
Івано-Франківська	-358	-79	268	96	182
Київська	-249	562	1197	528	2809
Кіровоградська	...	...	...	...	...

Луганська	-4495	-1036	402	54	43
Львівська	-1189	-280	38	232	264
Миколаївська	-1005	440	314	49	-34
Одеська	357	7830	2567	379	2240
Полтавська	-1134	148	415	342	809
Рівненська	-1239	-577	-25	37	-129
Сумська	-672	46	275	262	-32
Тернопільська	-333	-76	13	93	1045
Харківська	-2943	655	468	2626	1816
Херсонська	-1153	-2	174	5	-79
Хмельницька	-614	33	423	31	472
Черкаська	-464	253	451	78	200
Чернівецька	-560	-166	386	30	1001
Чернігівська	-989	34	536	202	-7
м. Київ	-186	2777	1878	2606	6140

Таблиця Г.6. Міждержавний міграційний приріст/скорочення населення України в міській місцевості, осіб

	2002	2006	2011	2016	2021
Україна	-29920	11897	11691	6722	15983
АР Крим	...	...	...	...	...
Вінницька	-727	181	414	7	82
Волинська	-263	-141	94	25	-55
Дніпропетровська	-3205	77	855	172	1313
Донецька	-6987	568	1435	49	12
Житомирська	-646	-104	70	40	211
Закарпатська	-742	-307	-1	-165	413

Запорізька	-1315	297	420	45	310
Івано-Франківська	-344	-47	115	81	87
Київська	-271	333	721	129	1363
Кіровоградська	...	...	...	...	...
Луганська	-4066	-947	308	46	30
Львівська	-1161	-273	-1	170	235
Миколаївська	-878	327	229	17	-73
Одеська	-158	6897	1540	288	2176
Полтавська	-958	115	301	316	496
Рівненська	-734	-202	-26	60	-56
Сумська	-533	26	143	191	-29
Тернопільська	-266	-91	-25	76	850
Харківська	-2696	678	363	2388	1591
Херсонська	-834	-12	129	-6	-80
Хмельницька	-525	33	192	6	341
Черкаська	-410	132	248	63	168
Чернівецька	-437	-79	125	10	548
Чернігівська	-783	44	375	67	-50
м. Київ	-186	2777	1878	2606	6140

Таблиця Г.7. Міждержавний міграційний приріст/скорочення населення України в сільській місцевості, осіб

	2002	2006	2011	2016	2021
Україна	-3871	2348	5405	1124	3154
АР Крим	...	...	...	...	...
Вінницька	-186	298	391	42	10
Волинська	-787	-220	102	3	-5

Дніпропетровська	-200	71	276	7	88
Донецька	-503	112	143	6	6
Житомирська	-67	23	98	77	67
Закарпатська	-529	-412	-69	-224	-54
Запорізька	-59	139	155	28	35
Івано-Франківська	-14	-32	153	15	95
Київська	22	229	476	399	1446
Кіровоградська	...	...	...	...	...
Луганська	-429	-89	94	8	13
Львівська	-28	-7	39	62	29
Миколаївська	-127	113	85	32	39
Одеська	515	933	1027	91	64
Полтавська	-176	33	114	26	313
Рівненська	-505	-375	1	-23	-73
Сумська	-139	20	132	71	-3
Тернопільська	-67	15	38	17	195
Харківська	-247	-23	105	238	225
Херсонська	-319	10	45	11	1
Хмельницька	-89	—	231	25	131
Черкаська	-54	121	203	15	32
Чернівецька	-123	-87	261	20	453
Чернігівська	-206	-10	161	135	43
м. Київ	...	...	...	...	...

Таблиця Г.8. Коефіцієнти прибулих, вибулих та сальдо міграційного руху населення України, осіб на тис. жителів

	2002			2006			2011		
	Коефіцієнти прибулих	Коефіцієнти вибулих	Сальдо міграції	Коефіцієнти прибулих	Коефіцієнти вибулих	Сальдо міграції	Коефіцієнти прибулих	Коефіцієнти вибулих	Сальдо міграції
Україна	14,9	14,9	0	15,4	15,4	0	14,0	14,0	0,0
АР Крим	17	17	0	16,7	16,2	0,5	12,7	11,9	0,7
Вінницька	17,3	17,9	-0,6	18	19,5	-1,5	18,5	18,7	-0,2
Волинська	15	15,8	-0,8	18,6	18,7	-0,1	16,2	15,7	0,5
Дніпропетровська	14,5	13,6	0,9	15,2	14,8	0,4	13,2	13,6	-0,4
Донецька	13,1	13,5	-0,4	13,1	13,3	-0,2	11,0	11,5	-0,5
Житомирська	17,2	18,4	-1,2	17,6	19,3	-1,7	17,5	18,0	-0,6
Закарпатська	6,8	7,8	-1	7,6	8,8	-1,2	6,6	6,9	-0,3
Запорізька	13,8	13,9	-0,1	13,3	13,9	-0,6	12,2	13,0	-0,8
Івано-Франківська	12,3	12,7	-0,4	11,2	11,8	-0,6	11,8	11,6	0,2
Київська	13,7	14,1	-0,4	16,7	16,2	0,5	19,5	15,2	4,4
Кіровоградська	14,3	17,6	-3,3	11,2	15,6	-4,4	15,1	16,7	-1,6
Луганська	14,5	16	-1,5	14,9	16,4	-1,5	12,9	14,3	-1,3
Львівська	12,3	13,1	-0,8	12,7	13,1	-0,4	11,6	12,3	-0,6
Миколаївська	15,8	16,5	-0,7	15,7	16,3	-0,6	12,0	12,8	-0,8
Одеська	12,5	12,7	-0,2	14	14,2	-0,2	14,0	13,3	0,6
Полтавська	18,3	18,1	0,2	19,3	19,3	0	15,6	16,2	-0,5
Рівненська	18,8	19,2	-0,4	18,7	19,7	-1	15,8	17,4	-1,5
Сумська	15,1	17,3	-2,2	17,6	19,8	-2,2	16,8	17,8	-1,0
Тернопільська	14,2	14,9	-0,7	11,9	13,5	-1,6	12,4	13,2	-0,8
Харківська	18,6	16,7	1,9	18,1	16,7	1,4	14,7	14,6	0,1
Херсонська	14,3	16,4	-2,1	14,5	17,2	-2,7	13,2	14,4	-1,2
Хмельницька	16,2	18,1	-1,9	16,8	18,3	-1,5	17,1	18,3	-1,2
Черкаська	19,4	19,3	0,1	19,4	20,3	-0,9	16,5	16,6	-0,1
Чернівецька	12,8	12,4	0,4	12,5	12,1	0,4	11,1	10,5	0,6
Чернігівська	16,7	17,6	-0,9	16,7	17,9	-1,2	15,7	15,9	-0,2
м. Київ	15,5	8,6	6,9	19,4	10,5	8,9	16,0	13,1	2,9

Таблиця Г.9. Коефіцієнти міграційних приросту/скорочення населення України, осіб на тис. жителів

	2002	2006	2011	2016	2021
Україна	0	...	0,37	0,25	0,51
АР Крим	0	0,50	...	...	...
Вінницька	-0,6	-1,5	0,3	-1,6	-1,6
Волинська	-0,8	-0,1	0,6	-1,2	-0,4
Дніпропетровська	0,9	0,40	-0,1	-0,7	-0,1
Донецька	-0,4	-0,2	-0,1	-0,8	-1,3
Житомирська	-1,2	-1,7	-0,4	0,0	-1,1
Закарпатська	-1	-1,2	-0,4	-0,8	0,1
Запорізька	-0,1	-0,6	-0,5	-1,0	-1,2
Івано-Франківська	-0,4	-0,6	0,4	0,1	0,6
Київська	-0,4	0,50	15,3	7,9	16,8
Кіровоградська	-3,3	-4,4	...	0,0	-3,2
Луганська	-1,5	-1,5	-1,2	-1,1	-1,6
Львівська	-0,8	-0,4	-0,6	2,0	0,3
Миколаївська	-0,7	-0,6	-0,5	-1,2	-2,0
Одеська	-0,2	-0,2	1,7	1,4	2,7
Полтавська	0,2	0,00	-0,2	-0,1	0,2
Рівненська	-0,4	-1,0	-1,6	-0,2	-1,2
Сумська	-2,2	-2,2	-0,7	1,0	-2,2
Тернопільська	-0,7	-1,6	-0,8	-1,4	0,7
Харківська	1,9	1,40	0,3	0,3	1,8
Херсонська	-2,1	-2,7	-1,0	-1,0	-2,1
Хмельницька	-1,9	-1,5	-0,9	-1,5	-0,1
Черкаська	0,1	-0,9	0,2	-1,7	-1,2
Чернівецька	0,4	0,40	1,0	-0,5	0,5

Чернігівська	-0,9	-1,2	0,3	-0,8	-1,5
м. Київ	6,9	8,90	3,6	4,6	1,9

Таблиця Г.10. Коефіцієнти міждержавного міграційного приросту/скорочення населення України, осіб на тис. жителів

	2002	2006	2011	2016	2021
Україна	-0,7	0,3	0,37	0,18	0,46
АР Крим	0,2	1,4	...	...	...
Вінницька	-0,5	0,3	0,5	0,0	0,1
Волинська	-1	-0,4	0,2	0,0	-0,1
Дніпропетровська	-1	0,0	0,3	0,1	0,4
Донецька	-1,6	0,1	0,4	0,0	0,0
Житомирська	-0,5	-0,1	0,1	0,1	0,2
Закарпатська	-1	-0,6	-0,1	-0,3	0,3
Запорізька	-0,7	0,2	0,3	0,0	0,2
Івано-Франківська	-0,2	-0,1	0,2	0,1	0,1
Київська	-0,1	0,3	0,7	0,3	1,6
Кіровоградська	-0,5	-0,1	...	...	...
Луганська	-1,8	-0,4	0,2	0,0	0,0
Львівська	-0,5	-0,1	0,0	0,1	0,1
Миколаївська	-0,8	0,4	0,3	0,0	0,0
Одеська	0,1	3,3	1,1	0,2	0,9
Полтавська	-0,7	0,1	0,3	0,2	0,6
Рівненська	-1	-0,5	0,0	0,0	-0,1
Сумська	-0,5	0,1	0,2	0,2	0,0
Тернопільська	-0,3	-0,1	0,0	0,1	1,0
Харківська	-1	0,2	0,2	1,0	0,7

Херсонська	-1	-0,0	0,2	0,0	-0,1
Хмельницька	-0,4	0,0	0,3	0,0	0,4
Черкаська	-0,3	0,2	0,4	0,1	0,2
Чернівецька	-0,6	-0,2	0,4	0,0	1,1
Чернігівська	-0,8	0,0	0,5	0,2	0,0
м. Київ	-0,1	1,0	0,7	0,9	2,1

Таблиця Г.11. Окремі цитати проведених напівструктурованих інтерв'ю

	Респондент 1	Респондент 2	Респондент 3
Чоловік/жінка	Жінка	Жінка	Жінка
Вік	45-50	35-40	20-25
1. Коли Ви виїхали з України? Що стало причиною виїзду?	“...Перший виїзд, безумовно, був пов'язаний з війною і він був у березні 2022 року...”	“...Це було 2 рази, прийнято рішення. Перший раз 3 березня 2022 року, оскільки було повномасштабне вторгнення. Потім вже в кінці серпня-на початку вересня 2022 року. Ми були в Києві, з надією на те, що ситуація покращилась. Проте 1 березня 2022 року виїхали вже, думали, що на короткий проміжок часу, але оскільки війна триває, поки перебуваємо за кордоном.”	“У 2022 році з самого початку повномасштабного вторгнення я виїхала на західну Україну, а саме в Закарпатську область, місто Ужгород, але вже потім я виїхала закордон. Це була весна 2022 року і переїхала саме до Австрії.”
2. Ви самостійно приймали рішення виїхати з України? Як до цього поставилися Ваші найближчі родичі?	“...рішення було моє, самостійне. Воно було в певній мірі вимушене, тому що те місце, де я зупинилась, воно не могло бути постійним...”. Відповідь на питання “Як до цього поставилися Ваші найближчі родичі?”: “...Це дійсно дуже непросте питання. Тому що, я вважаю, що таке	“Ми приймали рішення з чоловіком. Насправді ще до початку повномасштабного вторгнення, коли ще стояли війська рф біля кордону з Україною і було незрозуміло, що вони там роблять, що буде вторгнення, мій чоловік відчував, що дуже небезпечна ситуація. Він	“... Це було не самостійне рішення. Я переїжджала разом зі своєю сім'єю...”

	рішення, воно дуже індивідуальне. Коли в умовах загроз і невизначеностей ти його приймаєш, ти звичайно зважуєш свої особисті плюси та мінуси, тому ніхто не може прийняти це рішення замість тебе. Тут є свої особисті мотиви...". "...Я не можу сказати, що мої рідні мене зупиняли, але з іншого боку вони були трохи здивовані цим, тому що моя сім'я провела цей весь складний період в Києві. Тому це дійсно, було щось дуже особисто моє..."	говорив, щоб ми вже виїжджали, ще до початку вторгнення, але я не прийняла це досить серйозно, тому що не було віри, що це станеться. Тому лишилися і виїжджали вже 3 березня. Ну звісно, чоловік, хотів, що ми поїхали не десь по Україні, а за кордон. Він нас якраз садив на евакуаційний потяг з дитиною і ми йому писали про наші пересування. Потім за декілька днів він виїхав у Львів...", "...другий раз ми виїжджали 10 жовтня 2022 року почалися обстріли критичної інфраструктури і не було ні тепла, ні світла протягом тривалого часу в квартирі, не було гарячої води, оскільки насоси не підкачували воду, адже на електроенергії, також в нас електроплита, тому використовували маленькі грілочки. Ці умови, звичайно не підходять для маленької дитини, якій на той момент було три роки. Не було нормального життя для дитини. Садочок, то працював, то не працював. Тому ми з чоловіком погодили виїзд..."	
3. Чому Ви обрали для виїзду саме цю країну?	В Німеччині у респондента 1 були друзі, які погодилися надати місце проживання, а потім з'явилася можливість працевлаштуватися на 2 роки.	"... Ми спочатку виїхали на шість місяців в Польщу. Повернулися до Києва. В Польщі не хотіли залишатись, тому що: робота-потрібно знати польську мову...після повномасштабного вторгнення в два-три рази підскочили ціни на всі.	"... Багато факторів вплинуло на країну, куди ми переїхали. Я вибрала Австрію, місто Відень, тому що по-перше- це одне з найкомфортніших в Європі місць для проживання. Тут дійсно відчуваєш себе в безпеці. Другий фактор це було те, що

		Коли перший раз виїжджали- жили у знайомих, у поляків. Але ж ми не можемо довго жити у чужих людей. Тому Польщу я не розглядала для життя. Другий раз ми приїжджали на нетривалий час, одразу подали на англійську візу... Дочекавшись візу, вилетіли в Англію. Чому Англія? Тут дуже хороша програма. Тут дуже гарна підтримка....", "В нас були знайомі, які успішно скористалися даною програмою і передавали інформацію, що це гарна програма"	відносно просто було дістатися саме до Австрії і не треба було додаткових віз і документів. І також члени моєї сім'ї були в цій країні до того і я один раз її відвідувала ще до повномасштабного вторгнення. Була в захваті від цього міста та цієї країни. І до того ж, ми орієнтувалися в цьому місці. До того ж були знайомі і колеги моєї родини..."
4. Яким чином Ви підтримуєте зв'язки з родичами/друзями в Україні?	"...Я підтримую ці зв'язки, звичайно, перш за все шляхом телефонних розмов регулярних. В мене є певний графік: в які дні я звоню татові, в які дні я спілкуюся з найближчими подругами, а також з колегами. В мене є такі кола спілкування, які є моїми опорними точками в Україні. До того ж постійно слідкую, яка ситуація в Україні за новинами, тобто з таких частин складається моє загальне уявлення, що в загальному відбувається в Україні. І, в принципі, я вважаю, що я частково ментально в Україні. ..."	"Через Інтернет, Viber, Messenger, WhatsApp та інші додатки..."	"...Звісно я підтримую зв'язки, тому що більшість моїх друзів залишилися в Україні. Також я намагаюсь час від часу приїжджати в Україну, саме в Київ і зустрічатись з друзями. Намагаюсь підтримувати офлайн зв'язок, тому в нас час життя перетворилось в онлайн життя...". "...Звичайно, спілкуюся з родиною. Завдяки Інтернет зв'язку це все можливо. Дуже сподіваюсь, що через деякий час знову зможу приїхати..."
5. Чи розширилося коло Ваших знайомих, друзів? Хто вони? Місцеві, українці, мігранти? З ким Вам легше спілкуватися?	"...Постійно з'являються кола, ті які не постійно перетинаються. Звичайно, моє основне- це університетське коло, тому що там я проводжу багато часу. Співробітники наукового центру, в якому я зараз	"...Розширилось, звісно. Місцеві англійці, люди з України. Тут є ком'юніті українців в Бірмінгемі, які проводять різні заходи. Наприклад, мовні курси та туристичні поїздки безкоштовні. Бірменгем	"...Дуже розширилось. Величезним плюсом, я вважаю для адаптації людей, які приїхали за кордон були створенні в різних соцмережах групи. Це маленькі ком'юніті. Спочатку це була одна група, де всі ділились

	працюю. Інтернаціональна команда, є люди з різних країн, зокрема багато з постсоціалістичних країн. З якими ми можемо обговорити багато різних тем...”, “...Інше коло спілкування з українськими мігрантами...”, “... у мене є дві знайомі, з якими я на постійному зв’язку... якесь душевне спілкування з людьми з Києва, але це теж можливість спілкуватися з людиною, з якою ти можеш поговорити про те, про що ти не можеш поговорити в офісі і це фізичне спілкування. Як би в мене не складалися відносини з тими, хто зараз в Україні, коли ти можеш просто піти попиту каву з людиною, з якою ти говориш своєю рідною мовою, це дуже і дуже важливо... ”. “...Також я намагаюся стати частиною якихось громад, враховуючи, що Берлін- це мультикультурне місто, воно відкрите до мігрантів, то тут є багато мережових зав’язків, громад, я також інтегруюся і сприймаю це як цікавий досвід...”. “Таке спілкування закриває різні мої потреби: з колегами в офісі це спілкування по наукових інтересах та обговорення подій, а коли ти спілкуєшся з земляком, ти розумієш що він також переживає за Україну, має схожі з тобою поточні	мультикультурне місто, тут багато людей з різних країн, тому також спілкуємось з людьми, які приїхали сюди...”	досвідом, порадами, питаннями. Відчувалась взаємодопомога з самого початку... Таке живе спілкування для мене надзвичайно важливо, що ти не одна така, а нас багато схожій ситуації людей... В нас було доволі багато зустрічей, ми організовували багато різних подій, саме спільних...”. “Коло дійсно розширилось, але це не стосується тільки українців, а й людей з інших країн. Тому що Відень, треба також зазначити, мультикультурне місто, тому можна знайти представників різних національностей...”. “...Дуже відчувалось, що тобі всі хочуть допомогти на самому початку. Було дуже багато різних сертифікатів на придбання різного одягу, взуття. Це було дуже важливо, ця допомога і підтримка, особливо на початку навчання. Було організовано багато благодійних заходів та концертів на підтримку України...”. “...Значну частину мого спілкування становлять українці в Відні. Відень вже не той, дуже вже розповсюдження в місті чується рідна мова... Іншу частину становлять представники інших країн, навіть менше австрійці...”. “...Ближче, звичайно, спілкування з українцями...”
--	---	---	---

	проблеми і ти просто даєш вихід своїм емоціям...”		
6. Де Ви проживаєте? Чи скористались Ви допомогою з поселенням? Чому «так» чи «ні»?	“...Звичайно без конкретної допомоги, абсолютно конкретних людей, які виявили мені підтримку, як людині з України, і людини, яка також відноситься до академічних кіл і близька по професійному спрямуванню, без цього, мені здається, такого тривалого перебування Берліні й не трапилось...”, “... особистий фактор надзвичайно важливий...”. “...Перше моє місце проживання, воно було отримане мною завдяки листу надісланого професором одного з університетів, де вона дала особисті гарантії, де я надійна людина, з якою можна підписати, на той момент, короткостроковий контракт на проживання. Тому що це складне питання, я думаю, не тільки в Берліні, а й в інших містах, що людині без історії. Що людині без історії, мою на увазі доходу, фінансової історії просто немає входу на ринок нерухомості. І є тільки можливості проживати в кімнатах, місцях, де люди суто заробляють гроші...”, “Можна в будь-який момент зняти квартиру, але в Берліні ти заплатиш в 2-3 рази дорожче, просто за те, що в	“...Ми проживаємо у сім’ї англійців. Держава виплачує цим англійцям певну виплату, що в них проживають українці...”. “Для того, щоб оформити візу потрібно було знайти сім’ю, яка була готова Вас прийняти. Шукали через різні чати, сайти. А вже коли переїжджали від цієї сім’ї, скористалися послугами організації “Spring Housing”, вона надає допомогу з пошуками житла, щоб орендувати або знайти іншу родину, щоб в неї тимчасово пожити...”	“...Я не користувалась допомогою, тому що в моєї сім’ї були вже знайомі, колеги. Це була міжнародна програма, через це нам запропонували допомогу- спочатку ми жили у колег, потім вже почали винаймати свою квартиру, яку знайшли самі...”

	тебе немає такої історії. На жаль багато українців так живуть...”.		
7. Чи шукали Ви роботу в країні проживання?	Респондент 1 займався пошуком проєктів і їй вдалося долучитися до роботи спочатку на 3 місяці, а потім отримати контракт на 2 роки.	“...Я вийшла на контакт з представником університету Бірмінгем і сама попросилася на мобільність і вони знайшли фінансування на мою мобільність, тому можна сказати, що так. Наразі оскільки вже закінчується моя мобільність, тому я в активному пошуку...”	“Я шукала роботу. Але є дуже багато особливостей, особливо, з мовою. Тільки використовувати англійську недостатньо, без знання німецької. В більшості організації потрібна німецька...”. “Зараз працюю в міжнародній компанії, тому мені достатньо англійської...”
8. Чи виникало у Вас відчуття небезпеки за кордоном?	“...Є відчуття нерозуміння того, як працює система, є трохи можливо, страх, що ти можеш потрапити в певні проблеми, абсолютно цього не очікуючи. Це стосується навіть простих, побутових речей. Я б сказала, що це різниця культурна і різниця навіть слідування закону і також неформальним формам поведінки...”, “...Це проживання в незвичному середовищі. Людина нова в країні не може себе почувати настільки вільно...”, “...Моє відчуття таке, що є велика різниця, коли я в Україні, незважаючи на сирени і бомби і там я в своєму праві, в своєму середовищі. А тут небезпеки фізичної немає, але якась тривожність, що ти можеш на рівному місці ...”,	“...В Англії- ні, не виникало, тут навпаки англійці кажуть, що тут безпечно і не варто хвилюватися. Родина в якій я проживала взагалі не закривала свої вхідні двері на ключ, тільки на ніч...”	“...Відень дуже безпечне місце, дуже багато поліції. Завжди відчуваєш контроль і безпеку... Якщо виїжджати в інші місця, то, напевно, можна відчути небезпеку, але не у Відні...”
9. Ви плануєте Ви повертатись в Україну? Якщо «так», то коли?	“... Це питання в мене лежить виключно в професійній сфері. В мене дворічний контракт, а потім я	“Плануємо після завершення війни.”	“...Так, дійсно, я планую повертатися. Але спочатку просто приїхати, тому що багато чого мене

	планую повертатися...", "...по-факту, люди втікали від війни, які зараз проживають в Європі...". "...чинники, проживаючи сама, відірвана від сім'ї, я не можу сказати, що моє життя абсолютно повністю повноцінне. Відчувається певна тимчасовість і багато чого мені не вистачає в моєму повсякденному житті...". "...сімейні відносини мають для мене важливе значення, а також професійне значення...".		пов'язує з домом. Але зараз дуже важко знайти часові рамки коли ти повернешся, тому що багато факторів залежать не від нас в даному питанні...", "...Дуже хотілося б приїхати в свою рідну область (Луганську), відчувти відчуття дому, цього дійсно не вистачає..."
--	---	--	---

Стратегія демографічного розвитку України до 2040 року

Стратегічна ціль 1. Створення умов для підвищення народжуваності, підтримка сім'ї. Для відновлення чисельності населення цільовий показник народжуваності має становити близько 2,2%.

Передбачено, що підвищення народжуваності потребує:

- ❖ створення середовища, дружнього до сімей з дітьми;
- ❖ підвищення економічної самодостатності сімей;
- ❖ створення сприятливих умов для поєднання батьківства із професійною зайнятістю;
- ❖ забезпечення комплексної підтримки, що передбачатиме як фінансові інструменти, так і різні форми соціального супроводу підтримки сімей з дітьми до досягнення ними повноліття;
- ❖ створення умов для виховання всіх народжених дітей у біологічних сім'ях, а за неможливості – у прийомних сім'ях.

Стратегічна ціль 2. Зниження рівня передчасної смертності

Цільовим показником зниження рівня передчасної смертності є зменшення ймовірності смерті у віці до 65 років до показників, середніх у країнах ЄС: 16,3 % – серед чоловіків, 8,3 % – для жінок (в Україні відповідні показники, за даними 2020 року, становили 40,0 і 16,8 %).

Передбачено, що з метою зниження рівня передчасної смертності необхідно:

- ❖ мінімізувати поведінкові фактори смертності зі сприянням формуванню і розвитку навичок самозбережувальної поведінки (здорове харчування, регулярні медичні огляди, належне реагування на сигнали повітряної тривоги, безпечне управління транспортними засобами та використання ременів безпеки у транспорті тощо) з її когнітивною, емоційною та мотиваційною складовими;
- ❖ поліпшити загальний стан здоров'я населення, зокрема, через посилення роботи із запобігання інвалідизації, проведення заходів з профілактики захворювань системи кровообігу, травмування на виробництві, інших

профілактичних заходів з охорони здоров'я населення та усунення зовнішніх факторів ризику смерті;

- ❖ підвищити доступність і якість медичної допомоги, адаптувати мережу закладів охорони здоров'я до конкретних потреб населення, зокрема, у зв'язку із воєнними викликами;

- ❖ адаптувати сфери медичних і соціальних послуг до значного зростання кількості осіб з інвалідністю з урахуванням їх розселення територією України;

- ❖ сприяти збереженню людської гідності та забезпеченню високої якості життя у період хвороби та лікування, зокрема, протидіяти стрімкій втраті доходів під час тривалого лікування.

Стратегічна ціль 3. Забезпечення міграційного приросту населення

Основними завданнями для забезпечення реалізації стратегічної цілі 3 є:

- ❖ створення умов для повернення українців з-за кордону та зменшення відтоку населення з України;

- ❖ розроблення політики залучення до України представників діаспори та закордонних українців;

- ❖ залучення іноземних мігрантів для задоволення потреб ринку праці, які неможливо задовольнити за рахунок внутрішніх ресурсів.

Стратегічна ціль 4. Забезпечення оптимального розміщення населення на території України

Відповідно, основними завданнями для забезпечення реалізації стратегічної цілі 4 є:

- ❖ сприяння інтеграції ВПО в місцеві територіальні громади;

- ❖ розвиток територій так званого ризикованого проживання.

Стратегічна ціль 5. Адаптація соціуму до демографічного старіння та формування умов для активного довголіття

Відповідно, основними завданнями для забезпечення реалізації стратегічної цілі 5 є:

- ❖ забезпечення підтримки здоров'я та благополуччя осіб похилого віку;

- ❖ створення умов для самореалізації та активної життєдіяльності осіб похилого віку;

- ❖ сприяння соціальній інтеграції осіб похилого віку та створення передумов для формування суспільства для всіх вікових груп;

Стратегічна ціль 6. Подолання негативних демографічних тенденцій завдяки розвитку можливостей для якісного життя в Україні.

Основними завданнями для забезпечення реалізації стратегічної цілі 6 є:

- ❖ формування безпечного довкілля;
- ❖ розвиток механізмів забезпечення громадян власним (індивідуальним) житлом;
- ❖ підвищення рівня економічної самодостатності, зокрема добробуту, розвиток ринку праці;
- ❖ доступність і якість інфраструктури, дружність середовища до людини;
- ❖ соціальна згуртованість українського суспільства.